خوێندن بە زمانی زگماکی مافی ئێمەیە

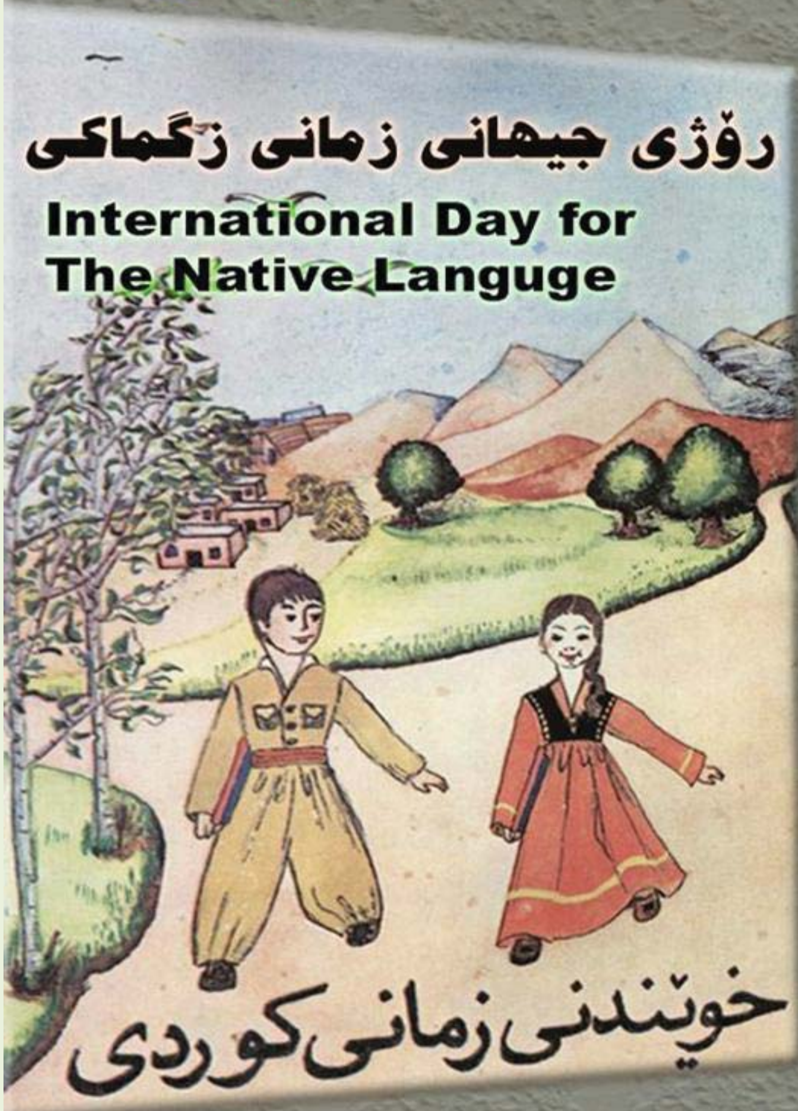

بابەت و نووسراوەکانی هاوڕێ قادر وریا بەبۆنەی ڕۆژی جیهانی زمانی زگماکی

ڕەشەمەی ٢٧١٢ — ئامادە کردنی ڕەحمان نەقشی — فێوریەی ٢٠١٣

بانگەوازبە مەبەستی ڕێزگرتن لە ڕۆژی جیهانیی زمانی زگماکی

وڵاتـی ئێران لـە خـەڵکێک بـە میللییـەت وزمـانی جۆراوجۆرەوە پێـک هـاتوە. بـەڵام بـە داخـەوە میللییـەتـەکان و قەومییەتـە نافارسـەکانی ئـەم وڵاتـە لەگـەڵ ستەم و هـەڵاواردنی جۆراوجـۆری نەتەوەیی و زمانی بەرەوڕوون.

مافی خویندن لە قوتابخانەکانی ئێراندا تەنیا بە یەک زمان(زمانی فارسی) هەیە و بە میلیۆن منداڵانی میللییەت و قەومییەتەکانی دیکە لە مافی خویندن بە زمانی زگماکیی خۆیان بێبەشن و هـیچ جـۆرە ئیمکانێـک بـە مەبەسـتی پاراسـتن و پەرەپیـدانی زمـانی زگمـاکی لـە لایـەن دەسەڵاتدارانەوە بە ئاخێوەرانی ئەو زمانانە ڕەوا نەبینراوە. جگە لەمەش هەوڵ و تێکۆشانی تێکۆشەرانی ئـەو میللییـەت و قەومییەتانـەی ئێـران لـە پێنـاوی بـە ڕەسمی ناسرانی مافـە نەتـەوەیی، زمانی و کولتوورییەکانیان و یـەک لـەوان خوێنـدن بـە زمـانی زگمـاکی، لـە سـاڵی ١٣٠٤ەوە تـا ئێستا لەگـەڵ وڵامنەدانـەوە و تەنانـەت لـە گـەڵ هەڕەشـە و سـەرکوتی دامـەزراوە ئەمنییەتی و سەرکوتکەرەکان بەرەوڕوو بووە.

٢١ی فێوریی‌ـە(٢ی ڕەشـەممە)، ڕۆژی جیهـانیی زمـانی زگماکییـە. ئـەم ڕۆژە دەتـوانێ ببێتـە دەرفەتێکی گونجاو بۆ ئەوەی هەموو خەباتگێڕان و ئـازادیخوازانی ئێرانـی لە هـەر نەتـەوە و زمانێـک، کـە خوێنـدن بـە زمـانی زگمـاکی و بایەخـدان بـە زمانـەکانی میللییـەت و قەومییەتـە جۆراوجۆرەکانی پێکهێنـەری خەڵکی ئێران بە مافێکی ڕەوا دەزانن، هەڵمەتێکی هاوبەش و بە کۆمـەڵ بـە داکـۆکی لـە مـاف و داخـوازە نەتـەوەیی و زمانییـە زەوتکـراو و سـەرکوتکراوەکانی هاونیشتمانیان، وەڕێ بخەن.

ئێمە لە بەرەبەری ڕۆژی جیهـانیی زمـانی زگماکیدا، حیزب و ڕێکخراوەکان، کەسایەتییەکان و چالاکـانی ئێرانیـی لایـەنگری مافـە نەتـەوەیی، زمـانی و فەرهەنگییـەکانی میللییەتـە ستەملێکراوەکانی ئێران لـە نیوخـۆ و دەرەوەی وڵات بـۆ کـار و هـەنگاوی هاوبـەش لـەم ڕۆژەدا بانگەواز دەکەین. ئێمە بۆ بەڕێوەچوونی هەرچی کاریگەرتری ڕۆژی جیهانیی زمانی زگماکی لە ئێران دا پێشنیار دەکەین:

١. داوا لە ڕاگەیەنە گشتییە فارسیزمانەکان و ڕاگەیەنەکانی سەر بە نەتەوە و قەومیەتەکانی پێکهێنەری ئێران دەکەین لە ڕۆژانی پێشتر و بە تایبەتی لە ڕۆژی ٢١ی فێوریە دا، بەرنامە و بابەتگەلی تایبـەت لـە بـارەی داکـۆکی و گرنگیـدان بـە پاراسـتن و پەرەپێـدانی زمانـەکانی میللییەتەکان و قەومییەتەکانی نێو ئێران، بڵاو بکەنەوە و پرس و داخوازەکانی هاونیشتمانانی خۆیان لەو پێوەندییەدا بە ئاگاداریی بیروڕای گشتی بگەیەنن.

٢. هاونیشتمانانی بێبەش لە خوێندن و نووسین بە زمانی زگماکی، لە ڕۆژی دووی ڕەشەمە دا، ئەوەندی دەگونجی بە جلوبەرگی نەتەوەیی و ناوچەیی خۆیان بچنە قوتابخانە و شوێنی کاری خۆیان، و بە زمانی زگماکی قسە بکەن.

٣. لە بەرەبەری ڕۆژی جیهانیی زمانی زگماکی و لەو ڕۆژە دا، کۆڕ و کۆبوونەوەی کەلتووری بە مەبەستی ڕێز گرتن لەم ڕۆژە و ئاشنا کردنی تاکەکانی کۆمەڵ لە گەڵ مافە نەتەوەیی، زمانی و کولتوورییەکانی نەتەوە و قەومەجیاوازەکان و دەرکردنی بەیاننامە و بڕیارنامەی گونجاو لە گەڵ ویست و داخوازەکانی پێکهاتە نەتەوەیی و زمانییەکانی ئێران پێک بێنن.

٤. هـەر دەستپێشـخەری و هـەنگاوێک کـە ڕێژیمـی کۆمـاری ئیسلامی ناچـار بـە پاشەکشـە و پێداچوونـەوەی سیاسـەتە فەرهەنگییـەکانی و هـەڵگرتنی کۆسپەکانی لـە پێوەنـدی لـە گـەڵ بـە ڕەسمی ناسینی مـافی خوێنـدن بـە زمانـەکانی نەتـەوە و قەومـە جیاوازەکـانی ئێرانـدا بکـا، بـە کارێکی باش دەزانین.

بـە هیـوای بەشداریی بـەرین و گشتیی هاونیشتمانانی ئێرانـی لـە دەرەوە و ژوورەوەی وڵات لـەو هەرەوەزە دا و بە ئاواتی سەرکەوتنی خەباتی خەڵکی ئێران لە پێناوی کۆتاییهێنان بە ستەم و هەڵاواردنی دینی، نەتەوەیی، قەومی، زمانی و ڕەگەزی دژی خەڵکی ئێران.

تکایـە لـەڕێگای ئـەم ئادرەسمایلە پشـتیوانیی خۆتـان لـەم بانگـەوازە ڕابگەیـەنن (لـە کـاتی ڕاگەیاندنی پشتیوانیدا، میللییەت و زمان، جۆری چالاکیی خۆتـان و ئـەو وڵاتـەی لێـی دەژیـن، بنووسن):

mothertongue21@gmail.com

١٤ ی فیورییەی ٢٠١٢

بۆچی ٢١ی فێوریە کراوە بە ڕۆژی جیهانیی زمانی دایک؟

قادر وریا

ڕۆژە جیهانی و نێونەتەوەییەکان، هەر کامێکیان مێژوو و سەربردەیی تایبەت بە خۆیان هەیە. ڕۆژی جیهانیی زمانی زگماکیش کە ٢١ی فێوریەی هەر ساڵێکە، پێشینە و مێژووی خۆی هەیە. ٦٠ ساڵ لەمەوبەر لە ٢١ی فێوریەی ١٩٥٢ دا، خوێندکارانی بەنگلادیش کە ئەو کاتە

وڵاتەکەیان بەشێک بوو لە پاکستان، وەک نـاڕەزایی دەربـڕین لە داسەپاندنی زمانی ئۆردوو بەسەر نەتەوەکەیان دا، خۆپێشاندانیان وەڕێ خست. لە ئاکامی تەمەنی هێزە چەکدارەکانی پاکستان دا ٥ خوێندکاری بەنگلادیش گیانیان لە دەست دا. خەڵکی بەنگلادیش، بەڵام دەستیان لە خەبات هەڵ نەگرت و نەک هەر نەچوونە ژێر باری داسەپانی زمانێکی دیکە، ملیان بۆ مانەوە لە ژێر دەسەڵات و لە چوارچێوەی پاکستان دا، نەدا و سەرەنجام سەربەخۆیی خۆیان بەدەست هێنا.

ڕووداوی ٢١ی فێوریەی ١٩٥٢ بووە هۆی ئەوە بەنگلادیش وەک یەکەم وڵات کە لە پێناوی زمانەکەی دا خەباتی کردوە و قوربانیی داوە، سەیری بکرێ. ئەو وڵاتە لە نوامبری ١٩٩٩ بە ڕەسمی پێشنیاری بە یونسکۆ کرد کە ڕۆژی ٢١ی فێوریە، وەک ڕۆژی جیهانیی زمانی دایک

بناسرێ. دیاره ئەنجومەنی جیهانیی لایەنگرانی زمانی زگماکییش پشتی ئەم پێشنیارەیان گرت و لە ئاکامدا،

سیهەمین کۆڕی گشتیی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ئەم پێشنیارەی پەسند کرد.

بەنگلادیش وڵاتێکی ١۵ میلیۆنییە و زمانەکەی بەنگالییە. دیارە ئەو وڵاتە پێشتر موستەعمەرەی ئینگلیستان بوو. هەر بۆیە زمانی ئینگلیزی لە وڵاتە دا برەوی زۆرە. رۆژی ٢١ی فێوریە لە بەنگلادێش وەک رۆژی شەهیدانی زمان ناودێر کراوە.

لەوکاتەوە کە رۆژی ٢١ی فێوریە وەک رۆژی جیهانیی زمانی زگماکی ناودێر کراوە هەموو ساڵێ لەشوێنە جۆراوجۆرەکانی جیهان رێورەسم و کۆبوونەوەی تایبەتی بۆ رێز گرتن لە زمانی زگماکی بەرێوە دەچێ. بایەخدان بە زمانی زگماکی تا ئەو رادەیە بووە کە رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ساڵی ٢٠٠٨ـی وەک ساڵی زگماکان ناودێر کرد.

بە دڵنیاییەوە خەبات و قوربانیدان لە پێناوی زمانی دایک لە نیو کورد دا مێژوویەکی کۆنتر لە خەڵکی بەنگلادێشی هەیە.

هەر لە سەدەی بیستەم دا کورد بەر لە شەڕی دووهەمی جیهانی لە سەردەمی رەزا خان و ئەتا تورک دا لە پێناوی پاراستن و زیندوو راگرتنی زمانەکەیدا گیانی خۆی دەخستە مەترسی سەرباری ئەمەش بە دەیان ساڵ پێشتر، کەوتبووە هەوڵی خزمەتی زمانەکەی و چاپ و بڵاوکردنەوەی رۆژنامە بە زمانەکەی و لە سۆنگەی ئەم «تاوان»ەوە ئاوارە و پەرێوەی هەندەران بووە.

ئەمساڵ لە هەرێمی کوردستانیش، لە رۆژی ٢١ی فێوریە دا ئاکادیمیای کوردستان سمینارێک بە بۆنەی ئەم رۆژەوە و بۆ باس لە لایەنە جۆراوجۆرەکانی زمانی کوردی پێک دێنێ.

«کوردستان»یش وەک بایەخدان بە زمانی زگماکی و لە پێشوازی ٢١ی فێوریەدا ئەم پاشکۆیەی ئامادە کردوە کە هیواداریین جێگای رەزامەندیی خوێنەران بێ.

لە پاشکۆی تایبەت بە رۆژی جیهانیی زگماکی، ژمارە ۵٧٧ی رۆژنامەی "کوردستان" دا بڵاو بۆتەوە.

زمانی زگماکی و ٢١ی فێوریە، بۆنەیەکی گونجاو بۆ حەرەکەتێکی پێویست

رۆژی ١۴ی فێوریە، بانگەوازێک بە مەبەستی رێزگرتن لە رۆژی جیهانیی زمانی زگماکی کە ماڵپەڕە ئەنتێرنێتییەکان دا بڵاو بۆوە.

ئەم بەنگەوازە هەر لە یەکەم ساتەکانەوە لەگەڵ پێشوازییەکی گەرم بەرەوڕوو بوو. پێشوازی هەم

لە ئاستی حیزب و رێکخراوە و کۆمەڵەو راگەیەنەکاندا، هەم لە ئاستی کەسایەتییەکانی و چالاکانی بوارە جۆراوجۆرەکاندا. هەر زۆر زوویش رێگای خۆی لەنێو تێکۆشەران و چالاکانی سیاسی و فەرهەنگیی نەتەوەکانی دیکەی ئێران دا کردەوە. وێڕای نزیک بە ١٠ حیزب و رێکخراو و گرووپی سیاسی رۆژهەڵاتی کوردستان و نزیک بە ٢٠ راگەیەن و ناوەند و ئەنجومەنی کوردی، لەسەر یەک نزیک بە ٧٠ رێکخراوە، کۆمەڵە، ناوەند، ئەنجومەن و راگەیەنی سەر بە نەتەوەکانی دیکەی ئێران پشتیوانییان لە بانگەوازەکە کرد.

پشتیوانی لە بانگەوازی رێزگرتن (رۆژی جیهانی زمانی زگماکی هەر لە چوارچێوەی رێکخراو و گرووپ و کۆمەڵە و ئەنجومەنەکان دا نەمایەوە و سەدان کەس لە نەتەوە جیاوازەکانی ئێران پشتیوانییان لێ کردوە کە ژمارەیەکیان لە دیارترین سیماکانی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانن و لە نێو کۆڕ و کۆمەڵە سیاسی و فەرهەنگییەکان و لەنێو میدیای ئێرانییەکان و لە بزووتنەوەی چەپ و رووناکبیری دا، ناوێکی ناسراون. ئەوانی دیکەش ئەگەرچی لەوانەیە لەو ئاستە لە ناوبانگ و ناسراوی دا نەبن، بەڵام زۆربەیان رابردوویەکی دوور و درێژیان لە خەبات و تێکۆشان لە پێناوی ئازادی، دێموکراسی، مافی مرۆڤ و مافی نەتەوەیی دا هەیە. پشتیوانی لەم بانگەوازە هەروا درێژەی هەیە و بە دڵنیاییەوە تا دەگەینە ٢١ی فێوریە، رۆژی جیهانی زمانی زگماکی، ژمارەی پشتیوانانی زیاتر دەبێ.

ئایا نەتەوە بندەستەکان و بەتایبەتی چالاکانی سەر بەو نەتەوانە، وەک ئەو بانگەوازە داوای لێکردوون، رۆژی ٢١ی فێوریە، هیچ جموجۆڵ و حەرەکەتێک بە داکۆکی لە ویست و داوا نەتەوەیی و زمانییەکانی خۆیان و بۆ ناڕەزایەتی دەربڕین لە ستەم و هەڵاواردنی نەتەوەیی و زمانی لە کۆماری ئیسلامی دا، لە خۆیان نیشان دەدەن؟ لە ساڵانی رابردوو هێندێک لە میدیاکان و کۆمەڵە و ئەنجومەنەکانی سەر بە چەند نەتەوەیەک وەک کورد، ئازەربایجانی، بەلووچ، تەرکمەن، عەرەب، بە وەڕێخستنی کەمپەین یا هێندێک کۆبوونەوەی ئیعترازی و تۆمار نووسی، پێشوازییان لەم بۆنەیە دەکرد. ئەمساڵ ئەگەر بە بۆنەی زاڵکردنی هەلومەرجی سەرکوتکەرانەی تایبەت بە هەڵبژاردن، ئۆگران و داواکارانی مافە نەتەوەیی و زمانییەکان _ وەک بانگەواز داوای لێکردوون _ نەشتوانن بە جل و بەرگی نەتەوەیی و ناوچەیی خۆیان، لەم رۆژەدا بچنە قوتابخانە، زانکۆ و شوێنی کار و بۆیان نەکرێ لەم رۆژەدا تەنیا بە زمانی زگماکیی خۆیان بدوێن، بەو حاڵەش، بانگەوازەکە هەتا رادەیەکی زۆر سەرکەوتوو بووە. چونکە:

١ـ هەر بڵاو بوونەوەی ئەم بانگەوازە و پشتیوانیی لایەن و کەسایەتییەکان و چالاکانی بواری جۆراوجۆر لە نێوەرۆکەکەی، بووە بەهۆی ئەوە میدیای فارسی و راگەیەنەکانی سەر بە نەتەوە جۆراوجۆرەکان ، بەرچاوتر لە ساڵانی رابردوو بایەخ بە رۆژی جیهانیی زمانی زگماکی بدەن.

٢. ستەم و هەڵاواردن دژی نەتەوە نافارسەکان و زمانەکانیان و بۆنەیەکی وەک رۆژی جیهانیی زمانی زگماکی توانیویە ببێتە بەستێنێک بۆ هاودەنگی و هاوهەنگاویی پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی ئێران لە ژوورەوە و دەرەوەی وڵات. ئەزموونی کۆکردنەوەی ئەم هەمووە دەنگە جیاوازە لە دەوری بانگەوازێک لە ماوەیەکی کەم دا و بێ ئامادەکارییەکی بەربڵاوی پێشتر، گونجاوبوونی بۆنەکە و ستەمەکە بۆ لێک کۆکردنەوەی پێکهاتە جیاوازەکان و دەنگە جۆراوجۆرەکان، دەسەڵمێنێ.

ئۆپۆزیسیون دەبێ تێبکۆشێ ناوەوەی وڵات ببێتەوە مەیدانی سەرەکیی خەبات و بەربەرەکانیی خەڵک لەگەڵ دەسەڵاتی دیکتاتۆر و سەرکوتکەری کۆماری ئیسلامی. پرسی زمانی زگماکی و بۆنەیەکی وەک رۆژی جیهانی زمانی دایک بۆ بزواندنی خەڵک گونجاون. رەوا بوونی داخوازە نەتەوەیی و زمانییەکان و دان پێدانرانیان لە پەسندکراوە نێونەتەوەییەکاندا لەلایەک و لە لایەکی دیکە، کەمتاکورتێک باسکردنی ئەسڵەکانی ١۵ و ١٩ی قانوونی ئەساسیی کۆماری ئیسلامی لە جۆراوجۆریی «قەومی» و زمانیی خەڵکی ئێران، دەکرێ وەک زەمینە و هاندەرێک بۆ هاتنە مەیدانی خەڵک و بەرێخستنی حەرەکەت و گوشار لە دژی، کۆماری ئیسلامی کەڵکی لێ وەربگیرێ. گرنگ ئەوەیە ئێمە پێکهاتە جۆراوجۆرەکانی خەڵکی ئێران بۆنە و پرس و بابەتی ئەوتۆ بدۆزینەوە کە دەردی هاوبەش و ویستی هاوبەشیی هەمووانمان بێ و هاندەری هەموو لایەکمان بێ بۆ ئەوەی بە یەکەوە بێینە مەیدان و دەنگمان بەرز بکەینەوە. ئەم هەرەوەزەی بە هاوبەشێ حیزب و رێکخراو و کۆمەڵە و میدیا و تێکۆشەرانی نەتەوە جۆراوجۆرەکانی ئێران لە پشتیوانی لە بانگەوازەی رێزگرتن لە رۆژی جیهانیی زمانی زگماکی دا پێکهاتوە، دەتوانێ ببێتە سەرەتایی نەریتێکی نوێ بۆ ئەوەی لە ساڵانی داهاتوودا، بە ئامادەییەکی زیاتر و لە ئاستێکی بەرینتر دا کەڵکی لێ وەربگیرین.

لەگەڵ تێپەڕینی رۆژگار و پەرەگرتن و قووڵتر بوونەوەی مافەکانی مرۆڤ، پەیماننامە و بەڵگەنامەی نوێتر لەلایەن رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و ناوەندە جیهانی و ناوچەییەکانی مافی مرۆڤەوە،

گرنگترین پەیماننامەکانی تایبەت بە مافە زمانی و نەتەوەییەکان

بە مەبەستی ڕوونترکردنەوەی ماف و ئازادییەکانی مرۆیەکان و بەرپرسیارەتیی دەوڵەتان، پەسند دەکرێن. کۆمەڵێک لەو پەیماننامە و بەڵگەنامە گرنگانە، تایبەتن بە مافەکانی تاک و گرووپ لە پێوەندی لەگەڵ زماندا. هێندێک لەو پەیماننامە و بەڵگەنامانە، ئەمانەن:

١ـ «بەیاننامەی مافەکانی تاکەکانی سەر بە کەمایەتییە نەتەوەیی، ڕەگەزی، ئایینی و زمانییەکان» کە لە ١٨ی دیسامبری ١٩٩٢ لەلایەن کۆڕی گشتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە پەسند کراوە.

٢. جارنامە(چارتێر)ی ئورووپا بۆ زمانە ناوچەیی و کەمایەتییەکان، کە لە ٥ی نوامبری ١٩٩٢ لە شاری ستراسبۆرگ لەلایەن نوێنەرانی وڵاتانی ئەندامی شووورای ئورووپا پەسند کراوە.

٣. بەیاننامەی جیهانیی مافە زمانییەکان، کە دامەزراوە و ڕێکخراوە نادەوڵەتییەکان، لە ڕۆژانی ٦تا ٩ی ژوئەنی ١٩٩٦ لە بارسلۆنا، پەسندیان کردوە.

پێویستە ئەمەش بگوترێت، کە لە زۆر بەڵگەنامەی نێونەتەوەیی گرینگی دیکەدا، کە بۆ پێناسەی کەمایەتییەکان و مافەجۆراوجۆرەکانیان تەرخان کراون، یان بە شێوەیەکی وردتر لە ماف و ئازادییەکانی مرۆڤ لە بواری جۆراوجۆردا دەدوێن، لەسەر پێویستیی بەفەرمیناسرانی زمانەکان و مافی بەکارهێنانیان لە بواری جۆراوجۆردا، پێ داگیراوە. لێرەدا ئاماژەیەک بە هێندێک لەو دوکیۆمێنتانە دەکرێت:

کۆنوانسیۆنەکانی کۆمەڵەی ئورووپا، بۆ نموونە ڕێککەوتننامەی تایبەت بە پاراستنی مافی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان (٤ی نوامبری ١٩٥٠) مادەی ١٤، پلانی شووورای ئورووپا بۆ پشتیوانی لە کەمایەتییە نەتەوەییەکان (٩ی ئوکتۆبری ١٩٩٣)، بەیاننامەی ئەنجومەنی نێونەتەوەیی قەڵەم لە سانتیاگۆو بەیاننامەی ١٥ی دیسامبری ١٩٩٣ی کۆمیتەی «مافە زمانییەکان و وەرگێڕان»ی ئەنجومەنی جیهانیی قەڵەم، کۆنوانسیۆنی ١٦٩ی ڕێکخراوی جیهانیی کار، لە بارەی خەڵکانی خۆجێیی و هۆزەکان لە وڵاتانی سەربەخۆ (٢٦ی ژوئەنی ١٩٨٩)، بەیاننامەی جیهانیی مافە گشتییەکانی گەلان، بارسلۆنا، مای ١٩٩٠، بەیاننامەی کۆتایی کۆبوونەوەی گشتیی فیدراسیۆنی جیهانیی مامۆستایانی زمانی مۆدێرن، لە مەجارستان ١٦ی ئاگوستی ١٩٩١، بەیاننامەی کۆمیسیۆنی مافی مرۆڤ لە ئەمریکا، لە بارەی خەڵکانی خۆ جێیی (١٨ی سپتامبری ١٩٩٥).

مافی تاک و مافی گرووپ لەبەکار هێنانی زمانەکەیاندا:

ئەم پەیماننامە و بەڵگەنامانەی ئاماژەیان پێکرا، مافەکانی ئاخێوەرانی هەر زمانێکیان چ وەک تاک و چ وەک گرووپ، لە بەستێنی جۆراوجۆردا هێناوەتە بەرباس. لە ڕووانگەی هێندێک لەم پەیماننامانەوە زمانەکان یەکسانن و ئاخێوەرانیان مافی یەکسانیان هەیە. تەنانەت بەڵگەنامەیەکی وەک «بەیاننامەی جیهانیی مافە زمانییەکان» ئاگایانە لەبەکار هێنانی زمانە خۆجێییەکان یان زمانی کەمایەتییەکان خۆی دەبوێرێت و لە جیاتی ئەم جۆرە زاراوانە، «حەشیمەتی زمانی» (کۆمەڵێک کە بەزمانێک قسە دەکەن و لەسەر زەوییەکی هاوبەشدا دەژین) بەکار دێنێت، واتە ئەم بەڵگەنامەیە» لەسەر ئەم بناغەیە دانراوە، کە مافەکانی هەموو حەشیمەتە زمانییەکان یەکسانە، هەڵکەوتی زمانەکان (بە فەرمی ناسرابن یان نا،خۆ جێیی و هی کەمایەتییەک بن یان نا) لەسەر سەیرکردنی ئەوان وەک زمانێکی سەربەخۆ، کاریگەرنییە.

خوێندنی کوردی لە سایەی پارتەکانی کوردستاندا

حیزبی دێموکراتی کوردستان

بەڕێخستنی خوێندن بە زمانی کوردی دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ١٩٧٩ی ئێران:

ساڵی ١٩٧٩ حیزبی دیموکراتی کوردستان کە هێشتا بنکەکانی لە شارەکاندا بوون، کە کەوتە بیرکردنەوە لە دانانی کتێبی خوێندن بە زمانی کوردی. بە تایبەتی چونکە هیوایەکی هەرچەند زۆر کەمیش بەوە هەبوو کە ڕێژیمی نوێ مافی خوێندن بە زمانی زگماکی بۆ منداڵانی کورد بەفەرمی بناسێت. بەڵام کاتێک دەوڵەت، کوردستانی خستە ژێر گەمارۆی ئابووری و قوتابخانەکانی داخست ئەرکی ئەو حیزبە قورستر بوو و بیرکردنەوەی خێرا لە وەڕێخستنی قوتابخانەکانی لادێ پێویستییەکی زیاتری پەیدا کرد.

کۆمیتەیەکی سەرانسەری کە پێشتر بۆ دانانی کتێبی خوێندن ڕاسپێردرابوو، بەر لە دەرچوونی فەرمانی جیهادی خومەینی لە دژی خەڵکی کوردستان لە گەلاوێژی ١٩٧٩ دا، هێندێک کۆبوونەوەی کردبوو و پێشنووسی کتێبێکی خوێندنی ئامادە کردبوو، بەڵام بەهۆی هەڵگیرسانی شەڕ لە کوردستان و ڕووداوەکانی دواتر، لە ساڵی خوێندنی ١٣٥٩ـ ١٣٥٨ دا، پرسی خوێندن بە زمانی کوردی لە قوتابخانەکانی کوردستان دوا کەوت.

دامەزرانی کۆڕی پەروەردەو فێرکردنی کوردستان:

ساڵی خوێندنی ١٣٥٩ . ١٣٦٠ (١٩٨٠ . ١٩٨١)، لە دووای دەورەی دووهەمی هێرشی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کوردستان دەستی پێکرد. ئەم شارو ناوچەو گوندانەی لە ژێر کونترۆڵی ڕێکخراوە سیاسییەکان و هێزی پێشمەرگە دا بوون، لە لایەن دەسەڵاتی ناوەندییەوە گەمارۆیەکی هەمە لایەنەیان خرایە سەر. قوتابخانەکان لەم شوێنانە داخرابوون، مامۆستاو قوتابی بێ مووچەو کتێب لە ماڵی خۆیان چاوەڕوانی ڕوونبوونەوەی بارودۆخەکە بوون. هومێد بە ڕێککەوتن لە نێوان دەوڵەتی ناوەندی و هێزە سیاسییەکانی کوردستاندا نەمابوو. نەشدەکرا منداڵانی ناوچە ئازادەکان هەر وا لە چاوەڕوانیدا بمێننەوە. لێرەدا بوو کە حیزبی دێموکراتی کوردستان، «کۆڕی بەڕێوەبەریی پەروەردەو فێرکردنی سەرانسەری کوردستان»ی پێک هێنا.

لە ڕێگەی ئەم کۆڕەوە، کۆمیسیۆنی کۆمەڵایەتیی حیزبی دێموکرات، سەرپەرشتیی قوتابخانەکان و کار و باری پەروەردەو فێرکردنی گرتە ئەستۆ. حیزبی دێموکرات لەم مەیدانەدا سەرکەوتنی بەرچاوی وەدەست هێناو خزمەتی باشی بە پەرەپێدانی زمان و فەرهەنگی کوردی و وەڕێخستنی قوتابخانەکان کرد سەدان لاوی چالاک و دڵپاک بەدەم بانگەوازی کۆڕی پەروەردەو فێرکردنەوە هاتن و بە ناوی مامۆستایانی شۆڕش» دەرگای قوتابخانەکانیان لە سەرانسەری ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستاندا کردنەوە.

هاوینی ١٣٦٠ی هەتاوی (١٩٨١ی زایینی)و بە شوێن پەسندکرانی گەڵاڵەی فێرکردن و بارهێنانی کوردستان لە لایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە، بە مەبەستی خەبات دژی نەزانی و نەخوێندەواری و پەرەپێدانی زانست و زانیاری لە بەشە ڕزگارکراوەکانی کوردستاندا، چەندین خولی پێگەیاندنی «مامۆستای شۆڕش» لە لایەن بەڕێوەبەریی کۆڕی پەروەردەوە، پێک هات.

بەم جۆرە لە ساڵی خوێندنی ١٣٦٠ . ١٣٦١ (١٩٨١ . ١٩٨٢)دا، کۆڕی پەروەردەو فێرکردنی سەرانسەریی کوردستان سەدان قوتابخانەی لە شارۆچکەو گوندەکانی ناوچە ئازادکراوەکاندا کردەوەو سیاسەتی داخستنی قوتابخانەو نەخوێندەوار هێشتنەوەی خەڵکی کوردستان لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوەی پووچەڵ کردەوە.

کتێبەکانی خوێندنی کە لە یەکەمساڵی خۆێندندا، کەڵکیان لێ وەرگیراوە، هەر ئەو کتێبانە بوون کە لە شارو ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی ڕێژیمدا خوێندراون. دیارە کۆڕی پەروەردەو فێرکردن هەر بۆ ئەم ساڵەش، فێربوونی خوێندنەوەو نووسینی کوردیی، وەکوو دەرسێک لە بەرنامەی کاری مامۆستاکانی شۆڕشدا داناوە. لە یەکەم خولی پێگەیاندنی مامۆستایانی شۆڕشیشدا، وانەیەکی تایبەت بۆ ڕاهێنانی مامۆستایان لەگەڵ خوێندنەوە و نووسینی کوردیدا گونجاندوە. مامۆستایانی شۆڕش لە ساڵی خوێندنی ١٣٦٠ . ١٣٦١ بە یارمەتیی ئەو وانەیە و نامیلکەیەکی تایبەتی، کە لە هێندێک ناوچە بۆ ئەم مەبەستە ئامادە کرابوو، وێڕای وتنەوەی دەرسەکانی دیکە بە قوتابیان، فێری خوێندنەوە و نووسین بە زمانی کوردییان دەکردن. لە بارەی شێوەی وتنەوەی کتێبەکانی خوێندن بە قوتابیان، لەگەڵ ئەوەی کتێبەکان هی «وزارت ئموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران» بوون و بە زمانی فارسی نووسرابوون، بەڵام لەبەر ئەوەی مامۆستاکان و قوتابییەکانیش کورد بوون و خوێندن بە زمانی زگماکی یەکێک لە ئاواتە لەمێژینەکان بوو، هەر بۆیە شیکردنەوەی وانەکان لە لایەن مامۆستاو وڵامدانەوە لە لایەن قوتابیان، بە زمانی کوردی بووە.

هاوکاریی خەڵک لە گەڵ کۆڕی پەروەردە:

«خەڵکی گوندەکانی کوردستانیش بە دانی یارمەتی و دابین کردنی بژیوو بەڕێوەچوونی مامۆستایانی شۆڕش، ئەرکی نیشتمانپەروەری و نەتەوەخوازی و ئینسانیی خۆیان بۆ ڕامالینی نەخوێندەواری لە کوردستان دا دڵسۆزانەو بەرپرسانە بەڕێوە برد. هەزاران کیژو کوڕ و لاو و پیری نەخوێندەواری کوردستان بە ڕۆژ و بە شەو بەرەو قوتابخانەکان وەری کەوتن و لە ژێر سێبەری دار و ئەشکەوت و کونەتەیارە و کەپر و دەوار و مزگەوت و کۆنە قوتابخانەکان دا، بۆ خوێندن بە زمانی زگماکی خۆیان ئاوردوویان بۆ سەنگەری ڕووناکی دەبرد.

تەنانەت گەلێک گوندو شوێن کە لە نیزامی دوو هەزارو پێنسەد ساڵەی شاهەنشاهیی ئێراندا قەت خاوەنی فێرگەو قوتابخانە نەبوون، قوتابخانەی شۆڕشیان لێ کرانەوە.

پشتیوانیی خەڵکی کوردستان لە کرانەوەی قوتابخانەکان و خوێندن بە کوردی بێ وێنە بوو. بەڕاستی هەموو پێشمەرگەکانی کوردستان، ئەوانەی نەخوێندەوار بوون، وێڕای تفەنگی سەر شانیان و فیشەکدانی قەدیان و توورەکە نانی کۆڵیان، کتێبی خوێندنی کوردیشیان لە کۆڵەپشتی دا بوو».

بۆ ساڵی خوێندنی ١٣٦١ . ١٣٦٢ ، ژمارەی قوتابیان و ژمارەی قوتابخانەکانیش زیادیان کرد. لە گەڵ ئەوەی هێرشی ئەرتەش و سوپای پاسدارانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگە بەردەوام بوو و لەگەڵ هەر هێرشێکدا، ژمارەیەکی دیکە گوند و ناوچە دەکەوتنە ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی، بەڵام پیشوازیی خەڵک لە کۆڕی پەروەردە و خوێندن بە زمانی کوردی و بایەخدان بە خوێندنی منداڵان و گەورەساڵان لە پەرەگرتندا بوو. خولی نوێ بۆ پەروەردە کردنی مامۆستای نوێ و هەروەها بۆ پتر پێگەیاندنی مامۆستایانی پێشوو کرانەوە.

مامۆستایانی شۆڕش :

ئەو کەسانەی لە قوتابخانەکانی ناوچەی ژێردەسەڵاتی پێشمەرگەدا بە کوردی وانەیان دەکوتەوە، پێیان دەگوترا»مامۆستایانی شۆڕش» ، کە زۆربەیان کادرو پێشمەرگەی حیزبی دیموکراتی کوردستان بوون و شانبەشانی بەڕێوەبردنی ئەرکی پێشمەرگایەتی، کاری مامۆستایەتیشیان دەکرد. لە زۆر شوێن هێندێ فەقێ و مامۆستای ئایینییش، وەک مامۆستای شۆڕش دەرسیان دەگوتەوە.

لە سەرەتای ساڵی خوێندنی ١٣٦١ . ١٣٦٢دا کتێبی «خوێندنی زمانی کوردی» کە حیزبی دێموکرات لە وڵاتی لوبنان چاپیکردبوو، گەیشتە دەست مامۆستایان و قوتابیانی ناوچە ئازادەکان. وەک لەمەو پێش باسکرا، کۆڕی پەروەردە لە نەبوونی کتێبەکانی خوێندن بە زمانی کوردی، کەڵکی لە کتێبەکانی وەزارەتی پەروەردەو فێرکردنی ئێران وەردەگرت، بەڵام کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی لە کوردستان تەنانەت نەیاندەهێشت کتێبی فارسی بگاتە دەستی قوتابییە کوردیخوێنەکان و بە هەموو تواناوە پێشیان بە هاتنی دەگرت.

کتێبەکانی کۆڕی پەروەردەو فێرکردن:

کۆڕی پەروەردە، بەرەبەرە کتێبی دیکەی خوێندنی بە زمانی کوردی ئامادە کردن. ئەم کتێبانە بریتی بوون لە:

١. خوێندنی زمانی کوردی (١)، بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتایی
٢. زانستی ئەزموونی بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتایی
٣. ئەژمێر بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتایی
٤. خوێندنی کوردی بۆ پۆلی دووەمی سەرەتایی
٥. زانستی ئەزموونی بۆ پۆلی دووەمی سەرەتایی
٦. ئەژمێر بۆ پۆلی دووەمی سەرەتایی
٧. ژیان و خەبات(١) فێربوونی خوێندنەوەو نووسین، تایبەتی گەورەساڵان
٨. «ڕێنوێنی مامۆستا» (بۆ کتێبی «ژیان و خەبات»، فێرکردنی خوێندنەوەو نووسینی کوردی بە شێوەی داهێنەر»)

چوار کتێبی یەکەم لەم کتێبە ناوبراوانە، ساڵی ١٣٦١ (١٩٨٢) یان لە سەر نووسراوە،واتە لەم ساڵە دا چاپ بوون. پێشەکیی ئەژمێر و زانستی ئەزموونی بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتایی لە مانگی ڕەزبەری ئەو ساڵەدا (یەکەم مانگی کرانەوەی قوتابخانەکان) نووسراون. پێشەکیی «خوێندنەوەی کوردی» و «زانستی ئەزموونی» بۆ پۆلی دووهەمی سەرەتاییش لە مانگی ڕەشەمەی ١٣٦١ دا نووسراون.

کتێبی ئەژمێر بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتایی، وەرگێڕدراوی کتێبی «حساب»ی فارسیی پۆلی یەکەمە.

کتێبی «زانستی ئەزموونی» بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتاییش وەرگێڕدراوی کتێبی «علوم»ی پۆلی یەکەمی فارسییە، کە کراوە بە کوردی.

کتێبیی «ئەژمێر» و «زانستی ئەزموونی» بۆ پۆلی دووهەمی سەرەتاییش، وەرگێڕدراوی کتێبی «حساب» و «علوم»ی پۆلی دووهەم بە زمانی فارسین. کاری وێنەکێشان و خۆشنووسیی «زانستی ئەزموون» بۆ پۆلی دووهەمیش سەلاح وەهاب پوور(سامرەند) و عومەر ئەورامی (ئاسۆ) کردوویانە. کتێبی «ئەژمێر» بۆ پۆلی ٢ی سەرەتایی مێژووی پووشپەڕی ١٣٦٨ (١٩٨٩)ی لە سەرە و هیچ ئاماژەیەکیش بەوە نەکراوە کە بۆچی چاپی ئەم کتێبە لەگەڵ کتێبەکانی تردا نەبووە.

دوو کتێبەکەی تر (ژیان و خەبات و ڕێنوێنی مامۆستا)، ساڵی ١٣٦٣ (١٩٨٤) چاپکراون.

* * * * * * * * * * *

کۆمەڵە

دامەزرانی ((کۆمیسیۆنی فێرکردن و بارهێنانی کۆمەڵە))

ساڵی خویندنی ١٣٥٩ ـ ١٣٦٠ ی هەتاوی (١٩٨٠ـ١٩٨١ی زایینی) خوێندنگاکانی شارو ناوچە ئازادەکان لە لایەن حکوومەتەوە داخران. لەوسەروبەندەدا لە بۆکان، «جەمعییەتی دیموکراتیکی موعەلیمانی تێکۆشەر بۆ داکۆکی لە مافی فەرهەنگییان» بۆ داکۆکی لە مافی ئەو مامۆستایانە کە بە بۆنەی تێکۆشانی سیاسییەوە لە لایەن حکوومەتەوە لە سەر کار دەرکرابوون، پێکهات. ئەم کۆمەڵەیە، پاییزی ١٣٥٩ (بۆ ساڵی خوێندنی ١٣٥٩ـ١٣٦٠) خوێندنگەکانی بۆکانی کردەوە دواتر(سەرەتای پاییزی ١٣٦٠) کە حکوومەت بۆکانی گرتەوە، کارنامەی ئەو ساڵە، کە «جەمعییەت» دابووی بە منداڵان، قەبووڵی کرد.»

دوای گیرانەوەی بۆکان، ئەندامانی جەمعییەت لە شار هاتنەدەر. بەڕێوەبەرێتیی «جەمعییەت» تا

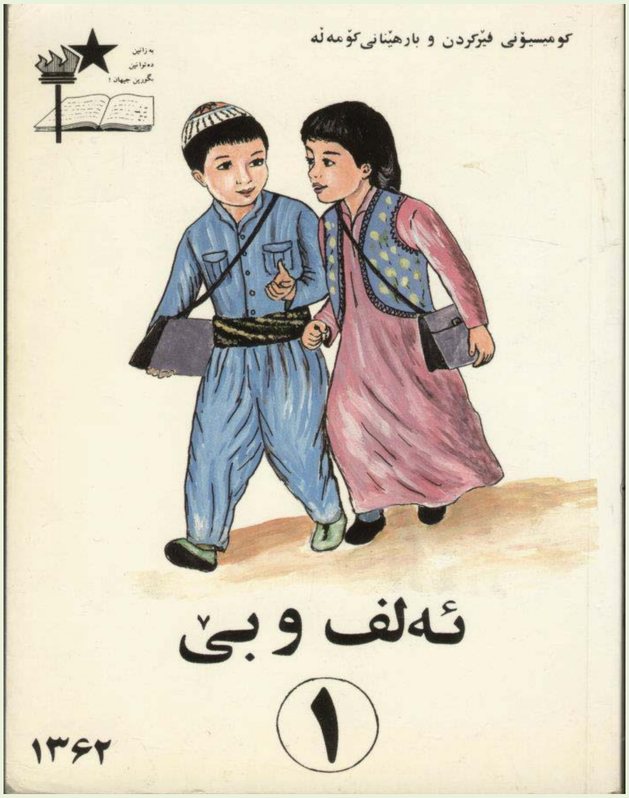

ماوەیەک لە دێی «ئاجیکەند» بوو. هەندێک مەدرەسەی لە ناوچەکانی سەقز، بانە، بۆکان، مەهاباد و سەردشت کردەوە. لە هاوینی ١٣٦١ (١٩٨٢) کومیتەی ناوەندیی کۆمەڵە، بڕیاری دا «کۆمیسیۆنی فێرکردن و بارهێنانی کۆمەڵە» پێک بهێنێت.

کۆمیسیۆنی فێرکردن و بارهێنانی کۆمەڵە لە ژمارەیەک لە ئاواییەکانی سەردەشت، بانە، مەهاباد، بۆکان و سەقز، سەرجەم نزیکەی ٦٠ تا ٧٠ خوێندنگەی کردەوە.

. خولەکانی پێگەیاندنی مامۆستا:

یەکەم خولی ڕاهێنان بۆ ئەو کچ و کوڕە لاوانەی دەیانەویست وەک مامۆستا لە خوێندنگەکانی سەر بەم کۆمیسیۆنە خزمەت بکەن، هاوینی ١٩٨٢ لە دێی ئاجیکەند، بە بەشداریی ١٨کەس (ژن و پیاو) پێکهات.

خولی دووهەمی ڕاهێنانی مامۆستایان هەر ئەو هاوینە لە ئاوایی سیسێر لە ناوچەی سەردەشت بەڕێوە چوو. خولی سێهەمی ڕاهێنانی مامۆستایان، لە نیوەڕاستی پاییزی ١٩٨٢دا، بە بەشداریی نزیکەی ٢٠ کەس کە لە ناوچەکانی سەقز و بۆکان و مەهابادەوە هاتبوون، لە هاچیدەرێ، پێکهات.

لەو ٣ خولەدا، کە بۆ ڕاهێنانی مامۆستایانی کۆمیسیۆنی ناوبراو پێکهاتن، چۆنیەتی وتنەوەی وانەی کوردی، شێوازی بارهێنان و مێژووی بزووتنەوەکانی کورد، وەک وانە دەگوترانەوە.

چۆنیەتیی ئامادەکرانی کتێبەکانی کۆمیسیۆنی فێرکردن و بارهێنان:

ئەو کتێبانەی کۆمیسیۆنی فێرکردن و بارهێنانی کۆمەڵە بۆ خوێندن لە قوتابخانەدا کەڵکی لێوەردەگرتن، هەر بۆخۆی ئامادە و چاپی کردبوون. بۆ دانانی کتێبەکانی خوێندن، نزیکەی٢٠ مامۆستایەک لەژێر ناوی» هیئت تدوین کتابهای درسی» (دەستەی دانانی کتێبەکانی خوێندن)دا ڕاسپێردرابوون. ئەم دەستەیە بە چەند گرووپ دابەش ببوون:

١. گرووپی خوێندنی کوردی، کە لە سەر ساغکردنەوەی ڕێنووسی کوردی کاریدەکرد و کتێبی خوێندنی کوردیی بۆ پۆلی یەکەم، دووهەم و سێهەمی سەرەتایی دەنووسی.

٢. گرووپی گەورەساڵان، کە کتێبی خوێندنی بۆ گەورە ساڵانی نەخوێندەوار دەنووسی. گرووپەکە دوو کتێبی بۆ ئاستی یەکەم و، دووهەمی فێرکردنی گەورەساڵان، بە فارسی نووسی.

٣. گرووپی سێهەمیش دابەش ببووە سەر ٣ گرووپی زانستی، ماتماتیک و کۆمەڵایەتی کە دەبوو لە سەر نووسینی پێوەندیدار بە هەر بووارێک بۆ قۆناغی سەرەتایی کار بکەن.

کۆمەڵێک لەوکەسانەی لە دانانی کتێبەکانی خوێندنی ئەم کۆمیسیونەدا بەشدار بوون، بریتی بوون لە:

١. ڕەحیمی تلووعیفەر(خەڵکی بۆکان)، ٢ـ ڕەشاد مستەفا سوڵتانی (خەڵکی مەریوان)، ٣ـ حامید (خەڵکی خوراسان)، ناسر حیسامی(خەڵکی مەهاباد)، ٥ـ شەهلا ئێلخانیزادە(خەڵکی بۆکان)، ٦ـ محەممەد میسری (خەڵکی مەهاباد)، ٧. عەتا خوڵقی (خەڵکی سنە)، ٨ـ شەهلا دانیشفەر (خەڵکی تاران)،

٩. نادری قازی ناسراو بە ئازاد(خەڵکی مەهاباد).

کۆمیسیۆنی فێرکردن و بارهێنانی کۆمەڵە، بۆشێوازی ڕاهێنان و دارشتنی وانەکان ئەو شێوازەی ڕەچاو دەکرد کە لە پێڕەوی خوێندنی ئێراندا باو بووە. لە کۆبوونەوەکانی دەستەی دانانی کتێبی دەرسیدا، هێڵی گشتیی نووسینی کتێبەکان و چوارچێوەی هەر وانەیەک دیاریدەکرا، هەر کەس گەڵاڵەی وانەیەکی ئامادە دەکرد، دووایی لە کۆبوونەوەی دەستەی نووسیندا، گەڵاڵەکە قسەی لە بارەوە دەکرا و دوای گونجاندنی تێبینییەکان پەسند دەکرا. کتێبی «ئەلفو بێ» بۆ پۆلی یەکەم زۆربەی هەرە زۆری وانەکانی بەهاوبەشیی هەر دوو ئەندامانی دەستەی دانانی کتێبەکانی خوێندن ئامادە دەکرا.

کتێبی» ئەلفوبێ» بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتایی، پێشتر ئەوکاتەی» جەمعییەتی موعەلیمان» هێشتا لە نێو شار(بۆکان) بوو، ئامادە و تەنانەت چاپیش کرا. بەڵام لەنێوشار بەجێما و لە نێوچوو.

کتێبەکانی کومیسیۆنی فێرکردن وبارهێنانی کۆمەڵە بۆ خوێندن :

بۆ خوێندن لە قوتابخانەکاندا، کۆمیسیۆنی فێرکردن و بارهێنانی کۆمەڵە سێ کتێبی لە ژێر ئەم ناوانەی خوارەوەدا ئامادەو چاپ کردن:

١. «ئەلف و بێ» (١) بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتایی، ساڵی ١٣٦٢ چاپ و بڵاو بووەتەوە.

٢. «خوێندنەوەی کوردی» (٢) بۆ پۆلی دووهەمی سەرەتایی، ساڵی ١٣٦٢ چاپ و بڵاو بووەتەوە.

٣. «خوێندنەوی کوردی» (٣) بۆ پۆلی سێهەمی سەرەتایی، ساڵی ١٣٦٢ چاپ و بڵاو بووەتەوە.

٤. ڕێنووس زبان کردی، کە بە زمانی فارسی و بە مەبەستی فێرکردنی خوێندنەوە و نووسینی زمانی کوردی دانراوە. ئەم نامیلکەیە بۆ کەسانێکە کە زمانی فارسی دەزانن و لە ڕێگای بەراوردی پیتەکانی هەر دوو زمانەکەوە، فێری خوێندنەوەو نووسینی کوردی دەبن.

«کتێبەکانی پۆلی یەکەم و دووهەم و سێهەمیش سەرەتا لە چاپخانەی کۆمەڵە بە ڕەش و سپی و دوواتر لە عێراق بە چاپێکی باش چاپکران . چاپی دووهەمی ئەم سێ کتێبە لە ساڵی ١٣٧٢ (١٩٩٣)دا بووە.

جگە لەم کتێبانەی ئاماژەیان پێ کرا، لە پێڕەوی فێرکردنی ئەم کۆمیسیۆنەدا، چەندین کتێبی دیکە هەبوون. لە پۆلی دووهەمی سەرەتاییدا، کتێبەکانی «علووم» و «ژمارەو پێوان» و، لە پۆلی سێهەمی سەرەتاییشدا، جگە لە «علووم» و «ژمارەو پێوان»، کتێبی «زانستی کۆمەڵایەتی»یش لە قوتابخانەدا خوێندراون.

گرنگترین پەیماننامەکانی تایبەت بە مافە زمانی و نەتەوەییەکان

لەگەڵ تێپەڕینی ڕۆژگار و پەرەگرتن و قووڵتر بوونەوەی مافەکانی مرۆڤ، پەیماننامە و بەڵگەنامەی نوێتر لەلایەن ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و ناوەندە جیهانی و ناوچەییەکانی مافی مرۆڤەوە، بە مەبەستی ڕوونترکردنەوەی ماف و ئازادییەکانی مرۆیەکان و بەرپرسیارەتیی دەوڵەتان، پەسند دەکرێن. کۆمەڵێک لەو پەیماننامە و بەڵگەنامە گرنگانە، تایبەتن بە مافەکانی تاک و گرووپ لە پێوەندی لەگەڵ زماندا. هێندێک لەو پەیماننامە و بەڵگەنامانە، ئەمانەن:

١. «بەیاننامەی مافەکانی تاکەکانی سەر بە کەمایەتییە نەتەوەیی، ڕەگەزی، ئایینی و زمانییەکان» کە لە ١٨ دیسامبری ١٩٩٢ لەلایەن کۆڕی گشتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە پەسند کراوە.

٢. جارنامە(چارتێر)ی ئورووپا بۆ زمانە ناوچەیی و کەمایەتییەکان، کە لە ٥ی نوامبری ١٩٩٢ لە شاری ستراسبۆرگ لەلایەن نوێنەرانی وڵاتانی ئەندامی شوورای ئورووپا پەسند کراوە.

٣ـ بەیاننامەی جیهانیی مافە زمانییەکان، کە دامەزراوە و ڕێکخراوە نادەوڵەتییەکان، لە ڕۆژانی ٦تا ٩ی ژوئەنی ١٩٩٦ لە بارسلۆنا، پەسندیان کردوە.

پێویستە ئەمەش بگوترێت، کە لە زۆر بەڵگەنامەی نێونەتەوەیی گرینگی دیکەدا، کە بۆ پێناسەی کەمایەتییەکان و مافەجۆراوجۆرەکانیان تەرخان کراون، یان بە شێوەیەکی وردتر لە ماف و ئازادییەکانی مرۆڤ لە بواری جۆراوجۆردا دەدوێن، لەسەر پێویستیی بەفەرمیناسرانی زمانەکان و مافی بەکارهێنانیان لە بواری جۆراوجۆردا، پێ داگیراوە. لێرەدا ئاماژەیەک بە هێندێک لەو دوکیۆمێنتانە دەکرێت:

کۆنوانسیۆنەکانی کۆمەڵەی ئورووپا، بۆ نموونە ڕێککەوتننامەی تایبەت بە پاراستنی مافی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان (٤ی نوامبری ١٩٥٠) مادەی١٤، پلانی شوورای ئورووپا بۆ پشتیوانی لە کەمایەتییە نەتەوەییەکان (٩ی ئوکتۆبری ١٩٩٣)، بەیاننامەی ئەنجومەنی نێونەتەوەیی قەڵەم لە سانتیاگۆو بەیاننامەی ١٥ی دیسامبری ١٩٩٣ی کۆمیتەی «مافە زمانییەکان و وەرگێڕان»ی ئەنجومەنی جیهانیی قەڵەم، کۆنوانسیۆنی ١٦٩ی ڕێکخراوی جیهانیی کار، لە بارەی خەڵکانی خۆجێیی و هۆزەکان لە وڵاتانی سەربەخۆ (٢٦ی ژوئەنی ١٩٨٩)، بەیاننامەی جیهانیی مافە گشتییەکانی گەلان، بارسلۆنا، مای ١٩٩٠، بەیاننامەی کۆتایی کۆبوونەوەی گشتیی فیدراسیۆنی جیهانیی مامۆستایانی زمانی مۆدێرن، لە مەجارستان ١٦ی ئاگوستی ١٩٩١، بەیاننامەی کۆمیسیۆنی مافی مرۆڤ لە ئەمریکا، لە بارەی خەڵکانی خۆ جێیی (١٨ی سپتامبری ١٩٩٥).

مافی تاک و مافی گرووپ لەبەکار هێنانی زمانەکەیاندا:

ئەم پەیماننامە و بەڵگەنامانەی ئاماژەیان پێکرا، مافەکانی ئاخێوەرانی هەر زمانێکیان چ وەک تاک و چ وەک گرووپ، لە بەستێنی جۆراوجۆردا هێناوەتە بەرباس. لە ڕووانگەی هێندێک لەم پەیماننامانەوە زمانەکان یەکسانن و ئاخێوەرانیان مافی یەکسانیان هەیە. تەنانەت بەڵگەنامەیەکی وەک «بەیاننامەی جیهانیی مافە زمانییەکان» ئاگایانە لەبەکار هێنانی زمانە خۆجێیییەکان یان زمانی کەمایەتییەکان خۆی دەبوێرێت و لە جیاتی ئەم جۆرە زاراوانە، «حەشیمەتی زمانی»

(کۆمەڵێک کە بەزمانێک قسە دەکەن و لەسەر زەوییەکی هاوبەشدا دەژین) بەکار دێنێت، واتە ئەم بەڵگەنامەیە» لەسەر ئەم بناغەیە دانراوە، کە مافەکانی هەموو حەشیمەتە زمانییەکان یەکسانە، هەڵکەوتی زمانەکان (بە فەرمی ناسراین یان نا،خۆ جێیی و هی کەمایەتییەک بن یان نا) لەسەر سەیرکردنی ئەوان وەک زمانێکی سەربەخۆ، کاریگەرنییە.

کاریگەریی خوێندن بە زمانی دایک لە سەر زمانی نەتەوە

پەرە ئەستاندن، بووژانەوە و بەهێزبوونی زمان:

خوێندن بە زمانی زگماکی، هەروا کە کاریگەریی لە بە هێزکردنی ناسنامەی نەتەوەییدا هەیە، لە سەر خودی زمانەکەش کاریگەریی جۆراوجۆری هەیە و لە کۆمەڵێک ڕووەوە دەبێتە هۆی گەشە کردنی. دەتوانین کاریگەریی ئاکامەکانی خوێندن بە زمانی زگماکی لە سەر ئەو زمانە، بەم جۆرە پۆلین بکەین:

١. پێشگیری لە فەوتان و لەنێو چوون

زمان سامانێکی کولتوورییە وئەم سامانە هەر موڵکی ئەو نەتەوەیە یان ئەو کەسانە نییە کە بەو زمانە قسەدەکەن، بەڵکوو سامانە کولتوورییەکە هی سەرجەم مرۆڤایەتییە. کاتێک زمانێک لە نێو دەچێت، دەسکەوتێک و داهێنانێک، کە کۆمەڵێک مرۆڤ لە درێژایی مێژوویەکدا بەرهەمیان هێناوە و، هەڵگری هەزاران نەریت و بیرەوەری و ئەزموونی سەردەمە جۆراوجۆرەکانی ئەو کۆمەڵە مرۆڤەیە، لە نێو دەچێت

. ئەم تێگەیشتنە دروستەیە کە وڵاتانی دیموکراتیکی جیهانی گەیاندووەتە ئەم قۆناغە کە هەموو ساڵێ بەشێکی زۆر لە پارە و سامانی وڵاتەکەیان بۆ پێشگیری لە فەوتانی ئەو زمانانە بەکار بێنن، کە کەوتوونە نێو چوارچێوە و جوگرافیای ئەوان. هێندێک لەو زمانانە ژمارەی ئاخێوەرانیان لە چەند هەزار کەس تێناپەڕێت، بەڵام هەوڵی زیندووڕاگرتنیان دەدەن. چونکە بە سامانێکی کولتوورییان دەزانن. جەوهەری نەتەوەیەک و ڕیشەی هەموو ڕابردووەکەی، ئیستا و داهاتووی، زمانی زگماکییە. لە سەر ئەم بناغەیەیە کە نەتەوەکان لە درێژایی مێژوودا، زیاتر لە هەر شتێکی دیکە، پارێزگارییان لە زمانی خۆیان کردوە. (١)

کاتێک زمانێک پێی دەخوێندرێت و بەفەرمی لە سیستەمی خوێندندا کەڵکی لێوەردەگیرێت، مەترسیی فەوتان و مردنی لە سەر لادەچێت، چونکە ئەمە بەمانای بەفەرمی ناسرانیەتی و، گرنگی بایەخی زمانەکە هەم لای ئەو خەڵکەی قسەی پێدە کەن، هەم لای دەسەڵات، زیاتر دەبێت.(٢)

زمانێک کە پێی بخوێندرێت، پێویستی بە کتێبی خوێندن بەو زمانە هەیە، مامۆستای تایبەت بۆ وتنەوەی وانە بەم زمانەی پێویستە. بەم هۆیەوە کە بوارەکانی خوێندن جۆراوجۆر و جیاوازن، زمانەکە هەوڵ دەدات لە هەموو ئەو بوارانەدا وڵامدەربێت و لە هەناوی خۆیدا وشەو زاراوەی گونجاو بۆ بوارە جۆراوجۆرەکان بەرهەم بهێنێت. لە لایەکی دیکەوە، زمانێک کە پێی دەخوێندرێت دەبێت لە باری ئابوورییەوە پشتی بگیرێت و کۆمەڵێک پێداویستی بۆ دابین بکرێت. ئەمانە هەموویان دەبنە هۆی بەردەوامی و گەشەکردن و بەرەوپێشچوون. جگە لەمەش هەر ئەوەکە نەوە دوای نەوە منداڵانێک فێردەبن بەم زمانە بخوێنن، بخوێننەوە و بنووسن، دەبێتە هۆی ئەوە هۆگری بەو زمانە بچێتە نێو هەست و بیر و بیرەوەری و نەست و هۆشی ئەو کەسانەی بەم زمانە خوێندوویانە و دەخوێنن. ئەمانەش باشترین دەستەبەرن بۆ پەرەگرتنی زمانەکە و بووژانەوە و بەرەوپێشچوونی.

۲- باشتر خۆناسین و بەدەستهێنانی توانایی و دەوڵەمەندی:
تـا ئەو کـاتەی زمانێک ئەدەبیـاتی نووسراوی نەبێت و پێی نەخوێنـدرێت، بەو جۆرەی پێویستە ناکەوێتە بەرسەرنجی شارەزایانی بواری زمان و لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا لێی ناکۆڵرێتەوە.
فێربـوونی زمانێـک و خوێنـدنی ئەو زمـانە، پێویستی بەناسینی ئەلفوبێی ئەو زمـانە، ناسینی فۆنیمەکان و فۆنۆلۆژیی زمانەکە، ئاگاداری لە زاراوە جیاوازەکان و وشە هاوواتاکان لەو زاراوانەدا و کۆمەڵێک پرسی دیکەی بە دووادا دێت. خوێنـدن بە زمانێک ئەگەر لەلایەکەوە، ئامادە کردنی کتێب و مامۆستای تایبەت بەم زمانەی پێویستە، لەلایەکی دیکەوە لێکۆڵینەوەی ئاکادیمی لەبـارەی فۆنۆلـۆژی، مۆرفۆرلـۆژی یـان ڕێنـووس و ڕێزمـان و ڕەچەڵەکی زمـانەکە و کـاریگەریی زمانەکـانی دەوروبەر لە سەر ئەو زمانەی پێویستە. کۆکردنەوەی ئەدەبیـاتی زارەکی و تـاوتوێکردن و تیشک خستنە سەریان لە ڕووانگەی جۆراوجۆرەوە، کۆکردنەوەی وشەو زاراوەی دیـالێکتە جیاوازەکـان و پێکهێنـانی وشەدان لەوان و چارەسەر دۆزینەوە بـۆ کەموکورتییەکـانی ئەم زمـانەی پێویستە. لە ئاکـامی ئەم جـۆرە لێکـۆڵینەوانەدا و لە سـایەی خۆناسـین و پەیبـردن بە کەموکـورتی و پێداویستییەکان، پرسـی دۆزینـەوەی ڕێگاچـارە بـۆ زاڵبـوون بەسـەر نـاتەواوی و لاوازییەکـان و خۆگونجانـدن لەگەڵ نیازەکـانی سـەردەم، دەبێتە خەمـی مشـوورخۆران و دڵسـۆزان و شـارەزایانی زمانەکە و بەم جۆرە زمان ئامادەیی و توانـای چوونە پێشی لەگەڵ سەردەم و گۆڕانەکانیدا تێدا پێکدێت.

بار و دۆخی خوێندن لە نێو منداڵانی نەتەوە نافارسەکاندا

بە گوێرەی خشتەیەک کە لەسەر بنـاغەی ئامارەکـانی ڕێکخراوی بەرنـامە و بودجەی ئێران ئامادە کـراوە، لە پلەبەنـدیی هەڵـومەرجی خوێنـدنی پارێزگاکـانی ئێرانـدا، ئەو پارێزگایـانەی دانیشتووانیان فارسن، پلەی یەکەم تـا پێنجەمیان لەو خشتەیە دا هەیە. ئەو پارێزگایانەش کە دانیشتووانیان فارس نین و بە زمانی خۆیان ناخوێنن، کەوتوونە خوارەوەی خشتەکە.

ئازەربایجان، کە لە دواساڵەکانی دەسەڵاتدارەتیی ڕەزاشا دا، لەبـاری خوێنـدنەوە پلەی چوارەمی هەبوو و لەدوای تـاران، فـارس و سمنان بوو، لە دواساڵەکانی حکوومەتی حەمەڕەزا شای پەهلەوی دا کەوتە نێوەنـدی خشتەکە، بەڵام بەهـۆی درێژەدرانـی سیاسـەتی زمـانیی ڕێژیمـی پەهلەوی لە لایەن کۆمـاری ئیسلامییەوە، لە دوای شۆڕشـی ئێـران، نەک هەر دابەزیـن و داکشـانی خوێنـدن و خوێندەواری لە ئازەربایجان (لە هەر دوو پارێزگە) چارەسەر نەکرا، بەڵکوو پتر بەرەوخوارەوەی خشتەکە چوو.
«سـاڵی ١٣٦٥ (١٩٨٦) ئازەربایجـانی ڕۆژهەڵات لە نێـو٢٤ پـارێزگەدا، بـۆ پـلەی بیسـتەم و ئازەربایجانی ڕۆژئاوا بۆ پلەی بیست و دووهەم داکشا.
ساڵی ١٣٧٥ (١٩٩٦) لە نێو ٢٦ پـارێزگەدا، ئازەربایجـانی ڕۆژهەڵات پلەی نۆزدەهەم، زەنجـان پلەی ٢١ و، ئەردەبیل پلەی بیست و دووهەم و ئازەربایجـانی ڕۆژئـاوا پلەی بیست و چوارەمیـان هەبوو. وەک لەم خشتەیەدا بەدیدەکرێت لە نێو سێزدە پارێزگەی ئاستی یەکەمدا، ١٠ پـارێزگە، زمانی سەرەکیی دانیشتووانیان فارسییە. بەڵام لە ١٢ پارێزگە لەو١٣ پارێزگەیە کە ئاستەکەیان لە خوارێیە، زمانی زۆربەی هەرەزۆری دانیشتووانیان، تورکی، کوردی، لۆڕی و عەرەبییە»..
ئاکامەکانی لێکۆڵینەوەکان نیشاندەدەن کە لە نێوان نەخوێندەواری و دەستهەڵگرتن لە خوێنـدن لە نێو نەتەوە نافارسەکانی ئێرانـدا و بێبەشی لە خوێنـدن بە زمانی زگمـاکی پێوەنـدیی ڕاستەوخۆ هەیە. هەر بە پێـی ئەم لێکـۆڵینەوانە، شـوێنەوارە ڕەوانییەکـانی بێبەشـی منـداڵ لە خوێنـدن بە زمانی دایک بە تـایبەتی لە سەرەتای چوون بۆ قوتـابخانەدا، کاریگەرییان لە سەر کەسایەتیی ئەو دەبێت و دەبێتە هۆی دابەزینی ئاستی بڕوا بە خۆ بوونی. بەم هۆیەشەوە کە زمانەکە هی خۆی نییەو بە سـەریدا زاڵ نیـیە، ناتوانێـت وەک منـداڵێک کە خوێنـدنەکە بە زمـانی ئەوانە، لە چـالاکییە جۆراوجۆرەکـانی پێوەندیـدار بە خوێنـدن، پێشبڕکێیان لە گەڵ بکـات. ئەم بـارە بەرەو دوورکەوتنەوە لە خوێندن و قوتـابخانە، پاڵی پێوەدەنێت.

«مارک لاتـایمر، بەڕێوەبەری گشتیی گرووپی کەمایەتییەکـانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکـان، پێ لەسەر ئەم مەسەلەیە دادەگرێت کە هـۆی نەخوێنـدەواریی دەیان میلیۆن منداڵ بۆ هەڵاواردنی نەتەوەیی لە وڵاتەکانیاندا و بێبەش مانەوە لە خوێندن بە زمانی زگماکی دەگەڕێتەوە.»
«لە پارێزگای خوزستان(کە زۆربەی دانیشتووانی عەرەبن)، نـزیکەی ٣٣%ی قوتـابییانی قۆنـاغی سەرەتـایی و، ٥٠%ی قۆنـاغی نـاوەنـدی و ٧٠%ی قوتـابییانی قۆنـاغی ئامادەیی، دەست لە خوێنـدن هەڵـدەگرن. ژمـارەی خوێنـدکارانی عەرەبزمـان لە زانستگەکانی ئێـران زۆر کەمە و بە بەراورد لە گەڵ ئامادەبوونی خوێندکارانی فارس لە زانستگەکان دا، هەر بۆ باسکردن نابێت.»
داتاکان لە ئازەربایجانیش هەر ڕاستیی ئەم قسەیە دەسەلمێنن:
«ئـازەربایجـانی باشـوور لە بـارەی ژمـارەی نەخوێنـدەوارانەوە پـلەی بیستەمی لە ئـاست وڵات دا هەیە. نەخوێندەواری بۆ خۆی بەرهەمی کۆمەڵێک نابەرابەری و هەڵاواردنی کۆمەڵایەتی، سیاسی و ئابوورییە لە کۆمەڵدا و هەر بۆ خۆشی دەبێتە هـۆی سەرچاوەی کۆمەڵێک گیروگرفتی کۆمەڵایەتـی و

ئابووری»
زمانی فارسی، کە منداڵانی ئێران، لە ڕۆژی یەکەمی چوون بۆ قوتـابخانەوە، ناچار دەکرێن پێـی بخـوێنن، زمـانی ٣٠%ی قوتـابییـانی ئێرانە. سـەدی ٧٠ی قوتـابییـانی سەراسـەری وڵات، لە نەتەوە نافارسەکانن.واتە لە مـاڵەوە بە زمانێک قسـە دەکەن و لە قوتـابخـانە بە زمـانێکی دیکە قسـە دەکەن و دەخوێنن. ئەم دوو زمانبوونە بووە بە هۆی دابەزینی ئاستی فێربوون و چالاکیی قوتـابییە نافارسەکان

سەرچاوەکان:
-دو مقاله علمی و تحقیقی در زمینه لزوم آموزش به زبان مادری، مقاله اول،مرکز مطالعات وفـاق اسلامی وابسته به انجمن اسلامی دانشجویان دانشکده فنی . دانشگاه تبریز،
- یووسـف عەزیزیـی بەنـی تـرۆف، ٢ی ڕەشـەممەی ١٣٨٨ ، وتـووێژ لەگەڵ مـاڵپەڕی (**roozonline**)
- بەیاننامەی دەستەی بەڕێوەبەری بزووتنەوەی فیدراڵی دیموکراتی ئازەربایجان بە بۆنەی ڕۆژی جیهانیی زمانی دایکەوە،٢٠١٠/٢/١٨ ، ماڵپەڕی «عصر نو»
یونس شاملی، کودک آزاری در نظام آموزشی ایران، ماڵپەڕی «اخبار روز»

ئەرکە هەنووکەییەکانی ئۆگران و دلسۆزانی زمانەکەمان لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا

لە هەلومەرجی ئێستادا، کە گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی گوردستان، دەسەڵاتێکی سیاسی و نەتەوەیی تایبەت بە خۆی نییە و هەوڵدان بۆ فێربوون و فێرکردنی خوێندنەوە و نووسینی کوردی، فەرهەنگنووسی و لێکۆڵینەوە لە بارەی زمانی کوردییەوە، بە هۆی تاکە ڕووناکبیر و دڵسۆزەکانی ئەو نەتەوەیە و هۆگرانی زمانەکە بە بێ پشتگیریی دەسەڵات و دامەزراوێکی دەوڵەتی بەڕێوە دەچێت پێویستە کۆمەڵێک خاڵ لەبەرچاو بگیرێن. گرنگترینیان، بریتین لە:

١ ـ بەردەوامبوون لەسەر ئەو هەوڵە پیرۆزانە کە چەندین ساڵە بە نیازی پاراستن و خزمەتی زمانی کوردی ئەنجام دەدرێن. گرنگترینی ئەم هەوڵانە، ئاشنا کردنی نەوە نوێیەکانی کوردستان بە ئەلفوبێ و ڕێنووسی کوردی و هاندانیان بۆ خوێندنەوە و نووسین بە زمانی کوردییە. بەم فێرکردنە سەرەتاییە پردێکی پێوەندی لە نێوان خوێندەواری کورد و چاپەمەنی و ئەدەبیاتی نووسراوی کوردی پێکدێت و لەگەڵ زیاتر ڕۆچوونی خوێنەری کورد بەنێو ئەدەبیاتی کوردیدا، پتر هۆگری زمانی نەتەوەکەی دەبێت.

لەم نێوەدا جێگای خۆشحاڵییە، کە فێرکردنی ئەلفوبێی لاتینیش کەوتووەتە بەر سەرنجی فێرکاران

و مامۆستایانی زمانی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. لە ڕێگای فێربوونی ئەم ئەلفوبێیەوە، خوێنەری کورد دەتوانێت لەمەودوا ئەو بەشە لە چاپەمەنیی کورد کە بە ئەلفوبێی لاتینی نووسراون، بخوێنێتەوە. بۆ نووسەری کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش ئەم توانایە درووست دەبێت، کە هەر نەبێت پوختە یان هەڵبژاردەیەک لە بەرهەمەکانی بە ئەلفوبێی لاتینی بڵاو بکاتەوە، تا ئەو بەشە لە خوێنەرانی کورد کە ناتوانن بە ئەلفوبێی عەرەبی، بخوێننەوە، لە بەرهەمی نووسەرانی ئەو بەشەی کوردستان، کەڵک وەربگرن.

٢. بایەخدان بە کاری زانستی لە پێوەندی لەگەڵ زمانی کوردیدا، ئەمە پتر ڕووی لەو توێژە لە زانایان و ڕووناکبیرانی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان یان بەشەکانی دیکەی ئێرانە، کە لە بواری زمانەوانیدا پسپۆڕن. توێژینەوە لەبارەی زار و شێوەزار و گۆڤەرە جۆراوجۆرەکانی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێران و کۆکردنەوەی وشە و زاراوە (موستەلەحات) ی ئەوان و پێکهێنانی وشەدانی زمانی کوردی، دەتوانێت بەشێک لەم کارە زانستییانە بێت. هەروەها بەستنی کۆڕو کۆبوونەوە و سیمیناری زانستی لە بارەی لایەنە جۆراوجۆرەکانی زمانی کوردی و ئاڵوگۆڕی بیروڕا و گەلاڵە و پەسەند کردنی ڕاسپاردە و پێشنیار و بڕیاری بەکەڵک لەم پێوەندییە دا بایەخی خۆی هەیە. دیارە ئەم جۆرە کارانە، تێچوویان هەیە، بەو هۆیەشەوە، کە دامو دەستگا دەوڵەتییەکان، بە دەگمەن ڕووی خۆش بەم جۆرە هەنگاوانە نیشان دەدەن، جێی خۆیەتی خەڵک، بەتایبەتی کەسانی دڵسۆز و نیشتمانپەروەر، کە لەباری دارایییەوە دەستڕۆیشتوون، هاوکاریی پێویست بکەن.

٣- دوورکەوتنەوە لە دەمارگرژیی ناوچەیی و خۆبواردن لە کاروباری زمانەوانی بە ئاراستەی قوربانیکردنی بەرژەوەندی زمانێک لە پێناوی بایەخدان بە شێوەزار یان گۆڤەرێکی تایبەت. دەکرێت بڵێین لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لەنێو کوردەکانی ئێراندا، زمانی ئەدەبیی یەکگرتووی کوردی جێگای خۆی کردووەتەوە و لە هەموو شارو ناوچەکان سەرەڕای جیاوازیی شێوەزار و گۆڤەرەکان، پێی دەنووسرێت. بەردەوامبوون لەسەر ئەم ڕێچکەیە و کار بە ئاراستەی هاتنە کایەی زمانی ستانداردی کوردی، ئەرکێکی پێویستە. ئەمەش بە واتای غافڵبوون نییە لەو شێوەزار و گۆڤەرانە نیە کە ئامادەیی و ڕەنگدانەوەیەکی ئەوتۆیان لە زمانی ئەدەبیی یەکگرتوو دا نییە. دەبێت شانبەشانی بایەخدان بە نووسین بە زمانی ئەدەبیی یەکگرتوو، بۆ کۆکردنەوەی ئەدەبیاتی زارەکیی ئەو شێوەزار و گۆڤەرانە و بڵاوکردنەوەیان، کۆکردنەوەی وشەکانی ئەوان و دەوڵەمەند کردنی وشەدانی زمانی کوردی بە هۆیانەوە و ئەنجامدانی توێژینەوەی زمانەوانی لە بارەیانەوە بە ئەرکی خۆیان بزانن.

٤ ـ ئێستا کە نەتەوەکەمان لەو بەشەی نیشتمانەکەیدا خاوەنی قەوارەی ڕامیاری و دەسەڵاتی نەتەوەیی خۆی نییە و لەو دەستگا و دامەزراوانە بێبەشە، کە دڵسۆزان و خزمەتکارانی زمانی کوردی بە یارمەتیی ئەوان بتوانن بەرنامەو پرۆژەکانیان جێبەجێبکەن، دەکرێت بە هۆی تێکنۆلۆژیای پێشکەوتووی گەیاندن و بڵاوکردنەوەوە، تا ڕادەیەک قەرەبووی ئەم نەبوونییانە بکرێتەوە. کەڵکوەرگرتن لە پێگە و ماڵپەڕە ئینتەرنێتییەکان و بڵاوکردنەوەی نووسین و توێژینەوە و فەرهەنگ لە ڕێگای ئەوانەوە، لە نەبوونی گۆڤار و ڕۆژنامە و دەستگای چاپ و پەخش لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، دەکرێت ڕێگایەکی زۆر باش بۆ دەستڕاگەیشتن بە خوێنەری کورد بێت.

٥ـ لە سەرووی هەموو ئەو هەوڵانەوە، خەبات لە پێناوی بە فەرمیناسرانی زمانی کوردی و بەدەستهێنانی مافی خوێندن بەو زمانە لە قوتابخانەکانی کوردستاندا. بۆ ئەم مەبەستە لە لایەک گشتگیر کردنی ئەم خواستە لە ئاستی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا پێویستە، بە جۆرێک کە نەک هەموو توێژی ڕووناکبیر و فەرهەنگی، بەڵکوو تێکڕای خەڵک داوای بکەن. لە لایەکی دیکەوە، جێی خۆیەتی بۆ هێنانە گۆڕی جیددیتری داوای خوێندن بە زمانی دایک، لە گەڵ چالاکان و دامەزراوە کولتوورییەکانی نەتەوە بندەستەکانی دیکەی ئێران، هاوهەنگاوی و هاوکاری هەبێت. بە تایبەتی لەمبارەیەوە جێی خۆیەتی کەڵکی پێویست لە ڕۆژی جیهانیی زمانی دایک وەربگیرێت و ئەم ڕۆژە بکرێت بە دەرفەتێک بۆ دەربڕین و نواندنی ویستی لەمێژینەی خوێندن بە زمانی دایک.

سەرچاوەکان لە ئارشیوی ڕۆژنامەی «کوردستان» دا پارێزراون

ئەگەر زمانێک پێی بخوێندرێ:

کاتێک زمانێک لە قوتابخانە دا پێی دەخوێندرێت، جگە لەوەی یارمەتیی بەهێز بوونی شوناسی نەتەوەیی لە نێو ئاخێڤەرانی زمانەکە دا دەکا، بوار بۆ دروستبوونی زمانی ستانداردیش دەڕەخسێنیت.با بزانین چۆن؟

زمان و شوناسی نەتەوەیی:

زمان یەکێک لە بنچینە سەرەکییەکانی پێکهاتەی نەتەوەیە و بە بۆچوونی زۆر کەسی خاوەنڕا لەم بوارەدا، زمان لە هەموو بنچینەکانی دیکەی نەتەوە گرنگترە. «یەکێک لە گرنگترین ناسنامەکانی نەتەوە زمانەکەیەتی، بۆیە ئەگەر باس لە پایەکانی هەر نەتەوەیەک یان بە نەتەوەبوونی هەر کۆمەڵێکی مرۆیی دیاریکراو بکرێت، ئەوا لە پێشەنگی تایبەتمەندییەکانیدا باس لە زمان دەکرێت. هەر ئەوەشە وایکردوە کە زۆر لە نەتەوەکان بە ناوی زمانەکانیانەوە ناو ببرێن... جا هەر کاتێک نەتەوەی ژێردەست بتوانێت زمانەکەی بپارێزێت و لە بۆتەی زمانی داگیرکەرەکەیدا نەتوێتەوە، ئەوا ئەو نەتەوەیە زیندووە و بە زیندوویی دەمێنێتەوە.»(١)ئەم قسەیە لەبارەی نەتەوەی کوردء زمانی کوردییەوە، پتر ڕاستە.

زمان لە ڕووانگەی ناسیۆنالیستییەوە، وەک ئامرازێکی گرنگی پرۆژەی نەتەوەڕۆنان و دەوڵەتڕۆنان چاوی لێدەکرێت. هەر بۆیە ناسیۆنالیزمی فارس کە بە دەسەڵات دەگا زمانەکانی دیکە قەدەغە دەکات.(٢)

ئەوە کە شۆرشی مەشرووتە لە دەستووری خۆیدا بۆ یەکەمجار بە شێوەی فەرمی و یاسایی باس لە «نەتەوەی ئێران»لە سەر بنەمای زمان و کولتووری فارسی دەکات و حاشا لەزمان و کولتووری نەتەوەکانی دیکەی ئێران دەکات،لەم عەقڵییەتەوە سەرچاوە دەگرێت کە پرۆژەی بە نەتەوە کردنی «ئێران»، واتە دروستکردنی نەتەوەیەک بە ناوی «نەتەوەی ئێران»،بەر لە هەر هۆکارێکی دیکە پشت بە زمان دەبەستێت.ئەو نەتەوە خەیاڵییەی ناسیۆنالیستە فارسەکان و شۆڤێنیستەکانی ئێران، لە زەینی خۆیاندا دروستیان کردوە، زمانی فارسیی کردوە بە توخمێکی سەرەکی لە شوناسەکەی، دیارە لە سەر حیسابی حاشا کردن لە زمانی نەتەوەکانی دیکەی ئێران!نموونەیەکی دیکە لە رۆڵی گرنگی زمان لە بە هێزکردنی شوناسی نەتەوەیی، زمانی عیبرییە. « پێش دامەزرانی دەوڵەتی ئیسراییل زمانێکی یەکگرتوو بە ناوی زمانی عیبری هەر نەبوو، زمانی عیبرییان زیندوو کردەوە. زۆربەی هەرە زۆری جوولەکەکان بە زمانێک قسەیان دەکرد بە ناوی یەدیش.یەدیش بە قەولی ئینگلیزییەکان تێکەڵاوێکی بیژووی ئاڵمانی و زمانە سلاڤیەکان بوو.» (٣) بەمجۆرە زمانی عیبری، یەک لەو هۆکارانەیە کە جوولەکەکانی پێکەوە بەستووەتەوە.

لێرەدا، رەوایە وەک تاکێکی کورد ئەم پرسیارە لەخۆمان بکەین بۆ دەبێت نەتەوەیەکی وەک نەتەوەی کورد کە نەتەوە بوونی خۆی لە درێژایی مێژوودا سەلماندوە و زمانەکەی خۆی پاراستوە، زمانەکەی بۆ بە هێزکردنی هاوپێوەندیی نەتەوەیی و شوناسی نەتەوەیی، بەکار نەهێنێت؟

بوواررەخساندن بۆ دروستبوونی زمانی ستاندارد:

زۆر لە زمانەوانان و شارەزایانی بواری زمان، پەروەردە و فێرکردن و خوێندن لە قوتابخانەدا بە یەکێک لە بەستێنەکانی دروست کردنی زمانی ستاندارد، ناو دەبەن.

خوێندن بە زمانی دایک و بەردەوامبوون لە سەری لە قۆناغەکانی دواتری خوێندندا، وادەکات کە زمانەکە پەرە بستێنێت و گەشە بکات، لەئاکامدا لە رێگەی کۆمەڵێک هۆکاری بابەتییەوە یەکێک لە زارەکانی ئەو زمانە رێچکەی بە ستانداردبوون دەگرێت. «سیستەمی خوێندن و پەروەردە یەکێک لەو بووارە گرنگانەیە کە زمانی ستاندارد پەرە پێ دەدات و بەهێزی دەکات و دەیچەسپێنێت.» (٤)دیارە ئەم حوکمە ئەوکاتە راستە کە خوێندن بە زمانێک، پشت بەیەک دیالێکت ببەستێت، ئەگینا ئەگەر خوێندن بە چەند یا چەندین دیالێکتی جیاواز بێت، ئەمە نەک هەر کۆمەک بەدروستبوونی زمانی ستاندارد ناکات، بەڵکوو بەزیانی پێکهاتنی زمانی ستاندارد دەشکێتەوە و دیالێکتەکانی زمانەکە لێک دوور دەخاتەوە. ئەزموونی خوێندن بەزمانی کوردی لە کوردستانی عێراق لە پێشوودا، پێمان دەڵێت خوێندن و پەروەردە دەتوانێت یارمەتیی پێکهاتنی زمانی ستاندارد بدەن.

« لە کوردستانی عێراقدا، لەو رۆژەوە کە مافی خوێندن بەزمانی کوردی لەدەستووری عێراقدا چەسپیوە، هەریەک شێوە کراوەتە زمانی خوێندن و ئەمەیش نەوەیەکی خوێندەواری دروستکرد، کە لە زۆر رووەوە یەکگرتوو بوون. ئەنجامێکی گرنگی دیکەی ئەوسیستەمە ئەوە بوو کە هەستی خۆبەکورد زانین، واتە هۆشیاریی نەتەوایەتیی لای مرۆڤی کورد بەهێز کرد.» (٥)

لە رۆژهەڵاتی کوردستانیش لەوچەندساڵەدا کە لە سێبەری جووڵانەوەی کورددا خوێندن بە زمانی کوردی هەبوو، هەردوو ئەزموونەکە (کۆڕی پەروەردە و فێرکردن و کۆمیسیۆنی فێرکردن و بارهێنان) لە جیاتی خوێندن بە چەند دیالێکتی جیاواز، خوێندن بە زمانی ئەدەبیی یەکگرتوویان رەچاو کرد.

ئەمەش بە گوێرەی خۆی کاریگەریی لە سەر قەبووڵکردنی ئەو زمانە وەک زمانی ستانداردی کوردی لە نێو خەڵکی رۆژهەڵاتی کوردستان و نەوەکانی دووای ئەوکاتدا هەبوو.

دیارە ئەگەر رۆژێک کورد و نەتەوەنافارسەکانی دیکەی ئێران دەرەتانی خوێندن بەزمانی خۆیان بۆ پێک بێت، یەکێک لەو گرفتانەی بەرەڕووی کورد دەبێتەوە، هەڵبژاردنی دیالێکتکی تایبەت بۆ خوێندنە. شتێکی سروشتییە ئەو هێزو دەسەڵاتانەی هەموو کات دژی رێگەدان بە خوێندن بەم زمانە بوون، لە جیاوازیی دیالێکت و زاراوەکانی ئەم زمانانە بۆ مەبەستە شۆڤێنیستییەکانی خویان بۆ وێنە چاندنی تۆوی ناکۆکی لە نێوان ئاخێوەرانی زمانێک، کە ڵک وەردەگرن.

لە داهاتووشدا دوورنییە پشتگیریی سیاسەتی خوێندن بە چەند دیالێکتی جیاواز بکەن، بۆ ئەوەی زمانی هەرکام لەو نەتەوانە لە جیاتی ئاڵقەی یەکگرتن بێت، ببێتە هەوێنی لیکترازان و دابڕانیان.

«بەو هۆیەوە کە بە شێوەیەکی گشتی ئەم تێگەیشتنە هەیە کە زمانی نەتەوەیی یەکێک لە کۆڵەکەکانی شوناسی نەتەوەییە، بە ناچار دەوڵەتان و گرووپە نەتەوەپەروەرەکانی هەر کۆمەڵێک ناتوانن لە ئاست بارودۆخی زمانی نەتەوەیی بێخەم بن.» (٦)

لایەنە بەرپرس و پێوەندیدارەکان لە رۆژهەڵاتی کوردستان، نابێت لە ئاست داهاتووی زمانی کوردی بێخەم بن و دەبێت لە ئێستاوە هەوڵەکانی پێوەندیدار بە پەرەپێدانی زمانی کوردی، بەو ئاسۆیە دا بەرن، کە لەگەڵ بەرژەوەندی نەتەوەیی کورد دا بگونجێت. پێویستە هەنگاوەکان لە خزمەت درووستکردنی زمانی ستاندارد دا بن.ئەمەش پێویستی بە بەرنامەرێژیی زمانیی هەیە. لەبەر رووناکایی بەرنامەرێژییەکی زمانیدایە کە سەرەرای بوونی ئەلفوبێی جیاواز و جۆراوجۆریی دیالێکتەکان سەرلێشێواوی، پێک نایە و ئامانجی سەرەکی پشتگوێ ناخرێت. بۆیە لەسەر کورد و هەر نەتەوەیەکی وەک کوردە بەدووربینییەوە بۆ ئەم پرسە بچێت و خوێندن و پەروەردە لە خزمەت پەرەپێدانی زمانی ستانداردا بەکار بهێنێت. چونکە :

«ئەگەر باوەڕمان بەوە هەبێت کە کورد یەک نەتەوەیە و بەرەو هەموو چەشنە یەکگرتنێک دەڕوات و چاکەی کۆمەڵانی زەحمەتکێشی کوردیش لەو یەکگرتنەدایە، دەبێت باوەڕمان بەوەش هەبێت کە زمانی ئەدەبی یەکگرتووش دێتە کایەوە و هەموو کورد وای لێدێت بە زمانێک بنووسێت و بخوێنێت و یەک زمان لەکاروباری رەسمیدا بەکار بهێنێت.

کە باوەڕمان بەم راستی یەش بوو، دەبێت بە جۆرێک بنووسین و هەوڵ بدەین، کە لەگەڵ رێرەو و سەرەنجامی مێژوودا بێت، دەبێت ببێتە هەوڵدەری دروستبوونی زمانی ئەدەبیی یەکگرتوو.» (٧)

مافی بەکار بردنی زمان لە دامەزراوە دەوڵەتی و فەرمییەکان و ناوەندەکانی خوێندندا:

بەیاننامەی جیهانیی مافە زمانییەکان:

وەرگێڕان لە فارسییەوە: قادر وریا

ماددەی ١٥: هەموو حەشیمەتە زمانییەکان مافیان هەیە، کە زمانەکانیان لەسەر زەویی پێشینانی خۆیاندا بە فەرمی بەکار بهێنن ١ـ هەموو حەشیمەتە زمانییەکان مافی ئەوەیان هەیە، کە هەموو بەڵگەنامە کارگێڕی، کەسێتی و دەوڵەتییەکانیان بە زمانی خۆیان بێت.

ماددەی ٢٣: فێرکردن و خوێندن لە هەر سەرزەوییەکدا، دەبێت لە خزمەت پاراستن و پەرەپێدانی زمانی ئەو حەشیمەتە زمانییەدابێت، کە لەوێ دەژین.

فێرکردن و خوێندن دەبێت لە خزمەت بڵاوبوونەوە و جۆراوجۆریی زمانی و کولتووری و پێوەندیی هارمۆنییانەی نێوان حەشیمەتە زمانییە جۆراوجۆرەکانی سەرانسەری جیهاندا بێت.

ماددەی ٢٤: هەموو حەشیمەتە زمانییەکان، مافی ئەوەیان هەیە لەمەڕ کەڵکوەرگرتن لە زمانەکەیان لە هەموو ئاستێکی خوێندن (باخچەی منداڵان، سەرەتایی، ناوەندی، ئامادەیی، زانستگا و خوێندنی گەورەساڵان) لەسەر زەویی خۆیاندا، بڕیار بدەن.

ماددەی ٢٩:

١. هەموو کەس مافی ئەوەی هەیە بە زمانی تایبەتیی سەرزەویی خۆی، فێر بێت و بخوێنێت.

٢. ئەم مافە، مافی فێربوونی زارەکی و بە نووسینی زمانێکی دیکە، کە تاک لەوانەیە وەک زمانی پێوەندی لەگەڵ حەشیمەتە زمانییەکانی دیکە بەکاری بێنێت، زەوت ناکات.

جارنامە (چارتێر)ی ئورووپا بۆ زمانە ناوچەیی و کەمایەتییەکان:

ماددەی ٨ : پەروەردەو فێرکردن

١ــ لەبەشی پەروەردەو فێرکردندا، لایەنەکان پابەند دەبن لەو ناوچانەدا کە ئەم زمانانە کاریانپێدەکرێت، بە لەبەرچاوگرتنی هەڵکەوتی تایبەتیی هەرکام لە زمانەکان و بەبێ زیانگەیاندن بە فێربوونی زمان یان زمانەکانی وڵات:

ا) یەک: پەروەردەی منداڵان لە قۆناغی بەر لە قوتابخانە (باخچەی منداڵان) بە زمانەکانی پێوەندیدار بەو ناوچانە یان کەمایەتییە نەتەوییەکان بێت یان،

دوو: بەشێکی گرنگ لە پەروەردەی منداڵان لە قۆناغی بەر لە قوتابخانە(باخچەی ساوایان) بە زمانگەلی ناوچەیی و کەمایەتییە نەتەوییەکان بێت یان،

سێ: «یەکێک لەم دوو خاڵەی لە ژێر بەندەکانی یەک و دووی ئەم بەندە دا ناویان براوە، دەبێ لانیکەم سەبارەت بەو قوتابیانە بەڕێوە ببرێن کە دایک وباوکیان خوازیارن و قوتابییەکانیش لە رووی چەندیەتیەوە بە رادەی پێویست گەیشتبن،»

چوار: ئەگەر هاتوو ئۆرگانە دەوڵەتییەکان هیچ بەرپرسایەتییەکی ڕاستەوخۆیان لە پێوەندی لەگەڵ فێرکردنی بەر لە قوتابخانەدا لە ئەستۆ نەبوو، لانیکەم پشتیوانی لەم هەنگاوانە دەکەن، کە لە بەندەکانی یەک تا سێی ئەم ماددەیەدا هاتوون. یان هانی ئۆرگانە بەرپرسەکان بۆ جێبەجێکردنیان دەدەن.

ب) یەک: فێرکردن لە قۆناغی سەرەتاییدا بە زمانەکانی ناوچەکان یان کەمایەتییە نەتەوەییەکان پێشکەش دەکرێت یان

دوو: بەشێکی گرینگ لە فێرکردن لە قۆناغی سەرەتایی بەزمانە ناوچەییەکان و کەمایەتییەکان پێشکەش دەکرێت یان

سێ: خوێندنی زمانە ناوچەییەکان و کەمایەتییە نەتەوەییەکان دەخەنە ڕیزی بەرنامەی خوێندنی قوتابخانە سەرەتاییەکان یان

چوار: نێوەرۆکی لانیکەم یەکێک لەم سێ بەندەی سەرەوە لە بارەی ئەو قوتابیانە جێبەجێ بکەن، کە دایکو بابیان داوای دەکەن و ژمارەی قوتابییەکانیش بەشی ئەم مەبەستە دەکات،

پ) یەک: فێرکردن لە قۆناغی دووهەمی خوێندن (لە پۆلی پێنجی سەرەتاییەوە تا وەرگرتنی دیپلۆم) بە زمانەکانی ئەو ناوچانە یان کەمایەتییەکان پێشکەش دەکرێت یان

دوو: بەشێکی گرنگ لە فێرکردنی قۆناغی دووهەمی خوێندن بە زمانەکانی ناوچەکان و کەمایەتییە نەتەوەییەکان پێشکەش دەکرێت یان

سێ: خوێندنی زمانە ناوچەییەکان و کەمایەتییە نەتەوەییەکان دەخرێتە ڕیزی بەرنامەی خوێندنی قوتابخانەکانی قۆناغی دووهەمی خوێندن یان

چوار: لانیکەم یەکێک لەو هەنگاوانەی لە بەندەکانی یەک تا سێ دا هاتووە لە بارەی ئەو قوتابیانە بەڕێوە دەبەن، کە دایک وبابیان داوای (خوێندن بەو زمانە لەو ئاستەیاندا بۆ)

دەکەن و قوتابییەکانیش لە ڕووی چەندییەوە بەشی ئەم مەبەستە دەکەن.

ئەم مافانەی لەم چەند بەندەدا هاتوون، لە قۆناغەکانی دیکەشدا(خوێندنی تیکنیکی و پیشەیی، خوێندنی زانکۆو خوێندنگە بەرزەکان، خوێندنی گەورە ساڵان) هەر بەو شێوەیە دووپات دەبنەوە.

ح) پێداویستییەکانی فێرکردن و خوێندنی وانەی مێژووو فەرهەنگ، کە پێویستە بە زمانە ناوچەییە کەمایەتییە نەتەوەییەکان بێت، دابیندەکەن.

خ) پێداویستییەکانی پێگەیاندن و پەرەپێدانی ڕاهێنانی مامۆستایان، کە بۆ جێبەجێکردنی نێوەرۆکی بەندەکانی ئەلف تا ح پێویستن و لایەنەکانی ڕێککەوتن قبووڵیانکردوە، دابین دەکەن.

د) یەک یان چەند ئۆرگانی چاوەدێر بە مەبەستی چاوەدێریی ئەو هەنگاوانە، کە بۆ بنیاتنان و پەرەپێدانی فێرکردنی زمانە ناوچەییەکان و کەمایەتییەکان دەنرێن، هەروەها بۆ چاوەدێری بەسەر ڕادەی پێشکەوتنەکان لەم بوارەدا، پێک دەهێنرێن. ئەم ئۆرگان یا ئۆرگانانە دەبێت بە ڕێکوپێکی راپۆرتەکانی خۆیان بدەنەوە و بڵاویان بکەنەوە.

بەیاننامەی مافەکانی تاکەکانی سەر بە کەمایەتییە نەتەوەیی، ڕەگەزی، ئایینی و زمانییەکان

ماددەی چوار:

١. نەتەوەکانی ئەندام، هەموو هەنگاوێکی پێویست هەڵ دەگرن بۆ دڵنیایی تاکەکانی سەر بە کەمایەتییەکان لە بەرێوەچوونی مافە مرۆییەکانیان و ئازادییە بنەڕەتییەکان و یەکسانی لە بەرامبەر قانووندا بە بێ هیچ چەشنە ستەم و جیاوازیدانانێک.

٢ـ نەتەوەکانی ئەندام، هەنگاوی پێویست بە مەبەستی پێکهێنانی هەلومەرجی لەبار بۆ تاکەکانی سەر بە کەمایەتییەکان هەڵدەگرن، تا بتوانن لە تایبەتمەندییەکانی خۆیان و کولتوورو زمان، ئایین و جلوبەرگی خۆیان گوزارشت بکەن، تەنیا لەو جێگایانە نەبێت کەلەگەڵ

یاساکانی وڵات یان ستانداردە نێونەتەوەییەکان لە ناتەباییدان.

٣. نەتەوەکانی ئەندام، ئەگەر بۆیان دەست بدات، دەبێت هەنگاوی پێویست هەڵبگرن بۆ ئەوەی تاکەکانی سەر بە کەمایەتییەکان دەرەتانی پێویستیان بە مەبەستی فێربوونی زمانی زگماکی و هەبوونی یاسا و ڕێوشوێن بە زمانی زگماکیی خۆیان هەبێت.

٤- نەتەوەکانی ئەندام، ئەگەر بۆیان بگونجێت، دەبێت پێویستییەکانی خوێندن بەزمانی دایک

دابین بکەنء هاندەر بن بۆ بەدەستهێنانی زانیاری لە سەر مێژوو، نەریتەکان و ئەو زمان و کەلتوورانەی لە نێو

سنوورەکانی ئەو کەمایەتییانەدا هەن.

www.ostomaan.org سەرچاوە: ـ اعلامیه جهانی حقوق زبانی، ترجمە: علی ددەبیگلو

- بیانیه حقوق افراد متعلق به اقلیتهای ملی، نژادی، مذهبی و زبانی (مصوب مجمع عموومی سازمان ملل متحد، پەسند کراوی ١٨ی دیسامبری ١٩٩٢، سایت ایران امروز

http://iran-emrooz.net

لە ژمارە ٥٧٧ی رۆژنامەی "کوردستان" دا بڵاو بۆتەوە.

٢٠ / ٢ / ٢٠١٢

بەڕێوەچوونی سمیناری ڕۆژی جیهانیی زمانی دایک لە شاری هەولێر

بۆ یەکەم جار لە ئاستی کوردستان دا سمیناری ڕۆژی جیهانیی زمانی دایک لە شاری هەولێر بەڕێوەچوو.

ڕۆژی سێ شەممە ٢ی ڕەشەمە بەرانبەر بە ٢١ ی فێوریەی ٢٠١٢ی زایینی، سمیناری ڕۆژی جیهانیی زمانی دایک بە بەشداریی سەرۆکی پارلمانی کوردستان و کۆمەڵێک کەسایەتیی ئەدەبی، ڕووناکبیرو زمانناسی کورد و یەک لەوان بەڕێز مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەنزادە، کەسایەتیی سیاسیی و ئەدەبی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ئاکادیمیای کوردی لە شاری هەولێر بەڕێوەچوو.

سەرەتای ڕێوەڕەسمەکە بە چرکەیەک ڕاوەستان بۆ شەهیدانی ئەم بۆنەیەو سەرجەم شەهیدانی ڕێگای ئازادی کوردستان دەستی پێ کرد. پاشان دوکتور نووری تاڵەبانی وتاری ئاکادیمیای کوردی پێشکەش کرد.

دوکتور نوری تاڵەبانی سەرەتا باسێکی لە مێژووی ئەو بۆنەیەو هۆکاری یادکردنی لەلایەن یۆنسکۆ کرد و گوتی کە ئاکادیمیای کوردی شانازی بەوە دەکا کە بۆ یەکەم جار یادی ئەو ڕۆژە لە ئاستی عێراق و باشووری کوردستاندا دەکاتەوە. دوکتور نووری تاڵەبانی باسی مەترسیی لەنێوچوونی نیوەی زمانەکانی جیهانی کرد و پێداگریشی کرد کە ئەرکی هەموومانە یادی ئەو ڕۆژە بەرز ڕابگرین.

دوابەدوای قسەکانی ناوبراو وتاری ڕێکخراوی یۆنسکۆ لەلایەن سامی ئەلخۆجە بە زمانی ئینگلیزی پێشکەشی بەشداربوان کرا و پاشان دانیشتنی یەکەمی سمینارەکە بە سەرپەرەستیی دوکتور ئازاد ئەحمەد دەستی پێ کرد.

یەکەم بابەتی دانیشتنی یەکەمی سمینارەکە لەلایە دوکتور ئاسۆ حەسەنزادە و لە ژێر ناوی "ڕوانگەیەکی نێونەتەوەیی بۆ ڕۆژی جیهانیی زمانی دایک و گرینگی بۆ کورد" پێشکەشی ئامادەبوان کرا.

دوکتور ئاسۆ حەسەنزادە لە باسەکەی دا تیشکی خستە سەر ئەوەی کە زمان وەک سامانێکی هاوبەشی مرۆڤایەتی لە سەردەمی بە جیهانی بوون دایەو ئەوەشی خستە روو کە لە سەرەدەمی ئێستادا هێندێک لە زمانەکان مەترسی ئەوەیان لەسەرە بچنە ژێر هێژمۆنی زمانێکی دیکەوە.

بەڕێزیان لە درێژەدا باسی لە گرینگی زمانی دایک بۆ پەروەردەو فرە زمانی لە وڵاتەکان کردو گوتیشی کە پەرەپێدان بە فرە زمانی پەرەپێدان بە ئاشتیە.

دوکتور ئاسۆ حەسەنزادە لە درێژەی بابەتەکەی دا هاتە سەر باسی بنەماکانی ڕێزگرتن لە زمان لە یاسای نێودەوڵەتی داو ئاماژەی بە بەیاننامەی ساڵی ٩٢ی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پارێزگاری لە کەمینە ئیتنیکیەکان و پەیماننامەی زۆر گرینگی یۆنسکۆ لەدژی هەڵاواردن لە بواری پەروەردەدا بۆ ڕێزگرتن لە هەموو زمانەکان کرد.

بەڕێزیان لە کۆتایی بابەتەکەی دا باسێکی لە سەر مەرجەکانی بەکارهێنانی زمان لە ئاستی نێونەتەوەییدا هێنایە گۆڕێ و لەو پێوەندییەدا بەیاننامەی جیهانیی مافە زمانیەکانی لەو بارەیەوە خستە روو.

پاشان تاریق جامباز لە ژێر ناوی "خوێندن بە زمانی دایک، سەرچاوەی ناسنامەی نەتەوەیە"؛ سەلام ناوخۆش لە ژێر ناوی "زمانی دایک و زاری دایک"، خاتوو پەخشان لە ژێر ناوی "زمان لە شێعری شاعیراندا"، دوکتور هۆگر مەحموود فەرەج لە ژێر ناوی "زمانی دایک لە ڕوانگەی پەروەردەو بەرژەوەندی نەتەوەییەوە"، دوکتور فارووق محەمەد ڕەزا لە ژێر ناوی "زمانی دایک و ستراتێژی ئاسایشی نەتەوەیی" باسەکانی خۆیان پێشکێش کرد.

لە بەشێکی دیکەی ئەو سمینارەدا دوکتور ڕەحیم سورخی زمانناسی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ومامۆستای زانکۆ لە بارەی بابەتەکەی خۆی لە ژێر ناوی" مەترسییەکانی سەر زمانی کوردی وەک زمانی زگماک" بۆ ئامادەبووان دوا. ناوبراو لەو بارەیەوە گوتی کە لە دوو وڵاتی ئێران و تورکیە هەڕەشەیەکی شاراوە لە سەر زمانی کوردی هەیەو هەندێک جاریش ئەو هەڕەشەیە ڕاستەوخۆ بووە.

ڕەحیم سورخی هاتە سەر باسی ئەوەی کە زمان و کلتور پێوەندیەکی ڕاستەوخۆیان بە یەکەوە هەیەو ئەگەر زمان بفەوتێ کلتووریش فەوتاوە و گوتیشی کە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پرۆسەیەک بەڕێوە دەچێ هەتاکوو زمانی کوردی بتوێتەوە.

ئەو مامۆستایەی زانکۆ لە کۆتایی بابەتەکەیدا باسی ئەوەی کرد کە لە ڕوانگەی ڕووناکبیران و زمانناسانی فارس لە ئێران زمانەکانی سەر بە نەتەوەکانی دیکەی ئەو وڵاتە وەک زار بە کار دێن و هەست بە کەمی کردنی نەتەوەکانی دیکەی ئێرانی لە بەرامبەر فارسەکان بە کێشەیەکی دیکەی زمانی ئەوان پێناسە کرد.

دوکتور یووسف شەریف و خاتوو ویداد خاڵس دوو کۆڕگێری دیکەی ئەو سمینارە بوون کە لە

پێوەندی لە گەڵ زماندا باسەکانیان پیشکیش کرد.

لە کۆتایی سمینارەکەدا مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەنزادە چەند پرسیارێکی هێنایە گۆڕێ و گوتی کە ئایا ئێمە باسی چ دەکەین؟ زمانی دایک؟ زمانی زگماک؟ ناوبراو لە وتەیەکی کورتدا گوتی لەوەتا من هەم هیچم نەبیستوە جگە لە زمانی زگماکی و دەبێ ئەگەر هاتینە سەر باسی زمان تەنیا باس لە زمانی زگماکی بکەین.

کوردستان و کورد نیوز

قادر وریا: زمان هەر سەرمایەی نەتەوەیەک نیە، بەڵکوو سەرمایەی مرۆڤایەتییە

کوردستان و کورد نیوز: قادر وریا، ئەندامی دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان لە کۆڕێکدا کە بە بۆنەی ڕۆژی جیهانیی زمانی دایک پێک هاتبوو، ڕایگەیاند کە زمان هەر سەرمایەی ئەو نەتەوەیەک نیە کە خۆی پێ پیناسە دەکا، بەڵکوو سەرمایەی هەموو کۆمەڵگای مرۆڤایەتییە.

لە کۆڕێکدا کە کۆمیسیۆنی پەروەردە و فێر کردنی حیزبی دێموکراتی کوردستان ڕۆژی دووشەممە، ١ی ڕەشەممە بە بەشداریی دەیا کەس لە کادر و پێشمەرگەکان و بە بۆنەی ڕۆژی جیهانیی ڕێزگرتن لە زمانی دایک بۆ قادر وریا، ئەندامی دەفتەری سیاسیی حدک و مامۆستای زمان لە زانکۆ پێکی هێنابوو، بەڕێزیان گرینگیی باس لە سەر ئەو بابەتەی بۆ بەشداران شی کردەوە.

قادر وریا لە سەرەتای باسەکەیدا ئاوڕێکی لە مێژووی دیاری کرانی ڕۆژی ٢١ ی فێورییە، وەک ڕۆژی جیهانیی ڕێزگرتن لە زمانی دایک دایەوە و بە کورت ئاماژە بەو دێکۆمێنت و کۆنڤانسیۆنە نێونەتەوەییانە کرد کە پرسی زمان و گرینگیدان بە زمانی دایک لەواندا ڕەنگی داوەتەوە و وڵاتانی ئەندام بە جێبەجێ کردنی ئەو خاڵانە ئەرکدار کراون.

باس کردن لە مێژووی پەروەردە لە ئێران لە دوای دامەزرانی دەوڵەتە ناوەندگەراکانی پاشایەتی و کۆماری ئیسلامی تەوەرێکی دیکەی باسەکەی قادر وریا بوو.

ئەندامی دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان رایگەیاند کە ئەگەر لە سەردەمی دەسەڵاتی پاشایەتیی رەزاخان و حەمەرەزاشای کوڕی دا سیاسەتی حکومەت تواندنەوەی نەتەوەکانی ئێرانی و زمانیان لە نەتەوەی فارس و زمانی فارسیدا بوو، دوای هاتنە سەر کاری کۆماری ئیسلامیش دەسەڵاتی تازە بە دەڵات گەیشتوو هەر پێوشوێنی ئەو رێچکەیە کەوت و درێژەی بەو سیاسەتەدا، هەر بۆیەش دەبینین کە دوای ٣٣ ساڵ ئێستاش جیا لە فارسەکان هەموو نەتەوەکانی دیکەی ئێران لە خوێندن و فێربوون بە زمانی دایکییان بێبەش کراون.

قادر وریا لە بەشێکی دیکەی باسەکەیدا ئاماژەی بە رۆڵی بزووتنەوەی سیاسیی کورد لە سەردەمی پێش کۆمار، کۆماری کوردستان و دوای شۆڕشی گەلانی ئێران بە تایبەت پلان و پرۆژەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان بۆ جێگیر کردنی سیستمی خوێندن و پەروەردە بە زامانی دایکی لە کوردستان کرد.

دامەزراندنی کۆڕی پەروەردە و فێرکردن، چاپی کتێبی خوێندن بە زمانی کوردی، دامەزراندنی سەدان قوتابخانە لە کوردستان و پەروەدەکردنی سەدان مامۆستا و خوێندەوار کردنی بەشێکی زۆر لە منداڵانی کوردستان و تەنانەت گەورەساڵان و پێ خوێندنیان بە زمانی کوردی بەشێک لە کارنامەی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان لە بواری پەروەردە بە زمانی کوردی بوو کە قادر وریا وەک چالاکییەکانی کۆڕی پەروەردە ئاماژەی پێ کردن.

بەشی کۆتایی ئەو کۆرە بۆ پرسیار و سەرنج و تێبینیی بەشداران تەرخان کرابوو کە بەشێکیان لە لایەن کۆڕگێڕەوە وڵام درانەوە.

ئەم بابەتە و نوسراوە خوارەوە بۆ پاشکۆی رۆژنامەی کوردستان ژمارە ٥٢٩، تایبەت بە رۆژی جیهانیی زمانی زگماکی ئامادە و بڵاوبۆتەوە

خوێندن بە زمانی زگماکی، داننانە بە بوونی میللەتێک

وتووێژ لەگەڵ مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەن زادە

لە خزمەت مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەن زادە داین بۆ ئەوەی چەند پرسیارێکی لە بارەی خوێندن بە زمانی کوردی لە رۆژهەڵاتی کوردستان بەتایبەتی لەو دەورەیەدا کە حیزبی دێموکراتی کوردستان و کۆڕی پەروەردە و فێرکردنی سەرانسەری کوردستان ئەرکی خوێندن بە زمانی کوردییان لە کوردستان بەڕێوە دەبرد، لێ بکەین.

پرسیار : مامۆستا ئەگەر ئیجازەت لە سەر بێ پێمان خۆشە لەوەوە دەست پێ کە بکەین فکرەی خوێندن بە کوردی و کرانەوی خوێندنگەکان بە زمانی کوردی لە حیزبی دێموکرات دا چۆن دروست بوو؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: ئەوە کە لەو مەرحەلەیدا خوێندنگە بە کوردی بێ بە ئیبتکارێک دانانذرێ، چونکە لە دەورانی زۆر کۆنترەوە لە عێراق بە کوردی خوێندراوە و لە دەورانی جمهووریی کوردستان دا بە کوردی خوێندراوە، کەوابێ ئەمە ئەلفوبێ بوو. بەڵام با بێینە سەر ئەوەی کە بزانین چۆن بوو ئەو فکرە کرایەوە. لە سەرەتاکانی کە باس کرا لە دەفتەر سیاسیدا باس لەوەی کرا کە ئێمە (من دەفتەر سیاسی نەبووم ئەو وەختی) بێین بە کوردی بخوێنین. چونکە ئەو وەختی لە ئێران کتێب بە کوردی نەبوو، دەبوو سیستمی کوردستانی باشوور وەربگرین. بەڵام دەفتەری سیاسی هاتبووە سەر ئەو باوەڕە کە. دیسانەکە وەک زۆر شتی دیکە نەخشی ئەساسی هی شەهید دوکتور بوو کە ـ دەبێ سەعی بکەین بۆ خۆمان موتەناسب لەگەڵ شەرایەتی کوردستانی رۆژهەڵات (کوردستانی ئێران) کتێب دابنێین. هەر لە ئەوەڵەوە لە رۆژەکان یان بڵێین لە حەفتەو مانگەکانی سەرەتای دوای سەرکەوتنی ئینقلاب ئەو فکرە هاتە گۆڕێ و تەرتیب درا کە جەمعێک بۆ ئەو مەسەلەیە لە مامۆستایان و لەوانە کە تەجروبەیان هەیە و دەزانن کۆببنەوە بۆ دانانی کتێبی کوردی.

پرسیار : لەو بارەوە هیچ پێتان وا نەبوو کە مەسەلەکە دەبێ لەگەڵ دەوڵەتی مەرکەزی باس بکرێ یا ئەسلەن ئەوە لە بەر چاو نەگیرا؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: نەخەیر ئوسوولەن ئێمە لە زۆر شتدا ئەو نەزەرەمان هەبوو کە باشترە ئێمە کارەکانمان بکەین، لەو پێیە دا دەوڵەتی مەرکەزی لە موقابیل ئەمری واقیع دا دابنێین، نە وەک ئێمە داوا بکەین و [چاوەڕوان بین] داخوا دەوڵەتی مەرکەزی مواققەت دەکا یان نا. پێموایە کارێکی زۆر باش بوو چونکە ئێمە ئەگەر داوامان کردبا ئێستاشی لەگەڵ بێ مواققەتەکە هەر نەدەهاتەوە. بۆیە ئەسڵەن بیر لەوە نەکراوە، هەر وەکوو بۆ ئامادەکردنەکەشی و بۆ چاپکردنەکەشی و بۆ دایر کردنەکەشی هیچ وەخت پرس بە دەوڵەتی مەرکەزی نەکرا. دیارە لە سەتحێکی پایینتر دا ئێمە لە نێو حیزب دا دەستمان پێ کرد بە ئامووزشی کوردی. ئەو وەختی فێرکردنی کوردی زیاتر بۆ گەورەساڵان بوو، بۆ خوێندەوارەکان بوو، ئەوانە کە خوێندەوارییان هەیە نەک بۆ سەرەتایی. ئەوەمان هەر لە دەورانی ئینقلاب دا دەست پێ کرد. یانی هێشتا مابووی دەوڵەتی شا بڕووخێ، من بۆ خۆم لە مەهاباد بووم جزوەیەکی چکۆلەم نووسیبوو. چەند دەورەمان کردنەوە لە ئەوەڵەوە ئەمن بەشدار بووم و چەند کەسێکیش کە بۆ خۆیان موعەللیم بوون و شارەزا بوون لە هەموو شتێکدا لە من شارەزاتر بوون، بەڵام رەنگە بە کوردی نووسینیان نەزانیبا. ئەوانە بەشدار بوون لە پاشانیش بۆ پێشمەرگەو ئەندامانی حیزبی دەستمان پێ کرد بۆ ئەوەی فێری خوێندنەوە و نووسینی کوردییان بکەین. بەڵام ئەمەیان بۆ فێرکردنی سەرەتایی نەبوو. بۆ ئەو کەسانە بوو کە خوێندەواریی باشیان هەبوو. تەنانەت دیپلۆمیان هەبوو، حەتا هی وا هەبوو لیسانسیشی هەبوو.

پرسیار : مامۆستا! ئەو کەسانەی راسپێردران لە فکری ئامادەکردنی کتێبی دەرسی دا بن یان بە گشتی لە فکری وەڕێخستنی مەدرەسەکان دا بوون کێ بوون؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: بە داخەوە زۆر چاکم لە بیر نیە، بەڵام ئەوانەی کە ئەمن لە بیرمن کاک رەسووڵ ئاریا کە دوایەش بۆ ماوەیەک بوو بە مەسئوولی کۆڕی پەروەردە و فێرکردن، کاک ئەحمەد کاکە مەمی بوو، کاک ئەحمەدی قازی بوو، لە بەشێکی دا کاک قەسیم سەوجە بوو، ئەمنیان وەکوو کەسێک کە لە کوردی دەزانم دەگەڵ بووم، لە مامۆستا هێمن بۆ یەک دوو جەلەسە ئیستفادە کرا.

پرسیار : لە باری رێنووس و رێزمانەوە چ شتێک رەچاو دەکرا؟ مەسەلەن ئایا هەوڵ دەدرا وشەی زاراوەکانی دیکەی تێکەڵاو بێ یا مەسەلەن لە باری رێنووسەوە ئەوەی لە کوردستانی عێراق باو بوو، یانی تێبینی و شت چ بوون لەو بارەوە؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: ئەوندەی من بزانم لەوەدا هێندێک شت ئوسوولەن بە فکردا نەدەهات. وەکوو ئەوە با بڵێین وشە لە زاراوەکانی دیکە وەربگرین. وەک ئەوە کە بڵێین کوردی ئێران و

کوردی عێراق پێکەوە هەماهەنگییەکیان هەبێ. ئەوەی کە لەوێ دا مەدی نەزەر بوو تەنیا ئەوە بوو سیستمی دەرسییەکە وا تەنزیم بکرێ کە دوو شتی تێدا ڕەعایەت بکرێ، یەکیان ئەوە کە لە سیستمی فێرکردنەکەدا وا بێ کە لە هەر دەرسێکدا تەنیا یەک حەرفی تازە بێ، کە پێموایە لە یەک دەرسیش‌دا هەڵە کراوە، لە یەک دەرسدا حەرفێکی نەخوێندراو هاتوە بێ ئەوەی هەست پێ بکەن. ئەوی دیکەش ئەوە بوو کە ئەو دەرسانە ئەو باسانەی کە دێن، هەم لە فکری منداڵ نزیک بن هەمیش ئەو تەزادە کە ئیحتمالەن لە بەینی شارو دێ‌دا هەیە ئەوەش لە بەر چاو بگیرێ. یەعنی سیستمەکە بۆ هەموانە، زیاتر بۆ منداڵی دێیشە، بۆیە نابێ شتێکی وا بێنی منداڵ هەر نەیدیوە. یەعنی من پێموایە ئەو وەختی ئەگەر تۆ باسی تەلەڤیزیۆنت بۆ منداڵێک بکردبایە، منداڵ لە تەلەڤیزیۆن حاڵی نەدەبوون چونکە نەیدیبوو لە دێهاتی. ئەو، بەرقی نەدیبوو تا تەلەڤیزیۆنێ ببینێ، یەخچاڵی نەدیبوو، یەعنی ئەوە لە نەزەر دەگیرا کە دەبێ شتێکی وا بێ لە فکرو لە موحیتی ژیانی منداڵەکان بێگانە نەبێ. ئەو دوو شتەم لە بیرە کە ڕەعایەت دەکرا.

پرسیار : مامۆستا! ئەگەر سەرنجێک لە کتێبەکە دەدەی بڕێکیش حەتا لە باری مەتن و مەوزوعاتێک کە باسی دەکا زۆرتر هی ئەو بەشەی کوردستانە، جا نازانم لە بەر ئەوەیە کە ماموستاکان خەڵکی ئەو ناوچەیە بوون و یا ئەسڵەن ناوچەی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگەو حیزب ئەو ناوچانە بوون کە زۆرتر ناوەندی کوردستان بوون؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: عەرزم کردی ئەوە لە نەزەر نەدەگیرا کە بڵێین لە سنەشی تێدا بێ، یا لە ورمێشی تێدا بێ، هەر ئەوە لەبەر چاو دەگیرا کە ئەوەڵەن لە حەرفێک زیاتر لە دەرسدا تازە نەبێ، دووهەم لە ئەفکاری منداڵەکە نزیک بێ. ئیدی هەوڵ بۆ ئەوەی کە پەل بهاوێ بۆ ئەم ناوچەو ئەو ناوچەیەی تێدا نەبوو. لە جێش‌دا بۆ ئەوەی زمانێک ببێتە زمانی خوێندن و نووسین ئەوە وانیە کە تۆ مۆنتاژێک بکەی و هەر لۆغەتەی لە جێیەکی بێنی. بەڵێ دەبێ لۆغەتان بێنی، بەڵام ئەو وەختەی کە لەم لەهجەیەدا نیتە، دەبێ لە لەهجەکانی دیکە بێنین.

پرسیار : ماموستا! کۆڕی پەروەردە و فێرکردنی سەرانسەری کوردستان لە کام یەک لە شارو ناوچەکاندا توانی قوتابخانە بکاتەوە و منداڵان فێری خوێندن و نووسین بکا؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: ئەوەندەی من بزانم لەم چەند شارە دا، کە لە مەهابادەوە دەستی پێ کرد، بۆکان هەبوو، سەردەشت هەبوو، پیرانشار هەبوو، نەغەدە هەبوو، شنۆ هەبوو، سەقز زۆر موتمەئین نیم کە خوێندنی کوردی تێدا دائیر کرا یان نا.

پرسیار : پاوەو هەورامان چی؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: پێموایە خوێندنی کوردی تێدا دائیر نەکرا، یا ئەگەر بووبێ من لە بیرم نیە.

پرسیار : کۆڕی پەروەردە و فێرکردن چ ساڵێک دامەزرا؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: ساڵی ٥٩ کۆڕ دامەزرا، بەڵام کتێبەکە، ساڵی ٦٠ هاتەوە.

یانی ساڵێک بە بێ کتێب! ئەی ئەو ساڵە (ساڵی ٥٩) لە رووی چییەوە دەرسیان دەگوتەوە؟

لە رووی کتێبی فارسی، دەرسی کوردییشیان هەبوو (ئامووزشی ئەلفوبێ).

پرسیار : یانی خوێندنەکە ڕەواڵی قەدیم هەر بە پێی کتێبە دەرسەکانی ئێران بوو. بەڵام شەرحی دەرس بە کوردی ؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: بۆ خۆت دەزانی حەتا ئەگەر کتێبەکەش چاپ بوو، ئەو وەختیش تەنیا خوێندنی کوردی هەبوو لە مەدرەسەکان‌دا، ئەوی دیکە هەر بە فارسی دەخوێندرا. هەم کلاسەکانی دیکە، هەم دەرسەکانی دیکەی کلاسی ئەوەڵ هەر فارسییەکەو لە سیستمی کۆن ئیستفادە دەکرا.

پرسیار : ماموستا هیچ ئامارێکت لە زێهن دا هەیە ئێمە بە گشتی چەند مەدرەسەمان هەبوو؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: ئێستا لە زێهنمدا نیە، بەڵام پێموایە چاپ کراوە. دەبێ موراجعە بکەی بە "کوردستان"، "کوردستان" تێیدایە کە ئێمە چەند مەدرەسەمان هەبووە، چەند موعەللیممان هەبووە و چەند قوتابیمان هەبووە.

پرسیار : ماموستا! ئێمە کۆڕی پەروەردەمان هەبوو کە بۆ خوێندەوار کردنی منداڵانیش بەرنامەی هەبوو، بۆ گەورەساڵانیش. چ جیاوازییەک هەبوو لە خوێندنی ئەو دوو بەشەدا؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: جیاوازییەکەی فەقەت متونی دەرسی بوو. کە مەتنە دەرسییەکان ئیدی ئەوە بوون کە دەگەڵ فکری گەورەساڵان پتر دەهاتنەوە، دەرسەکان درێژتر بوون، مەفهوومەکانیان فەرقیان هەبوو. ئەگینا پێموابێ لە سیستمی ئاموزشە دەرسییەکەی و ئەلفباییەکەی‌دا فەرقێک نەبوو.

پرسیار : ئەدی بۆ گەورەساڵان وا دانەنرابوو کە گەورەساڵەکە خوێندەوارییەکی هەیە؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: نەخێر، ئەوە مەربووت بە گەورەساڵان، گەورەساڵانی نەخوێندەوار بوو. ئەوە لە نەزەر نەگیرا بوو، ئەوە هەر وەک مەرحەلەی پێشێ عەرزم کردی هەر بۆ فێرکردنیان بوو. ئەگینا گەورەساڵانی خوێندەوار ئەوەیان پێویست نەبوو. مەسەلەن زۆر کەسم دەدی بە جەلەسەیەک، دوو جەلەسە فێر دەبوون. ئەوانەی کە قابلییەتیان زۆر بوو. بەڵام مەبەست لە خوێندنی گەورەساڵان ئەوانە بوون کە نەخوێندەوار بوون.

ئەو هەنگاوەی کە حیزب یا بڵێین کۆڕی پەروەردە و فێرکردنی کوردستان نای، یانی چەند ساڵێک بەڕێوەبردنی قوتابخانەکان، خوێندن بە کوردی و لە باری ئامووزشییەوە، لە باری سیاسییەوە، لە باری فەرهەنگییەوە چ تەئسیرێکی هەبووە؟ چونکە ماوەکە بەداخەوە هەموو سێ ـ چوار ساڵێک بوو، زۆر نەبوو!

لەگەڵ ئەوەی کە ماوەکە کورت بوو، بەڵام کەلێنێکی یەکجار زۆر گەورەی پڕ کردەوە، چونکە ئەو وەختی [ڕێژیم] گەمارۆیەکی هەمە لایەنەی خستبووە سەر کوردستان. مەبەستم کوردستان مەناتقی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگەیە. بە هەر حاڵ لە شارەکان کە بە دەستی دەوڵەتەوە بوو خوێندن و بێهداشت و .. دائیر بوو. بەڵام ئەو هەوڵی دابوو کە کوردستان لە هەموو شتێک بێبەش بکا. ئەوە کە حیزبی دێموکراتی کوردستان زۆر بە ناقیسییش بووبێ توانیبووی کە مەدرەسە دائیر بکاتەوە پێش ئەوەی کتێبی کوردییش دابنێ، توانیبووی دەگەڵ هەموو سەرەتایی بوونەکەی لە هەر مەنتەقەیەک شتێک بە ناوی کۆمەگی دەرمانی دائیر بکا، تەئسیرێکی یەکجار زۆری هەبوو لە سەر ڕۆحیەی خەڵک. حەتا دەکرێ بڵێین بە بێ موبالغە، قەدری حیزب و بزووتنەوەشی لە پێش چاوی خەڵکی بردبووە سەرێ، چونکە خەڵک پێی وابوو ئەوە حیزب وەکوو حکوومەتێک دەتوانێ عەمەل بکاو دەتوانێ ئێحتیاجاتی خەڵکی جواب بداتەوە. پێموایە کارێکی یەکجار زۆر گەورە بوو و بەتایبەتی کە حیزب بوارەکانی ژیانی هەموو لەبەر چاو گرت. هەموویان ئیبتدایین، هەموویان عەیبیان هەبووە، حەتا ئەگەر ئێستا بۆ خۆمانی بێنین عەیبیان لێ دەگرین. بەڵام هەر ئەوە کە حیزب قەوانینی دانا بۆ ئیدارەی وڵات، مەسەلەن قانوونی سزادانی گشتی بخەیتە بەر دەست قانوونزانێک، ڕەنگە هەزار عەیبی لێ بگرێ، بەڵام هەر بیرکردنەوە لەوە کە دەگەڵ ئەو هەموو شەڕە سەختەی بە ملمانەوە بوو، حیزب بیر لەوە بکاتەوە دەبێ ئیدارەی وڵات بکا، دەبێ قەوانینی هەبێ، دەبێ رابیتەی نێوان کۆمەڵانی خەڵک، چین و توێژە جۆراوجۆرەکان تەنزیم بکا، بە مەسایلی جونحە و جینایەت و ئەوە رابگات، ئەوە نیشانەی فکری وەسیعی ئەو حیزبەو ڕێبەرایەتیی ئەو بزووتنەوەیە بوو.

پرسیار : ماموستا! لە بارەی شتێکی دیکەشەوە پێموابێ تەئسیری هەبووە. لەگەڵ ئەوەی کە داواو نیازی خوێندن بە کوردی هەمیشە هەبووە لە نێو میللەتەکەمان دا، بەڵام ئەو نەسلەی کە لە مەدرەسەکانی کۆڕی پەروەردە و فێرکردن خوێندویە یا ئەو ماموستایانەی کە کۆڕی پەروەردە و فێرکردن کاری خوێندنی کوردیی پێ کردن، دوایە ئەگەر نەشبووبن بە پێشمەرگە لەو جامعەیە دا بوون بە ئینسانی رووناکبیر، بوون بە ئینسانی خوێندەوار، شاعیر، تەئسیریان هەبووە لە سەر ئەوەی کە ئەو ڕەوتە درێژە بدەن. ئەگەرچی بە شێوەیەکی نارەسمی و بە بێ ئەوەی جمهووریی ئیسلامی بیهەوێ.

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: دیارە بەشێک لەوانە هەر بۆ خۆیان لە پێش‌دا هەبوون وەکوو شەخسیەتی فەرهەنگی و ئامووزشی و پەروەرشی هەبوون، بەڵام ئەوانە بەشێکیان بوون. بەشێکیش ئەوانە بوون کە لە بەر دەستی ئەواندا پێ گەیشتن، کە دوایە هەموو جۆرە کەسێکیان تێدا هەڵکەوت: تێکۆشەری گەورەیان تێدا هەڵکەوت، شاعیری گەورەیان تێدا هەڵکەوت، موعەللیمیان تێدا هەڵکەوت، مەسەلەن کاک ئەحمەدی کاکە مەمی کە پێشتریش هەر موعەللیم بوو، بەڵام ئێستا لە دەرەوەش ئەوە بۆتە ماموستای دەرسی کوردی و کتێبی کوردی داناوەو یەعنی ئەو ڕەچەیەی کە لەوێ گرتوویەتە پێشێ وردە وردە تەرەقی پێداوەو هەر وا لە سەری ڕۆیشتوە.

پرسیار : ماموٚستا! هەر ئێستاش فێرکردنی خوێندنەوەو نووسینی کوردی لە کوردستانی ئێران هەر هەیە. بە شێوەی جۆراوجۆر، بڵێین هێندێک ناوەند، هێندێک کۆڕو کۆمەڵی ئەدەبی دەیکەن، جەنابت ئەو هەوڵانە چۆن هەڵ دەسەنگێنی؟ یان وەک بزانی لە چ ناوچەیەک لە چ مەنتەقەیەک زۆرترن ئەوانە؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: پێموایە جارێ لە پێش دا دەبێ ئەوە بڵێینەوە ئەوەی کە ئێستا هەیە، لەو چەند ساڵەی ئەخیردا یا دەتوانین بڵێین لەو چەند دە ساڵی ئەخیردا لە راستی دا تازە نیە. دیارە ٢٠ ساڵێکە هەیە. بەو شێوەی نیە کە لە ئیبتدایی را منداڵان دەرس بخوێنن، لە واقعدا خوێندنەوەو نووسینی کوردییان فێر دەکەن، تەنانەت بە هەر دوو شێوە خەتیش. پێموایە هەوڵێکی زۆر بەجێیە چونکە عەیبێکی گەورە دەبێ تێکۆشەرانی کورد ئەوانەی کە حەتا بە شێوەی جۆراوجۆرو هەر کەسە لە سەنگەری خۆی موبارزە دەکا بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی میللەتی کورد بەڵام نەزانن زمانەکەی خۆیان بنووسن. پێموایە شتێکی زۆر بەجێیە، بەڵام ئەوەندەی من بزانم بە شێوەی بەربڵاو تەنیا هێندێک شاری گرتۆتەوە، پێموابێ "سۆما" لە مەهاباد دامەزرا، پاشان لە بۆکان زیاتر لە مەهاباد گەشەی کرد هەر چەند بناغەکەی لە مەهاباد دامەزرا، بەڵام لە بۆکان پتر گەشەی کرد، بەرەو سەقزو بانەش رۆیشتوە. ئەوەی لە سنەو لەویش موهیمتر لە کرماشان بووە هەر ئەوە دەزانم کە هەبووە، بەڵام ئایا لەو سیستمەی "سۆما" کەڵکیان وەرگرتوە یان بۆ خۆیان سیستمی دیکەیان داناوە بۆ فێرکردنی خوێندن و نووسینی کوردی لانیکەم ئەمن ئاگادارییەکی ئەوتۆم لە سەری نیە. کە دیارە زۆرم پێخۆشە کە هەر لەو سیستمەی "سۆما" ئیستفادەیان کردبێ بۆ ئەوەی تا حەدێکی مومکین لێک نزێک بێ ئەو شێوە نووسین و شێوە رێنووس و رێزمانە. چونکە بەداخەوە ئێستایشی لەگەڵ بێ لە باشووری کوردستان دوای نزیک بە سەد ساڵ خوێندن دیسانەکە ئەو شێوە نووسین و خوێندنەوە یەکی هەر نەگرتوە و هەر کەسەو هەر ناوچە بە جۆرێک دەنووسن و بە جۆرێک دەخوێننەوە، مەبەستم لە ناوچە ناوچەی بەرین نیە، ناوچەی چووک بە گەرەک یا حەتا بە رۆژنامە یا حەتا بە نووسەری یەک رۆژنامە لەگەڵ نووسەرێکی دیکەی هەمان رۆژنامە.

پرسیار : ماموٚستا! لە قانوونی ئەساسیی جمهووریی ئیسلامی دا ئەسڵێک هەیە، ئەسلی پازدە کە باسی ئازاد بوونی خوێندن بە زمانی قەومە ئێرانییەکان لە پەنا زمانی فارسی دا دەکا. جارێ هەر ئەوە کە لە قانوونی ئەساسی دا هاتوە چۆنی هەڵدەسەنگێنی؟ پاشان ئەوە کە سەرەڕای ئەو هەموو داوایەی کە دەکرێ، کورد دەیکا، ئازەربایجانی دەیکا، بەڵام ئەوە ئەسڵە بەڕێوە ناچێ، بۆ چی دەگەڕێتەوە؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: لە راستی دا مەسەلەیەکی کوردی هەیە دەڵێن: "لەوەندە قوڕەی ئەوەندە تۆزە هەستێ هەر باشە" یا دەڵێ "لە نێو هەموو تاریکایی دنیایە دا شوعلەی شەمێک هەر دیارە"، ئەوە بۆ خۆی شتێکی باشە. بەڵام ئەو ئەسڵە یا ئەسڵی نۆزدە هیچ قیمەتێکی [...] ئیجباری و ئیجراییان نیە. ئەمن پێموایە قانوونەکە، (ئەو بەندی ١٥) جێبەجێ کراوە. چونکە خۆ ئەو نالێ ئامووزش و پەروەرش دائیر دەکەم بۆ ئەوانە. دەڵێ ئازادە هەر کەس پێی خۆشە بۆ خۆی لە ماڵی خۆی بەوە بخوێنێ، دەڵێ ئازادە. لەحاڵێکدا ئەمە بە مەعنای بە رسمی ناسینی حەقی ئامووزش و پەروەرشی ئەو میللیەتانە بە زمانی خۆیان نیە. بە رەسمی ناسین ئەوەیە دەوڵەت مەدرەسەی بۆ دابمەزرێنی، ماموٚستای بۆ تەربیەت بکا، کتێبی بۆ چاپ بکا، حوقووقی ماموٚستایەکان بدا. کوللی شتەکە وەکوو بۆ سیستمی خوێندنی فارسی چۆنە بۆ ئەوانەش بیکا. لە حاڵێکدا نە قانوونەکە ئەوەی کردوە، یانی نە قانوونی ئەساسی ئەوەی تێدایە، نە بە عەمەلیش دەوڵەت هەنگاوی هەڵێناوە. کەوابێ لە راستیدا تەنیا ئەوەندەیە کە ئاوڕدانەوە بەوە، باسی ئەوە، ئێعترافێکە لە قانوونی ئەساسیدا بە جۆراوجۆریی کۆمەڵی ئێران، لەوە زیاتر بەش بە حاڵی خۆم بایەخێکی تێدا نابینم، چونکی دەوڵەت هیچ تەعەهودێکی وە ئەستۆ نەگرتوە بەرامبەر بە زمانە غەیرە فارسەکان.

پرسیار : ماموٚستا ئەگەر قانوونەکەش دەوڵەتی مولزەم نەکردبێ، بەڵام خۆت دەزانی ئەو داوایە هەیەو مورەتەب فشاری بۆ دێ، یانی هۆی جێبەجێ نەکردنەکەی دەبێ چی بێ؟ ئایا بەڕاستی زمانی فارسی بەوە زەرەر دەکا کە بە زمانەکانی دیکە بخوێندرێ، بە قەولی ئەوان ئەمنییەتی وڵات و نازانم ئەوە دەشێوێ، بۆ؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: من پێموایە ئەگەر لەو روانگەیەوە بۆی بچین کە فەرهەنگی ئێرانی (کەمێکی لێک جودا بکەینەوە لەگەل فەرهەنگی فارسی ـ ئەوە بەشێک لە شووێنیستە فارسەکانن دەیانهەوێ بڵێن فەرهەنگی ئێرانی یەعنی فەرهەنگی فارسی) بەڵام ئەگەر باسی فەرهەنگی ئێرانی بکەین بە هیچ جۆر دایربوونی مەدرەسە بە زمانەکانی دیکە، فەرهەنگی ئێرانی فەقیر ناکا، بەڵکوو دەوڵەمەندی دەکا. بەڵام ئەگەر بێینە سەر ئەوە کە فەرهەنگی ئێرانی بە مەعنای فارسی بزانین، دیسانەکە بۆ ئەویش زەرەری نیە یا ئەگەر زەرەری بوو چ قەیدی هەیە؟ خۆ ناکرێ قازانجی فەرهەنگێک لە سەر ئەساسی زیان گەیاندن بە فەرهەنگێکی دیکە تەئمین بکرێ چ جای ئەوەی بە جارێ ئەو فەرهەنگەی دیکە لە بەرچاو نەگیرێ و ون بکرێ و حەقی بفەوتێ. باشە زەرەری پێ دەگا، با پێی بگا، خۆ ئەو زمانانە نایانهەوێ زەرەر بەوی بگەیەنن، دەیانهەوێ بۆ خۆیان بخوێنن و بۆ خۆیان هەبن. کەوابێ ئەوە بە هیچ جۆر موقەدەس نیە کە لە بەر خاتری ئەوەی زمانی فارسی هەر پێش کەوێ دەبێ کوردو ئازەربایجانی و میللەتانی دیکە بە زمانی خۆیان نەخوێنن. وەکوو ئەوەیە بڵێن ئینگلیزی ئێستا زمانێکی دەسەڵاتدار لە دنیادا، نابێ بە زمانەکانی دیکە بخوێندرێ چونکە زۆر کەس فێری ئینگلیزی نابن!

پرسیار : ماموٚستا! خوێندن بە زمانی زگماکی وەکوو مافێکی رەوا کە دانی پێدانراوەو لە زۆر قانوونی دنیادا هاتوە، بێبەشی لەو مافەی چ تەئسیرێکی هەیە لە سەر تاک و هەروەها لە سەر نەتەوەیەک و لە سەر زمانەکەی و، بەرخوردار بوون لەو مافەی چ قازانجێک دەگەیەنێ بە زمانەکە؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: هەژار یا هێمن شتێکی هەیە کە دەڵێ "خوێندن ئەگەر بە زمانی خۆم بێ زووی دەکەم رەوان". پێش هەموو شتێکی وەکوو حەقی فێربوون بۆ منداڵان، لە تەمەنی منداڵیدا، فەرقێکی یەکجار زۆر هەیە لە بەینی منداڵێک کە دەچێتە مەدرەسەی بە زمانەکەی خۆی بخوێنێ، یا بە زمانێکی بێگانە. چونکە کە بە زمانەکەی خۆی دەخوێنێ دەزانین کە لە سەر تەختە سیا یا لە کتێبە دەرسییەکان دا، عادەتەن کتێبی ئەوەڵی ئیبتدایی باسی هەر شتێک دەکرێ عەکسەکەشی لەگەڵە. کەوابوو منداڵ کە دەچێ بۆ مەدرەسەی لە ئەوەڵ رۆژەکان و حەفتەو مانگەکان دا، ئەگەر بە زمانی خۆی بخوێنی دەنگەکە بۆ وی ئاشنایە، مەعنای شتەکەی بۆ ئاشنایە، وێنەکەی بۆ ئاشنایە، تەنیا شتێکی کە بۆی ئاشنا نیە نووسینی ئەو ناوەیە. بەڵام ئەگەر زمانەکە زمانێکی غەیری خۆیەتی . با نەڵێین زمانی بێگانە، چونکە مادام هی وڵاتێکە رەنگە لە باری سیاسییەوە دروست نەبێ بە بێگانەی ناوبەرین. مادام ئێمە دەڵێین هەموومان لە یەک وڵات داین و ئێرانیین ـ بەڵام هەموویان نائاشنان ئیلا وێنەکە نەبێ. دەبێ دەنگەکە فێربێ، تەلەفوزەکە فێربێ، نووسینەکە فێربێ، و هەموو شتەکان فێربێ و کارەکەی یەکجار زۆر بە زەحمەت ترە لەو حاڵە دا مەعلوومە روشدو پێشکەوتنەکەی وەدوا دەکەوێ. حەتا ئەگەر لە بەر زەکاوەتی زۆری وەدواش نەکەوێ لانیکەمی ئەوەیە کە قورساییەکی زۆر زیاتر دەبێ تەحەمول بکا. یانی وەکوو خەڵفێکی ناسکە کە زۆر بە شلکی لە واقعدا ئەزییەتی دەدرێ و وەکوو کورد دەڵێ دەگەچڵێ. بۆیە بە باوەڕی من بەخۆڕایی نەگوتراوە کە ئەو حەقە وەکوو حەقێکی موسەللەمە بۆ هەموو میللییەتەکان هەیە کە بە زمانی خۆیان بخوێنن.

پرسیار : ماموٚستا! ئەدی لە سەر خودی زمانەکە و لە سەر خودی میللەتەکە چ تەئسیرێکی هەیە، ئەگەر پێی نەنووسرێ و پێی نەخوێندرێ؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: هەر لە جێدا خوێندن بە زمانی زگماکی بمانهەوێ و نەمانهەوێ بێ ئەوەی ئێعلام بکرێ، ئێعترافە بە مەوجودییەتی ئەو میللەتە. هەر ئەوە بۆ خۆی تەئسیرێکی زۆری هەیە، جگە لەوەش کە بە بێ شک لە بەر ئەوەی خوێندنی ئینسانەکان، منداڵەکان ئاسانترە لە بەر ئەوەی بە زمانی خۆی دەخوێنی و زمانەکەی و فەرهەنگەکەی و ئەدەبەکەی و تاریخەکەی گوستەرش پەیدا دەکاو بڵاو دەبێتەوەو پەرە دەستێنێ، دیسانەکە خزمەتێکی زۆر بە بەرەوپێشچوونی کوللی نەتەوەکە دەکا.

پرسیار : دیارە بە وڵات فەرق دەکا، بەڵام چۆن لە نێو چەند زمانان دا کە لە وڵاتێکدا هەن یەکیان زاڵ دەبێ بە سەر ئەوانی دیکەداو، هەڵدەبژێردرێ وەکوو زمانی رەسمی و زمانی خوێندن و نووسین و، ئەوانی دیکە فەراموٚش دەکرێن؟

عەبدوڵڵا حەسەن زادە: من پێموایە ئەوەش دوو ڕەوتی هەیە کە عادەتەن زیاتر ڕەوتی یەکەمیانە. ئەویش ئەوەیە کە تاریخ وای دێنێ، هەلومەرجی تاریخی، هەلومەرجی دەسەڵات، هەلومەرجی ئابووری وا دەکا کە یەکێک لەو زمانانە ئەولەوییەت پەیدا دەکا، تەسەلوت پەیدا دەکا بە جۆرێک لە جۆران وە پێش دەکەوێ. ئەوی دیکە ئەوەیە ئەگەر وا فەرز بکەین نەخێر هیچیان لە پێش هیچیانەوە نین، وەختێکی چەند میللەت لە وڵاتێکی دا دەژین ناکرێ هەموویان هەموو زمانەکان فێربن، دەبێ یەکێکیان بکەنە زمانی موشتەرەکی هەمووان بۆ لێک حاڵیبوون. لەو حاڵەتەدا دەبێ ئەو میللەتەی کە لە هەمووان پترە زمانەکەی وان بکرێ [بە زمانی هاوبەش]، بە دەلیلی ئەوەی کە وادانێین وڵاتەکە ٢٠ میلیۆن جەمعیەتی هەیە، ١٠ میلیۆنی یەک زمانە، ٧ میلیۆنی زمانێکی دیکەیەو ٣ میلیۆنی زمانێکی دیکە، ئەگەر قەرار بێ زمانی ئەو میللەتەی بکەین بە زمانی هەمووان کە یەک میلیۆن جەمعییەتی هەیە دەبێ ١٩ میلیۆن زمانێکی غەیری زمانی دایکی خۆی فێربێ. بەڵام ئەگەر ئەوەی ١٠ میلیۆنییەکە بکەینە زمانی هەمووان، تەنیا ١٠ میلیۆن دەبێ زمانێکی غەیری زمانی زگماکیی خۆی فێربێ. ئەوەی کە مەربوتە بە ئێران دەزانین کە لە واقعدا هەر دووکیانی تێدا هەن، هەم تاریخ وای هێناوە، هەمیش لە ئێراندا لە سەر یەک فارس بە تەنیا زیاتر لە هەمووان نین بەڵام گەورەترین میللیەتە. ئەوەشمان لە بیر نەچێ کە زمانی فارسی ئەو شانسەی بۆ هاتۆتە پێشێ کە لە تاریخ دا (ئێستا) زۆر زیرەکتر بوون یا زۆرتر خزمەتیان پێ کردوە [نازانم]، لە تاریخ دا چەند دەورە سیلسلە پاشای ئێرانی غەیرە فارس بوون، غەزنەوییەکان، سەلجوقییەکان، سەفەوییەکان، زەندییەکان، ساسانییەکان ئەوانە هەموو غەیرە فارسن بەڵام هەموویان زمانی دەربایان ، زمانی رەسمییان فارسی بووە. تەنانەت زمانی دەرباری ئیمپراتوری عوسمانی، فارسی بووە. زمان لە عێراقی عەرەبی، ماوەیەکی زۆر فارسی بووە. هەر لە دەورانی منداڵی من دا لە واقعدا رووناکبیرانی ئەو وەختی لە عێراقیش و تەنانەت لە بەشێکی زۆری ئێران فارسییان دەزانی. یانی رەخساوە کە ببێتە زمانی حاکم، زمانی گەورە، زمانی ئەوەی کە فارس پێی دەڵێ بەرتەر لە مەنتەقەدا.

خزمەتەکانی کۆڕی پەروەردەو فێرکردن بە خوێندن بە زمانی کوردی

یەکێک لە چاوەڕوانییەکانی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە شۆرشی ئێران و دەسەڵاتی سیاسیی دوای سەرکەوتنی ئەم شۆڕشە، دابین بوونی مافە نەتەوایەتی‌یەکانی بوو کە لە مێژ سال بوو خەباتی بۆ دەکرد. گومانیشی تێدانیە بەرەسمی ناسرانی زمانی کوردی و خوێندن بەم زمانە لە قوتابخانەکاندا لە ریزی پێشەوەی ویست و داخوازەکانی ئەم گەلەدا، هەر لە کۆنەوە بووە ."هێشتا بنکەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە شارەکان بوون کە حیزبی دیموکرات کەوتە فکری دانانی کتێبی دەرسی بە زمانی کوردی. بە تایبەتی چونکە هیوایەکی هەرچەند زۆر کەمیش بەوە هەبوو کە ڕێژیم مافی خوێندن بە زمانی زگماکی بۆ منداڵانی کورد بەرەسمی بناسێ. بەڵام کاتێک دەوڵەت، کوردستانی خستە ژێر گەمارۆی ئابووری و مەدرەسەکانی لادێی داخستن و نەخۆشخانە و دەرمانگاکانی (کە هەر لە جێش دا زۆر کەم بوون) بێ دوکتور و دەرمان هێشتنەوە، ئەرکی حیزب قورستر بووو بیرکردنەوەی خێرا لە وەرێ خستنی قوتابخانەکانی لادێ و هێندێ نەخۆشخانە و دەرمانگا بۆ چارەسەری نەخۆش و بریندارەکان پێویستی‌یەکی زیاتری پەیدا کرد" .(١)

کۆمیتەیەکی سەرانسەری کە پێشتر بۆ دانانی کتێبی دەرسی راسپێردرابوو، بەرلە دەرچوونی فەرمانی جیهادی خومەینی لە دژی خەڵکی کوردستان لە گەلاوێژی ١٩٧٩ دا، هێندێک کۆبوونەوەی کردبوو و پێشنووسی کتێبێکی دەرسیی ئامادە کردبوو.(٢) بەڵام بەهۆی هەڵگیرسانی شەڕ لە

کوردستان و رووداوەکانی دواتر، لە ساڵی خوێندنی ١٣٥٩ـ ١٣٥٨ دا، پرسی خوێندن بە زمانی کوردی لە قوتابخانەکانی کوردستان دوا کەوت.

دامەزرانی کۆڕی پەروەردەو فێرکردنی کوردستان

ساڵی خوێندنی ١٣٦٠ . ١٣٥٩ (١٩٨١ . ١٩٨٠)، لە دوای دەورەی دووهەمی هێرشی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کوردستان دەستی پێ کرد. ئەم شارو ناوچەو گوندانەی لە ژێر کونترۆڵی رێکخراوە سیاسییەکان و هێزی پێشمەرگە دابوون، لە لایەن دەسەڵاتی ناوەندییەوە گەمارۆیەکی هەمە لایەنەیان خرایە سەر. قوتابخانەکان لەم شوێنانە داخرابوون، مامۆستاو قوتابی بێ

مووچەو کتێب لە ماڵی خۆیان، بە نیگەرانییەوە چاوەڕوانی کرانەوەی دەروویەک بوون و ئەم کاتە بەنرخانەی دەبوو لە سەر پۆل بە فێرکردن و فێربوونەوە تێپەڕیان کردبا، بە فیرۆ دەچوو. هومێد بە رێککەوتن لە نێوان دەوڵەتی ناوەندی و هێزە سیاسییەکانی کوردستان نەمابوو. نەش دەکرا منداڵانی ناوچە ئازادەکان هەر وا لە چاوەڕوانی‌دا بمێیننەوە. لێرەدا بوو کە حیزبی دێموکراتی کوردستان کە بەرپرسایەتیی یەکەمی لە بەڕێوەبردنی ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگەدا هەبوو، "کۆڕی بەڕێوەبەریی پەروەردەو فێرکردنی سەرانسەری کوردستان"ی پێک هێنا.(٣)

لە رێگەی ئەم کۆڕەوە، کۆمیسیۆنی کۆمەڵایەتیی حیزبی دێموکرات سەرپەرشتیی قوتابخانەکان و کارو باری پەروەردەو فێرکردنی گرتە ئەستۆ. "حیزبی دێموکرات لەم مەیدانەدا سەرکەوتنی بەرچاوی وەدەست هێناو خزمەتی باشی بە پەرەپێدانی زمان و فەرهەنگی کوردی و وەڕێخستنی قوتابخانەکان کرد.(٤)

سەدان لاوی چالاک و دڵپاک بەدەم بانگەوازی کۆڕی پەروەردەو فێرکردنەوە هاتن و بە ناوی "مامۆستاکانی شۆڕش" دەرگای قوتابخانەکانیان لە سەرانسەری ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستان دا کردەوە.(٥)

هاوینی ١٣٦٠ی هەتاوی (١٩٨١ی زایینی)و بە شوێن پەسندکرانی گەڵاڵەی فێرکردن و بارهێنانی کوردستان لە کۆبوونەوەی پووشپەڕی هەمان ساڵی کومیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان دا، بە مەبەستی خەبات دژی نەزانی و بێسەوادی و پەرەپێدانی عیلم و زانست لە بەشە رزگارکراوەکانی کوردستان دا، لە لایەن بەڕێوەبەریی کۆڕی پەروەردەوە چەندین خوولی پێگەیاندنی "مامۆستای شۆڕش" پێک هات. هەتا ١٥ی خەرمانان ژمارەی ئەو کەسانەی کلاسەکانی ١٥ رۆژەی بارهێنانی مامۆستایانیان بە سەرکەوتوویی تێپەڕ کرد بریتی بوون لە:

بانە ١٦ کەس، بۆکان ٥٠ کەس، مەهاباد ٧٣ کەس، سەردەشت ٩٠ کەس، پیرانشار ٦٤ کەس، شنۆ ٩٠ کەس، نەغەدە ٢٥ کەس (سەرجەم ٤٠٨ کەس لە یەکەم نۆبەت دا دەورەی مامۆستایەتیی شۆڕشیان دیت).(٦)

بەم جۆرە لە ساڵی خوێندنی ١٣٦١ . ١٣٦٠ (١٩٨٢ . ١٩٨١)دا، کۆڕی پەروەردەو فێرکردنی سەرانسەریی کوردستان سەدان قوتابخانەی لە شارۆچکەو گوندەکانی ناوچە ئازادکراوەکان کردەوەو سیاسەتی داخستنی قوتابخانەو نەخوێندەوار هێشتنەوەی خەڵکی کوردستان لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوەی پووچەڵ کردەوە.

کتێبە دەرسیەکان کە لەم ساڵەدا کەڵکیان لێ وەرگیراوە، هەر ئەو کتێبانە بوون کە لە شارو ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی ڕێژیم دا خوێندراون. دیارە کۆڕی پەروەردەو فێرکردن هەر بۆ ئەم ساڵەش، فێربوونی خوێندنەوەو نووسینی کوردیی وەکوو دەرسێک لە بەرنامەی کاری مامۆستاکانی شۆڕش دا دانا. لە یەکەم خوولی پێگەیاندنی مامۆستایانی شۆڕشیش دا، دەرسێکی تایبەت بۆ ڕاهێنانی مامۆستایان لەگەڵ خوێندنەوەو نووسینی کوردی گونجاند. مامۆستایانی شۆڕش لە ساڵی خوێندنی ١٣٦١ . ١٣٦٠ بە یارمەتیی ئەو دەرسەو نامیلکەیەکی تایبەتی کە لە هێندێک ناوچە بۆ ئەم مەبەستە ئامادە کرابوو، وێڕای وتنەوەی دەرسەکانی دیکە بە قوتابیان، فێری خوێندنەوەو نووسین بە زمانی کوردییان دەکردن. لە بارەی شێوەی وتنەوەی کتێبە دەرسییەکان بە قوتابیان لەگەڵ ئەوەی کتێبەکان هی "وزارت یَموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران" بوون و بە زمانی فارسی نووسرابوون، بەڵام چونکەهەم مامۆستاکان و هەم قوتابیان کورد بوون و خوێندن بە زمانی زگماکی یەکێک لە ئاواتە لەمێژینەکان بوو، شەرح کردنی وانەکان لە لایەن مامۆستاو وڵامدانەوە لە لایەن قوتابیان، بە زمانی کوردی بوو.

بەم جۆرە لە دوای کۆماری کوردستان، "بۆ یەکەم جار مناڵانی کورد، بە کوردی دەرسیان خوێند. مامۆستاو قوتابخانە لە سەنگەری فەرهەنگی دا، لەبەرامبەر هێرشی دوژمن ڕاوەستان و لە ژێر بارانەی گوللەبارانی هەوایی و زەوینی دا، کۆڵیان نەداو بەم جۆرە خزمەتێکی باشیان بە زمان و ئەدەبیاتی کوردی کرد." (٧)

"خەڵکی گوندەکانی کوردستانیش بە دانی یارمەتی و دابین کردنی بژیوو بەڕێوەچوونی مامۆستایانی شۆڕش، ئەرکی نیشتمانپەروەری و نەتەوەخوازی و ئینسانیی خۆیان بۆ ڕامالینی نەخوێندەواری لە کوردستان دا دڵسۆزانەو بەرپرسانە بەڕێوە برد. هەزاران کیژو کوڕو لاو و پیری نەخوێندەواری کوردستان بە ڕۆژو بە شەو بەرەو قوتابخانەکان وەرێکەوتن و لە ژێر سێبەری دارو ئەشکەوت و کونەتەیارەو کەپرو دەوارو مزگەوت و کۆنە قوتابخانەکان دا، بۆ خوێندن بە زمانی زگماکی خۆیان ئاوردوویان بۆ سەنگەری ڕووناکی دەبرد.

تەنانەت لە گەلێک گوندو شوێن دا کە لە نیزامی دوو هەزارو پێنسەد ساڵەی نیزامی شاهەنشاهیی ئێران قەت خاوەنی فێرگەو قوتابخانە نەبوون، قوتابخانەی شۆڕشیان لە چەشنی خۆیدا لێ کرانەوە.

پشتیوانیی خەڵکی کوردستان لەو حەرەکەتە پیرۆزە بێ وێنە بوو. بەڕاستی هەموو پێشمەرگەکانی کوردستان، ئەوانەی نەخوێندەوار بوون، وێڕای تفەنگی سەر شانیان و فیشەکدانی قەدیان و توورەکە نانی کۆڵیان، کتێبی خوێندنی کوردیشیان لە کۆڵەپشتی دا بوو".٨

بۆ ساڵی خوێندنی ١٣٦٢ . ١٣٦١، ژمارەی قوتابیان و ژمارەی قوتابخانەکانیش زیادی کرد. لە گەڵ ئەوەی هێرشی ئەرتەش و سوپای پاسدارانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگە بەردەوام بوو و لەگەڵ هەر هێرشێک دا، ژمارەیەکی دیکە گوندو ناوچە دەکەوتنە ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی، بەڵام پیشوازیی خەڵک لە کۆڕی پەروەردەو خوێندن بە زمانی کوردی و بایەخدان بە خوێندنی منداڵان و گەورە ساڵان لە پەرەگرتن دا بوو. خوولی تازە بۆ پەروەردە کردنی مامۆستای نوێ و هەروەها بۆ پتر پێگەیاندنی مامۆستایانی پێشوو کرانەوە. مامۆستایانی شۆڕش، زۆربەیان کادرو پێشمەرگەی حیزب بوون و شانبەشانی بەڕێوەبردنی ئەرکی پێشمەرگایەتی، کاری مامۆستایەتیشیان دەکرد. لە زۆر شوێن هێندێ فەقێ و مامۆستای ئایینییش وەک مامۆستای شۆڕش دەرسیان دەگوتەوە. "لەو خوولانەدا کەکۆڕی پەروەردە بۆ پێگەیاندنی مامۆستای شۆڕش کردبوونیەوە [چۆنیەتیی فێرکردنی خوێندنەوە و نووسینی] کوردی، دەروونناسی، شێوەی هەڵسوکەوت لەگەڵ قوتابی، کۆمەڵناسی، شێوەی وتنەوەی وانەی بیرکاری، هەڵسوکەوت لەگەڵ گوندنشینەکان، خۆ بە دوور گرتن لە بەکار هێنانی وشەی کوردیی داتاشراو، ڕوونکردنەوە لە سەر هەڵسوکەوت و سیاسەتەکانی ڕێژیمەکان بە مەبەستی تواندنەوەی گەلی کورد و لەنێوبردنی زمانی زگماکی، وەک دەرس بە مامۆستایان دەگوترانەوە". یەکێکی دیکە لە مادەکانی ئەم خوولانە، چۆنیەتیی وتنەوەی کتێبی "خوێندنی زمانی کوردی" بوو کە لە سەر مێتۆدی "باغچەبان" دارێژرابوو.(٩)

لە سەرەتای ساڵی خوێندنی ١٣٦٢ . ١٣٦١ کتێبی "خوێندنی زمانی کوردی" کە حیزبی دێموکرات لە وڵاتی لوبنان چاپی کردبوو، گەیشتە دەست مامۆستایان و قوتابیانی ناوچە ئازادەکان. کۆڕی پەروەردە لە نەبوونی کتێبە دەرسییەکان بە زمانی کوردی، کەڵکی لە کتێبەکانی وەزارەتی پەروەردەو فێرکردنی ئێران وەردەگرت. بەڵام "ئاخوندە[دەسەڵاتدارە]کان تەنانەت نەیاندەهێشت کتێبی فارسی بگاتە دەستی قوتابی¬یە کوردی خوێنەکان و بە هەموو تواناوە پێشیان بە هاتنی دەگرت".(١٠)

کۆڕی پەروەردە، بەرەبەرە کتێبی دەرسیی دیکەی بە زمانی کوردی ئامادە کردن. ئەم کتێبانە بریتی بوون لە:

١. "زانستی ئەزموونی" بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتایی
٢. "ئەژمێر" بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتایی
٣. "خوێندنی کوردی" بۆ پۆلی دووەمی سەرەتایی
٤. "زانستی ئەزموونی" بۆ پۆلی دووەمی سەرەتایی
٥. "ئەژمێر" بۆ پۆلی دووەمی سەرەتایی
٦. "ژیان و خەبات(١)" فێربوونی خوێندنەوەو نووسین، تایبەتی گەورەساڵان
٧. "ڕێنوێنی مامۆستا" (بۆ کتێبی "ژیان و خەبات"، فێرکردنی خوێندنەوەو نووسینی کوردی بە شێوەی داهێنەر")

چوار کتێبی یەکەم لەم کتێبە ناوبراوانە، ساڵی ١٣٦١ (١٩٨٢) یان لە سەر نووسراوە. پێشەکیی ئەژمێرو زانستی ئەزموونی بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتایی لە مانگی ڕەزبەری هەمان ساڵدا (یەکەم مانگی کرانەوەی قوتابخانەکان) نووسراون. پێشەکیی "خوێندنەوەی کوردی" و "زانستی ئەزموونی" بۆ پۆلی دووهەمی سەرەتاییش لە مانگی ڕەشەمەی ١٣٦١ دا نووسراون.

کتێبی ئەژمێر بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتایی، وەرگێڕدراوی کتێبی "حساب"ی فارسیی پۆلی یەکەمە.

کتێبی "زانستی ئەزموونی" بۆ پۆلی یەکەمی سەرەتاییش وەرگێڕدراوی کتێبی "علوم"ی پۆلی یەکەمی فارسی¬یە کە کراوە بە کوردی. ئەحمەدی کاکە مەمی ئەم دوو کتێبەی کردوون بە کوردی و، سەلاح وەهاب پوور و عومەر ئەورامی کاری وێنەکێشان و خۆشنووسیی ئەم دوو کتێبەیان کردوە.(١١)

کتێبیی "ئەژمێر" و "زانستی ئەزموونی" بۆ پۆلی دووهەمی سەرەتاییش، وەرگێڕدراوی کتێبی "حساب" و "علوم"ی پۆلی دووهەم بە زمانی فارسین. کاری وێنەکێشان و خۆشنووسیی "زانستی ئەزموون" بۆ پۆلی دووهەم هەر دوو کەسەکەی پێشوو سەلاح وەهاب پوور(سامرەند) و عومەر ئەورامی (ئاسۆ) کردوویانە. کتێبی "ئەژمێر" بۆ پۆلی ٢ی سەرەتایی تاریخی پووشپەڕی ١٣٦٨ (١٩٨٩)ی لە سەرەو هیچ ئاماژەیەکیش بەوە نەکراوە کە بۆچی چاپی ئەم کتێبە لەگەڵ کتێبەکانی تردا نەبووە.

دوو کتێبەکەی تر (ژیان و خەبات و ڕێنوێنی مامۆستا)، ساڵی ١٣٦٣ (١٩٨٤) چاپ کراون.

سەرچاوەکانی ئەم وتارە لە ئەرشیڤی "کوردستانگدا پارێزراون.

زمانی خوێندن لە سەردەمی جمهووریی کوردستان دا

گەشە کردنی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد، هەموو کات بایەخ دان بە زمانی کوردیی بەدواوە بووە. لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش، دوای خەرمانانی ١٣٢٠ و لاوازبوونی دەسەڵاتی ڕێژیمی پاشایەتی لە کوردستان کە گەشەکردنی بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردی لێ کەوتەوە، جارێکی دیکە دەرەتان بۆ بووژانەوەی زمانی کوردی پێک هات. پێشوازیی ئۆگرانی زمان و ئەدەبیاتی کوردی لە گۆڤاری "نیشتمان"ی کۆمەڵەی ژێکاف، تامەزرۆیی خەڵکی کوردستان بۆ خوێندنەوە بە زمانێک نیشان دەدا کە دوو دەیە بوو بە توندی سەرکوت کرابوو.

بایەخدان بە زمانی کوردی لەلایەن بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لەو سەردەمەدا بە ڕادەیەک بوو کە لە یەکەم بەیاننامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان دا، گرنگییەکی تایبەتی بە زمانی کوردی درا. لە

بەندی دووهەمی ئەم بەیاننامەیەدا داوای مافی خوێندن بە زمانی زگماکی کراوەو گوتراوە تەواوی کاروباری ئیدارەکان لە کوردستان دەبێ بەهۆی زمانی کوردییەوە بێ.(١)

ئەمە بەم مانایە بوو دامەزرێنەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان دەیانزانی "زمان نیشانەی هەرە گرینگ و هەرە ئەساسیی فەرهەنگی هەموو نەتەوەیەکەو بە بە رەسمی ناسینی زمانی کوردی رێگا خۆش دەکرێ بۆ ئەوە هەم گەلی کورد بە مافی خۆی بگا و هەم بۆ پەرەپێدانی فەرهەنگی نەتەوەییش هەلومەرجێکی لەبار پێک بێ".(٢)

دوای ئەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ٢ی رێبەندانی١٣٢٤، جمهووریی کوردستان بە سەرۆکایەتیی پێشەوا قازی محەممەد دامەزراند، ئەم کۆمارە ئاواتێکی لەمێژینەی نەتەوەی کورد لەم بەشەی نیشتمانەکەی هێنایە دی: زمانی کوردی کرا بە زمانی رەسمی، کرا بە زمانی خوێندن و نووسین و لە ئێدارەکان دا کاری پێ کرا. تەنانەت خوتبەی رۆژانی جومعەش کرا بە کوردی. لە رێگای رۆژنامەی "کوردستان"ی زمانحاڵی کۆمارەوە، لەسەر ئەمری پێشەوا داوا لە خەڵکی مەهاباد کرا "هەر کەسێک کوڕو کچی هەبێ کە عومری ئیقتیزای خوێندن بکا، دەبێ بینێرێتە مەدرەسە" و راشگەیەندرا کە لەمەودوا خوێندن لە مەدرەسەکان بە کوردی دەبێ: (٣)

جمهووریی کوردستان باوەشی بۆ ئەو کوردانە کردەوە کە لە بەشەکانی دیکەی کوردستانەوە بۆ خزمەتی کۆمارو ئەم بەشە ئازادەی نیشتمانەکەیان روویان کردبووە مەهاباد. لەم نێوەدا مامۆستایانێک کە ئەزموون و پسپۆریی وانە وتنەوە بە زمانی کوردییان لە باشووری کوردستان هەبوو، کەلکی زۆریان لێ وەرگیرا. خوێندن بە زمانی کوردی، سنووری پایتەختی بەزاند و شارەکانی دیکە بەتایبەتی شاری بۆکانیشی گرتەوە.

ئارچیبالد رۆژڤێلت لە بارەی دەرس وتنەوەی ئەو رۆژانەی مامۆستایان لە قوتابخانەکاندا دەنووسێ: "سەرەتا مامۆستایانی کورد ناچار بوون لە پۆلەکانی دەرس گوتنەوەدا فارسی بەزار بۆ خوێندکاران وەرگێڕن. بەڵام پێش رووخانی کۆمار کتێبی فێرکردنی زمانی کوردی بۆ خوێندنی سەرەتایی چاپ کرابوون..... تەنانەت خولی ئێواران کرابۆوە بۆ لەناوبردنی نەخوێندەواری بۆ بە ساڵاچووەکان و، زمانی کوردیش بوو بە زمانی خوێندن."(٤)

دەسەڵاتی تازە دامەزراوی کورد، هەروا کە خوێندن بە زمانی زگماکی بە مافی بێ ئەم لاو ئەولای رۆڵەکانی نەتەوەکەی دەزانی، لە دابینکردنی ئەم مافە بۆ کەمایەتییە نەتەوەیی یەکانی ژێر دەسەڵاتی کۆمار غافڵ نەبوو.

لە ٣ی بانەمەڕی ١٣٢٥ (٢٣ی ئاوریلی ١٩٤۶) لە شاری تەورێز پەیمانێکی دۆستایەتی و هاوکاری لە نێوان کۆماری کوردستان و حکوومەتی میلیی ئازەربایجان دا لەلایەن دوو هەیئەتی رەسمی‌یەوە بە سەرۆکایەتیی پێشەوا قازی و جەعفەری پێشەرەوی مۆر کرا. لە بەندی ۶ی ئەو پەیماننامە ٧ بەندییە دا هاتوە:

"حکومەتی میلیی ئازەربایجان بۆ پێشخستنی زمان و فەرهەنگی نەتەوەیی ئەو کوردانە کە لە خاکی ئازەربایجاندا دەژین و حکوومەتی میلیی کوردستانیش بۆ پێشخستنی زمان و فەرهەنگی نەتەوەیی ئەو ئازەربایجانی‌یانەی کە لە خاکی کوردستاندا دەژین، بە پێی توانا هەول دەدەن."(٥)

.....هاوکات لەگەڵ دامەزرانی قوتابخانە و بەرێوە بردنی گەلێک چالاکیی دیکەی فەرهەنگی لە مەهاباد، قوتابخانە بۆ منداڵانی جوولەکەی نیشتەجێی ئەم شارەش دەستەبەرکرا. بۆ ئەوەی زمانی زگماکیی خۆیان فێربن و لە هەموو قۆناغەکانی فێرکاری و پەروەردەیی‌دا لەگەڵ قوتابیانی دیکەی نیشتمان یەکسان و بێجیاوازی بن."(٦)

بە رووخانی کۆماری کوردستان چرای هومێدی کوردان لەم بەشەی نیشتمانەکەیان کوژایەوە. جارێکی دیکە رۆژگارێکی رەش لە مێژووی کورددا دەستی پێ کردەوە. نەک هەر کۆتایی بە خوێندن بە زمانی کوردی هات، بەڵکوو نووسین بە کوردی و چاپەمەنیی کوردی قاچاغ بوونەوە. پەهلەویی دووهەمیش وەک باوکی سیاسەتی زاڵکردنی زمانی فارسی و سەپاندنی وەک تاقە زمانی خوێندن لە ئێراندا درێژەدا. "سەپاندنی زمانی فارسی لە لایەن حکوومەتی پەهلەوییەوە بەسەر تەواوی ناوچەکانی ئێراندا، جیاکردنەوەی زمانی خویندن لە زمانی زۆرایەتیی خەڵک، سەپاندنی زمانی سێیەکی خەڵکی ئێران بەسەر دوولەسێی خەڵکی وڵات بوو.... وڵات بەهۆی راسیسم و دواکەوتوویی رێژیمی شایەتیی پەهلەوی‌یەوە، بە تایبەتی بە هۆی دابڕانی دوولەسێی حەشیمەت لە دایک و زمانی دایکیان، نوقمی بەرەودواگەڕانەوەیەکی سەرسوڕهێنەر بوو کە نموونەکەی لە سەردەمی ئیستادا، لە هیچ وڵاتێکدا ناتوانین بەدی بکەین."(٧)

رۆڵی ناوەندی فەرهەنگیی سۆما لە فێر کردنی خوێندنەوەو نووسینی زمانی کوردی لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا

ئەم وتووێژە مانگی بەفرانباری رابردوو بە مەبەستی تیشک خستنە سەر کارو خزمەتەکانی ناوەندی سۆما لە بواری خوێندنی زمانی کوردی دا لەگەڵ جەماڵ پوور کەریم، مامۆستای پێشووی ئەم ناوەندە ئەنجام دراوە. لە پێشوازی رۆژی جیهانیی زمانی زگماکی دا بە باشمان زانی بڵاوی بکەینەوە:

کوردستان: بەرێزت چەند ساڵێک وەک مامۆستا و فێرکار لەگەڵ دامەزراوەی فەرهەنگیی سۆما کارت کردوە. تکایە روونی بکەوە ئەم دامەزراوە، فێرکارو مامۆستایانی چۆن لە خۆی کۆ دەکردەوە؟

جەماڵ پوورکەریم: ماوەی چوار ساڵ وەک مامۆستا لەگەڵ کۆمەڵی فەرهەنگیی سۆما کارم کردوە و دووساڵ بەرپرسی ئەم ناوەندە بووم لە شاری بانە. شێوەی کۆکردنەوەی مامۆستا و فێرکار لە سۆما دا بەو شێوەیە بوو کە سەرەتا لە رێگەی بڵاو کردنەوەی تراکت و ئاگاداری خەڵکمان ئاگادار دەکردەوە کە دەورەی فێرکاریی رێنووسی کوردی یان رێزمان بەرێوە دەچێ . داوامان لە خوازیاران دەکرد کە بەشداری بکەن و هەر کەسیش توانای خوێندن و نووسینی کوردی هەیە دەتوانێ لە تاقیکارییەکانی ئەم ناوەندەدا بەشدار بێ و بڕوانامە وەرگرێ و، دواتر هەر کام لە وەرگرانی بڕوانامەمان هان دەدا کە ئەگەر لە ماڵەکەی خۆی دا کە کەسێک فێر بکا ئێمە پاش ئیمتحان و تاقیکاری بڕوانامەی پێ دەبەخشین و لە ڕاستیدا ئەومان وەک مامۆستای ئەو کەسە لە سەر بڕوانامەکە دەنووسی.

ـ فێرکار و مامۆستای ئەم دامەزراوە خۆبەخشانە کاریان دەکرد یا لە بەرامبەر کرێ (هەقدەست)و...؟

مامۆستایانی ئەم ناوەندە خۆبەخشانە کاریان دەکرد، بەڵام لە هەر فێرخوازێک بڕە پارەی حەوت هەزار تمەن (وەک هەقی ناونووسی) وەردەگیراو دوو CD و کتێبێکی دەدرایە.

ـ دامەزراوەی سۆما ئایا خولی تایبەتی پێک دێنا بۆ فێرکردن و راهێنانی مامۆستایان و فێرکاران؟ چەند دەوەرە یا خول؟ مامۆستاکانی ئەو دەورانە کێ بوون؟

لە ڕاستی دا خولی ڕاهێنان و فێر کردن بۆ مامۆستایان بوونی نەبوو. چونکە ئەوانەی لەم ناوەندەدا دەرسیان دەگوتەوە زۆربەی هەرەزۆریان لە شاعیران و نووسەرانی شارەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان بوون و تا ڕادەیەکی باش شارەزاییان بەسەر ڕێنووس و رێزمان دا هەبوو.

. دامەزراوەی سۆما، ناوەندە ئەسڵی‌یەکەی لە کوێ بوو، لە شار و ناوچەکان ئایا لقی تایبەت بە خۆی هەبوو؟

ناوەندی ئەسڵیی سۆما لە شاری مەهاباد بوو و تا ئەو کاتەی ئەمن لە ڕۆژهەڵات بووم لە نزیکەی ١١ شاری دیکە نوێنەرایەتیمان هەبوو وەک: بۆکان، سەردەشت، شنۆ، نەغەدە، پیرانشار، سەقز، بانە، دیواندەرە، ماکۆ، دێولان، قەسری شیرین. جگە لەمەش لە زۆربەی دێهاتەکانی ئەم شارانە ئەم ناوەندە نوێنەرایەتیی دامەزراندبوو، بۆ وێنە بۆ خۆم کە لە شاری بانە بووم جگە لەوەی نوێنەرایەتیم بە زۆربەی هەرە زۆری دێهاتەکانی بانە دابوو، تەنانەت نوێنەرایەتیم بە زانکۆی زەنجان و کوردستان دابوو.

. دامەزراوەی سۆما ئیجازەی تێکۆشانی هەبوو؟ لە چ چوارچێوەیەک دا؟ یا هەر لق و بنکەو کلاسێک کە لە هەر شارو ناوچەیەک پێک دەهات دەبوایە لە وەزارەتخانەکان (وەزارەتی ئیرشاد و....) ئیجازەی وەرگرتبا؟

دامەزراوەی سۆما لە ساڵی ١٣٧٤ لەلایەن شووڕای عالی ئینقلابی فەرهەنگییەوە ئیجازەی پێ دراو دواتر وەک شیرکەتی تەعاونی لە ئیدارەی سەبتی ئەسناد و ئەملاک وەک شیرکەت سەبت کرا، بۆ هەر شارو ناوچەیەک کە دادەمەزرا تەنیا ناوەندی سۆما لە مەهاباد ئیجازەی دەردەکرد و پێویستی بە ئیرشاد یان وەزارتخانە نەبوو.

. حەساسیەتی دەزگاکانی کۆماری ئیسلامی بەرامبەر بەو کلاسە کوردییانە چۆن بوو؟ ئایا لە بەردەم کاروبارتان دەبوونە ڕێگر؟

بێ گومان ڕێژیم بەرامبەر بە دامەزراندنی ئەم کلاسانە حەساس بوو، تەنانەت نزیکەی دوو ساڵ لەلایەن ئیتلاعاتی مەهابادەوە (سەرەڕای ئەوەی "مجوز"مان هەبوو) ئیزنی کار کردنیان بە ئاشکرا نەدەدا و ئیزنی ڕێکلام و بڵاو کردنەوەی تراکتمان نەبوو، بەڵام وردەوردە ڕێگەکە بە کۆڵ نەدانی هاوڕێیان کرایەوە و ڕێگە تا رادەیەک خۆش بوو بۆ کار کردن.

. ئێوە چۆن تەدریستان دەکرد، شوێنی وانە وتنەوە، خەڵک **دابینی دەکرد یا دامەزراوەی سۆما؟ یا ئیدارەی حکوومەتی؟**

شوێنی وانە وتنەوەمان لەو شەهرییەیە دابین دەکرد کە لە فێرخوازانمان وەردەگرت و لە ڕاستیدا بە کرێمان دەگرت. بەڵام پێویستە ئەوە بڵێم کە خەڵک زۆر جار لە بواری ماددیەوە هاوکاریی سۆمایان دەکرد و تەنانەت کەسانی وا هەبوون کە شوێنی ئیجارەیان دەداینێ بەڵام کرێیان لێ وەرنەدەگرتین. بە هۆی ئەوەی هاوینان کەلاسەکان زۆر پڕ بوون و جێگەمان کەم بوو، بۆ وێنە لە شاری بانە داوام لە ئاموزش و پەروەرش کرد، دوو قوتابخانەم لەم ئیدارەیە وەرگرتبوو کە بەم حاڵەش جێگە کەم بوو، واتە پێشوازیی خەڵک زۆر بەرین بوو.

. ئێوە بۆ وانە وتنەوە کەڵکتان لە چ کتێب و نامیلکەیەک وەردەگرت؟ ئەم کتێب و نامیلکانە چۆن ئامادە دەکران؟ ئایا بۆ چاپی ئەوانە ئیجازەی حکوومەتی پێویست بوو؟

لە کتێبێک لە ئامادە کردنی رەحیم سوڵتانی بە ناوی ڕێنووسی کوردی بە ئەلفوبێی عەرەبی و کتێبێکی دیکە بە ناوی ڕێنووسی کوردی بە پیتی لاتین و نامیلکەیەک بۆ ڕێزمان کەڵکمان وەر دەگرت و هاوکات لەلایەن خۆمەوە وەک دەرهێنەر بۆ هەموو وانەکان فیلمم ئامادە کردبوو و فێرخواز دەیتوانی بە CD یش لە ماڵەوە فێری ڕێنووسی کوردی ببێ و لەگەڵ ژیانی شاعیرانی کوردیش ئاشنا ببێ کە لە یازدە دەرس پێک هاتبوو، بەڵام ئیجازەی هیچ شوێنێکیان نەبوو.

. وانە وتنەوەی هەر بۆ گەورە ساڵان بوو یا بۆ منداڵانیش؟ چ جیاوازییەک هەبوو لە شێوەی وانە وتنەوە بەوان؟ ئایا کتێبەکانیان جیاواز بوون؟ یا مێتۆدی تەدریسیان فەرقی هەبوو؟

وانەوتنەوە بۆ هەموو ئەو کەسانە بوو کە ئەلفوبێی فارسیان دەناسی و تەمەن زۆر گرنگ نەبوو، هەمان بووە لە کەلاسێک دا منداڵێکی چوارەمی سەرەتایی و هەشمان بووە لیسانس و فوق دیپلۆم، بەڵام بە شێوەیەک وانەکان گوتراونەتەوە کە هیچ کامیان هەست بەوە نەکەن کە ماندوو دەبن.

. قوتابیەکان چ خەرج و مخارجێکیان دەکەوتە سەرشان؟

تەنیا شەهرییەکیان بۆ کتێب و سی دییەکان دەدا کە بریتی بوو لە حەوت هەزار تمەن بۆ دەورەی ڕێنووسی کوردی بە ئەلفوبێی عەرەبی

دەهەزار تمەن بۆ خولی ڕێنووسی کوردی بە پیتی لاتین

پازدە هەزار تمەن بۆ خولی ڕێزمانی کوردی.

. لە باری زەمانییەوە هەر خولێک یا کلاسێک چەند ڕۆژ یا مانگی دەخایاند؟ ڕۆژی چەند سەعات دەرستان دەگوت؟ تاقیکردنەوەکان بە چ شێوەیەک بوون؟ دامەزراوەی سۆما لە چەند قۆناغ دا، کاری فێرکردنی خوێندنەوە و نووسینی کوردیی دەکرد؟

خولی ڕێنووسی کوردی بە ئەلفوبێی عەرەبی یەک مانگی دەخایاند و ڕۆژی دوو سەعات بوو (هەموو ڕۆژێ). خولی ڕێنووس بە لاتین یەک مانگ و نیوی دەخایاند (ڕۆژی دوو سەعات). خولی ڕێزمان دوو مانگی دەخایاند ڕۆژی دوو سەعات و بەم خولانە فێرخواز بە تەواوی شارەزایی بە سەر نووسین و خوێندنەوە و بەشێک لە ڕێزمانی کوردیدا دەبوو.

. پێشوازیی خەڵک لە خوێندنی کوردی چۆن بوو؟ زۆرتر چ توێژێک رووی لە خوێندنی کوردی دەکرد؟ لاوان، منداڵان یا گەورەساڵان؟ خەڵکی لادێ یا شار؟ ئەی کچان و ژنان چۆن پێشوازییان دەکرد؟

خەڵک سەرەتاکان لەوە دەترسا کە نەکا ئەگەر لەم خولانەدا بەشدار بێ لەلایەن ڕێژیمەوە بگیرێ. بەڵام وردەوردە ئەم ترسە ڕەویەوەو خەڵک زۆر بە گەرمی پێشوازی دەکرد و هەمیشە خولەکان بەردەوام

بوون و هیچ کات نەبووە کە سێ کەلاسی ٢٥ تا ٣٠ی کەسیمان نەبێ. توێژی لاوان بە گشتی زۆرتر ڕویان لە کەلاسەکان دەکردو لە دێهاتەکانیش نوێنەرایەتیمان هەبوو، لەوێش پێشوازیی هەم کوڕان هەم کچان زۆر باش بوو. بەڵام بەگشتی پێشوازیی کچان زیاتر بوو. هەروەها تەواوی کەلاسەکان بە شێوەی کوڕوکچ (تێکەڵاو) بەڕێوە دەچوو کە ڕێژیم بەوە زۆر حەساس بوو و تەنانەت چەند جارێک هۆشداریان دامێ کە نابێ ئاوا بێ، بەڵام بەخۆشیەوە گوێمان نەدانێ.

ـ بێجگە لە دامەزراوەی سۆما، هیچ کۆمەڵە و ناوەندێکی دیکەی غەیرە دەوڵەتی هەبوو کاری فێرکردنی زمانی کوردی و خوێندن بە کوردی بکا؟

ناوەندێکی ئەوتۆی دیکە نەبوو کە کاری فێرکردنی کوردی بکا، جاروبار نەبێ ئەنجومەنە ئەدەبیەکان ئەویش زۆر بە لاوازی خولی فێرکارییان دادەمەزراندو لە شاری بانە هیلالی ئەحمەریش ئەو کارەی کرد، بەڵام کەڵکی لە مامۆستایانی سۆما وەردەگرت.

. بۆ خوت هەم بە زمانێکی دیکە لە قوتابخانە دەرست خوێندوە (واتە بێبەش بووی لە خوێندن بە زمانی زگماکیی خۆت)، هەم بە زمانی زگماکی دەرست بە منداڵان گوتوە. رات لە سەر خوێندن بە زمانی زگماکی و بێبەشیی منداڵان لە خوێندن بە زمانی زگماکی چیە؟

بە داخەوە نەمتوانی بە زمانی زگماکیم بخوێنم و لە ئێرانی ژێر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامییش دا ئەو مادەیەی قانوونی بنەرەتی لە بیر کراوە و گوێی پێ نادەن. بەڕاستی زۆر قورسە، زۆر سەختە

منداڵێکی کورد کاتێ پێ دەنێتە قوتابخانە بە زۆر دەبێ بە ئاو بڵێ (ئاب) بە دایک بڵێ (مادر). ئەگەر جوان سەرنجی بدەینێ دەبینین کە یەکێک لە گەورەترین زوڵمەکانە کە لە منداڵ دەکرێ و ناچار دەکرێ بە زمانێک

بخوێنێ کە لە گەڵی نامۆیە و ئەگەریش بیناسێ لە منداڵیەوە بە هۆی ئەوەی بە زمانی پاسدارو سەربازی ناسیوە لە خوراٍ لێی دەترسێ. جوان لە بیرمە کە منداڵ بووم و ساڵی دووی سەرەتایی بووم موعەلیمەکەمان کابرایەکی تورک بوو کە بە فارسییەکی ئەویش فارسییەک کە (ق) دەکا بە (گ) دەرسی پێ دەگوتینەوە، جگە لەوەی زمانەکەمان بەقەولی خۆمان پێ زمانی عەجەمان بوو، تا ڕادەیەکیش بە هۆی ئەوەی دایک و بابمان باسی پاسداری عەجەمی بۆ کردبووین. لێی دەترساین.

هەموو کەسێک مافی خۆیەتی بە زمانێک بخوێنێ کە زمانی دایکیەتی. جێی داخە کە زۆربەی خەڵکی رۆژهەڵاتی کوردستان ناتوانن بە زمانی کوردی بنووسن یا ناتوانن کوردی بخوێننەوە. بەڵام خۆشحاڵم کە هەوڵێکی بەرین هەیە بۆ فێربوونی خوێندنەوەو نووسینی کوردی لەوێ.

کوردستان و کورد

لیستی ناوی پشتیوانانی بانگەواز بە مەبەستی رێزگرتن لە رۆژی جیهانیی زمانی زگماکی

	حیزب ، ریکخراو ، کۆمەڵە ، ئەنجومەن و راگەیەنەکان
١	بەرەی یەکگرتووی بەلووچستان
٢	حیزبی خەڵکی بەلووچستان
٣	ناوەندی توێژینەوەکانی بەلووچستان
٤	حیزبی دیموکراتی کوردستان
٥	کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستان
٦	پارتی ئئازادیی کوردستان
٧	یەکێتی دیموکراتی کوردستان(ئێران)
٨	سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران
٩	رێکخراوی خەڵکی کورمانج(کوردانی باکووری خوراسان)
١٠	کۆمارخوازانی ئیران لە لەندەن(ئینگیلستان)
١١	جنبش فدرال دموکرات آذربایجان(بزووتنەوەی فیدراڵی دیموکراتی ئازەربایجان)
١٢	ئەنجومەنی فەرهەنگیی کۆمەڵەی یارسان لە دەرەوەی وڵات
١٣	دەستەی نووسەرانی سایتی ئازەربایجان – بڵاوکراوەی ئەنترنیتیی دیموکراتەکانی ئازەربایجانی ئێران
١٤	ماڵپەری "کوردستان وکورد"
١٥	رۆژنامەی 'کوردستان"
١٦	کەناڵی فەزایی ئاسۆسات
١٧	تەلەڤیزیۆنی کوردکاناڵ
١٨	رێکخراوی مافی مرۆڤی کوردستان
١٩	بزووتنەوەی دێموکراتیکی یارسان
٢٠	پارتی سەربەستی کوردستان
٢١	ناوەندی پێشەوا بۆ لێکۆڵینەوە – نورۆێژ
٢٢	خوێندکارانی ناسیۆنالیستی کورد
٢٣	رێکخراوی یاری کورد
٢٤	یەکێتیی ژنانی دێموکراتی کوردستان
٢٥	ماڵپەڕی سەردەشت
٢٦	ماڵپەڕی گیاڕەنگ
٢٧	ماڵپەڕی "خەبات"
٢٨	کومیتەی خوێندکاری بەرگری لە زیندانیانی سیاسی
٢٩	بەرەی خەڵکی بەلووچستان
٣٠	کۆمەڵەی مافی مرۆڤی کورد
٣١	رۆژنامەی "هیوای نوێ"
٣٢	پارتی ئازادی و دێموکراسی کوردستان (پادک)
٣٣	Nåraskåne kultur gruppen
٣٤	ناوەندی لاوانی پێشڕەو
٣٥	دەستەی نووسەرانی تورکمان سحرا گلۆباڵ
٣٦	turkmensahraglobal.wordpress.com

ڕیز	
٣٧	ماڵپەڕی بەیانی
٣٨	مەڵبەندی هونەری ماملێ - نۆروێژ
٣٩	مەڵبەندی فەرهەنگی ئازەربایجان – هۆلەند
٤٠	کۆمەڵەی کوردی لە تاراوگە
٤١	ماڵپەڕی"ڕاڤە" (www.rave-online.org)
٤٢	چالاکانی کۆمەڵی مەدەنی عەربی ئەهواز
٤٣	ماڵپەڕی ڕادیۆ کوردانە
٤٤	ماڵپەڕی بمانی
٤٥	ماڵپەڕی پاییز
٤٦	بڵاوکراوەی ئینتێرنێتی "گوتاری تورکمانەکان"
٤٧	ڕادیۆ دەنگی کوردستان
٤٨	بنکەی فەرهەنگ و هونەری ئێرانیان – فرزنو
٤٩	حیزبی یەکگرتنی بەختیاری و لۆڕ – ئاڵمان – فرانکفۆرت
٥٠	حیزبی دێموکراتی ئێران
٥١	بەرەی دێموکراتیکی ئێران
٥٢	یەکێتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان
٥٣	چاودێری کوردۆساید – کومیتەی ڕۆژهەڵات
٥٤	ڕۆژنامەی دوارۆژ
٥٥	ماڵپەڕی خۆرنیوز
٥٦	کۆمەڵەی کوڵتووری کوردی - نۆوێژ
٥٧	بنکەی فەرهەنگی و سیاسی گەلی تورکمان
٥٨	ناوەندی لێکۆڵینەوەی تورکمان
٥٩	مەڵپەڕی شەهید
٦٠	یەکێتی خوێندوانان وئاکادیمیەکانی کورد لە سوئێد
٦١	ئەنجوومەنی بەرگری لە زیندانییە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان
٦٢	رایەڵەی داکۆکیکارانی مافی مرۆڤ لە ئێران www.azadegy.de
٦٣	بنکەی داکۆکیی لە مافی مرۆڤ لە ئێران www.bashariyat.de
٦٤	ماڵپەڕی یارسان
٦٥	یەکێتی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە نۆروێژ
٦٦	کۆمەڵە ـ پارتی سۆسیال دێموکراتی کوردستان
٦٧	دێموکراتە چەپەکانی تەبرێز

کەسایەتییەکان و چالاکانی سیاسی، کولتووری و...:

١	عەبدوڵلا حەسەن زادە	کوردستان	
٢	ئیسفەندیار مونفەرید زادە	سوئێد	
٣	دوکتور گولمراد مرادی	ئاڵمان	
٤	هاشم کەریمی	بریتانیا	
٥	عەلی مێهرپەروەر	سوئید	
٦	کازم کردوانی		
٧	موحوسێن سازگارا	ئامریکا	
٨	زیبا سەدرولئەشرافی	کانادا	
٩	د.سیاوەش عەبقەری	ئامریکا	
١٠	یوسف عەزیزیی بەنیترۆف		
١١	جەلال ئازەری چالاکی سیاسی	بریتانیا	
١٢	عیففەت ماهباز	ئاڵمان	

ریز			
١٣	د.هێمن سەیدی	بریتانیا	
١٤	سیامەک فەرید	بلژیک	
١٥	جەمشید ئەمیری	-بریتانیا	
١٦	جەهانگیر حاتەمی، چالاکی سیاسی و بواری مافی مرۆڤ	ئاڵمان	
١٧	د.عەبدولسەتتار دوشوکی	بریتانیا	
١٨	عەلی نیدئازەر	هولەند	
١٩	حەسەن نایب هاشم	ئوتریش	
٢٠	کەریم عەبدیان	ئامریکا	
٢١	ڕەحیم بەندوئی	بریتانیا	
٢٢	ناسر بولیدە یی	سوئێد	
٢٣	موحەممەد کەدخودایی	بریتانیا	
٢٤	ئەفراسیاب شکوفتە، کوردی خوراسان	بریتانیا	
٢٥	پەرویز لاشاری		
٢٦	حامید جەهانی، چالاکی سیاسی		
٢٧	کوێستان فتوحی، چالاکی بواری ژنان	کوردستان	
٢٨	ئەنوەر میر سەتتاری	بلژیک	
٢٩	جەعفەر بایەزیدی	نۆرویژ	
٣٠	سیامەک حەیدەری، ڕۆژنامەوان	سوئیس	
٣١	محەممەدعەلی توفیقی	فرانسە	
٣٢	لەیلا سەمەدی		
٣٣	فەرروخ نێعمەتپوور، نووسەر	نۆروێژ	
٣٤	وشیار ئەحمەدی، ڕۆژنامەنووس و وەرگێڕ		
٣٥	مەهین شوکروڵلاپوور	فەرانسە	
٣٦	پەیمان مەهدیزادە، شاعیر	نوروێژ	
٣٧	ناسر ئێرانپوور، نووسەر و چاوەدێری سیاسی	ئاڵمان	
٣٨	ئاسۆ سالح، ڕۆژنامە نووس	سوئێد	
٣٩	جەمشید بەهرامی، ڕۆژنامەنووس		
٤٠	بێهرووز هەمزەیی، بەرپرسی تەلەڤیزیۆنی kbc	سوئێد	
٤١	عەبدوڵلا سوهرابی		
٤٢	شەهابەدین شێخی	ئاڵمان	
٤٣	عەلی قلیچزادە لە کوردەکانی خوراسان		
٤٤	عارف نادری، ڕۆژنامەنووس	نوروێژ	
٤٥	سورەییا فەللاح	کانادا	
٤٦	سووسەن محەممەدخانی غەیاسوەند ڕۆژنامەنووس		
٤٧	ناسری سینا، ڕۆژنامەوانی بەشی کوردیی ڕادیۆی سوید	سوئێد	
٤٨	ڕەزا کەعبی، چالاکی سیاسی		
٤٩	ئەنوەر سوڵتانی، لێکۆڵەر	بریتانیا	
٥٠	سیامەک نەجەفی		
٥١	کاوە خسروی	سوئێد	
٥٢	کامران عوسمانپوور، چالاکی سیاسی	ئاڵمان	
٥٣	عەلی بداغی، ڕۆژنامەنووس وچالاکی سیاسی	کوردستان	
٥٤	سەحەر دیناروەند		
٥٥	کاکشار ئورەمار	ئاڵمان	
٥٦	یوسف پەری، چالاکی سیاسی	دانمارک	
٥٧	سیرووس مەدەدی - ڕۆژنامەنووس	ئاڵمان	
٥٨	ئەحد واحیدی - شاعیر و ڕۆژنامەنووس	ئاڵمان	

ریز			
٥٩	محەممەد عەلی حوسێنی – ئەدەبیاتناس	ئاڵمان	
٦٠	وهاب انصاری- چالاکی سیاسی	ئاڵمان	
٦١	بێهزاد کەریمی - چالاکی سیاسی	هلند	
٦٢	باریش جەلال زادە - چالاکی سیاسی	نوروێژ	
٦٣	دوکتۆر عەلی قرە جە لوو		
٦٤	دوکتۆرسدیقە عەداڵەتی		
٦٥	هیدایەت سوڵتان زادە		
٦٦	محەممەد رەزا ئەلئەردەبیلی		
٦٧	عەلی رەزا قەزوینی زادە		
٦٨	حوسێن انورحقیقی		
٦٩	محەممەد ئازادگر		
٧٠	شەهلا مورتەزا زادە، خوێندکار و چالاکی مافی ژنان-	کوردستان	
٧١	ژیلوان حەسەن‌پوور - کـورد - خوێندکار	نۆروێژ	
٧٢	مەنووچێرئاتەش پووش چالاکی سیاسی	سوئید	
٧٣	دوکتۆر عەلی رەزا نووریزادە		
٧٤	نەسرین حەداد، سکرتێری یەکێتیی ژنانی دێموکراتی کوردستان	کوردستان	
٧٥	ئالان نەبی زادە	نوروژ	
٧٦	محەممەد رەسووڵ کەریمی، بەرپرسی ماڵپەڕی گیارەنگ	سوئید	
٧٧	سۆران ئەمینی		
٧٨	هەیاس کاردۆ، چالاکی سیاسی و رۆژنامەنووس	ئۆستralia	
٧٩	شەهلا دەباغی، چالاکی بواری مافەکانی ژنان		
٨٠	ئەحمەد رەسوڵی – کورد	سویس	
٨١	فوئاد لوتفی فەر	بریتانیا	
٨٢	ئەنوەر کەریمی، چالاکی سیاسی کورد	کانادا	
٨٣	عوسمان بێورانی، چالاکی سیاسی کورد	نۆروێژ	
٨٤	عەبدوڵڵا سەیدا، چالاکی سیاسی کورد	کانادا	
٨٥	هەمزە ئاگوشی، رۆژنامەنووسی کورد		
٨٦	دنیز ئیشچی		
٨٧	کەمال ئافەرین		
٨٨	سەلیم بێورانی		
٨٩	فاروق ئیسمایلی	سوئید	
٩٠	عومەر فەخرەپور، بەرپرسی ماڵپەڕی سەردەشت- سوید	سوئید	
٩١	موراد ئەحمەدی، چالاکی سیاسی	ئامریکا	
٩٢	خالید وەنەوشە، چالاکی سیاسی کورد	کوردستان	
٩٣	حامید خانزادی، چالاکی سیاسی کورد	کوردستان	
٩٤	حوسێن پەڕشەیی		
٩٥	شەهریار پویان راد		
٩٦	حامید گەوهەری، نووسەر و لێکۆڵەری کورد		
٩٧	مێهدی مێهرپەروەر، رۆژنامەنووس و چالاکی سیاسی کورد	نوروێژ	
٩٨	عەلی سمایل نژاد، چالاکی فەرهەنگی-	کوردستان	
٩٩	ئامین ئیسمایلی		
١٠٠	تریفە فەتحی		
١٠١	خسرو قادری، چالاکی سیاسی کورد - نوروێژ		
١٠٢	عوسمان جەعفەری	کوردستان	
١٠٣	محەممەد خۆشچێرە، چالاکی سیاسی کورد و رۆژنامەنووس کرد	کوردستان	
١٠٤	جیهانگیر ئەڵماسی کەلهۆڕ، چالاکی سیاسی کورد	کوردستان	

ریز			
١٠٥	خالید زۆکالاب، چالاکی سیاسی کورد	کوردستان	
١٠٦	هێرش لهۆنی، چالاکی سیاسی کورد	کوردستان	
١٠٧	یوسف حاتەمی، چالاکی سیاسی کورد	کوردستان	
١٠٨	موحسین باباخانی، چالاکی سیاسی و رۆژنامەنووس	کوردستان	
١٠٩	ماریا کارگەر، چالاکی بواری مافەکانی ژنان	کوردستان	
١١٠	سەید خدر میر سەیدی، رۆژنامەنووس و چالاکی سیاسی کورد	تورکیه	
١١١	حەسەن حاتەمی، چالاکی سیاسی کورد	فنلاند	
١١٢	قادر محەممەد گوڵ، چالاکی سیاسی کورد	فرانسه	
١١٣	حشمەت وەڵدبەیگی- چالاکی سیاسی کورد	سوئید	
١١٤	شەهلا مام حوسێنی	نورویژ	
١١٥	عەلی لاله	سوئید	
١١٦	رەحیم محەممەدزادە، چالاکی سیاسی کورد	سوئید	
١١٧	ئاسۆ پیرۆتی	ئوتریش	
١١٨	سمایل حوسێن پوور	ئوتریش	
١١٩	ئاگری باڵەکی- چالاکی سیاسی کورد	نورویژ	
١٢٠	ئازاد محەممەد ، رۆژنامەنووس	کوردستان	
١٢١	کەمال گرویسی ، چالاکی سیاسی کورد	سوئید	
١٢٢	دیار مەولایی، رۆژنامەنووس	نورویژ	
١٢٣	رزگار ئەمین نژاد، نووسەر و وەرگێڕ	نورویژ	
١٢٤	کاروان ئەحمەد	کوردستان	
١٢٥	ناسر قادر پوور. ئەندامی ئەنجومەنی قەڵەمی	نورویژ	
١٢٦	بەشیر ئەمیر خانی		
١٢٧	ئازاد بانەیی، چالاکی سیاسی کورد و رۆژنامەنووس کورد	سوئید	
١٢٨	حەسەن زارع زادە ئەردەشیر – چالاکی بواری مافەکانی مرۆڤ		
١٢٩	رۆژین شەریفی		
١٣٠	فەریبا محەممەدی		
١٣١	مەریم فەتحی		
١٣٢	رەزا حوسێن پوور		
١٣٣	مەنسوور جەوانمیری	سوئید	
١٣٤	شلێر شبلی		
١٣٥	مەحموود شەریفی، ئەندامی دەستەی نووسەرانی رۆژنامەی کوردستان	کوردستان	
١٣٦	یوسف قەدیری، ئەندامی دەستەی نووسەرانی رۆژنامەی کوردستان	کوردستان	
١٣٧	مەحیەدین سەلامی	کوردستان	
١٣٨	یاسین مەولوودی	سویس	
١٣٩	سوورکێو زەکی، چالاکی مەدەنی	سوید	
١٤٠	رۆژە عەزیزی، چالاکی بواری مافەکانی ژنان	کوردستان	
١٤١	نزار کوێستانی		
١٤٢	قەسیم خان نەرزیوە	نورویژ	
١٤٣	سوهیلا مورادی		
١٤٤	فەرزانە کاویان، چالاکی بواری مافەکانی ژنان	نورویژ	
١٤٥	مەنسوور مروەتی، رۆژنامەنووس	کوردستان	
١٤٦	غفور سۆفی، چالاکی سیاسی کورد	کوردستان	
١٤٧	سەید عەلی هاشمی	سوئید	
١٤٨	مستەفا شێخە، نووسەر و رۆژنامەنووس	کوردستان	
١٤٩	ئازاد عەبباسیان		
١٥٠	گلاوێژ پەیرەوان		

ریز			
١٥١	مەولوود سوارە، چالاکی سیاسی	بریتانیا	
١٥٢	فەرزاد حیکمەت، چالاکی سیاسی	بریتانیا	
١٥٣	رزگار قادر زادە ، چالاکی سیاسی	بریتانیا	
١٥٤	هیوا رەزایی، چالاکی سیاسی	بریتانیا	
١٥٥	رەحیم دەستیار، چالاکی سیاسی	بریتانیا	
١٥٦	کیوان شێرزاد، چالاکی سیاسی	بریتانیا	
١٥٧	شێخە قەلەڕەشی، چالاکی سیاسی	بریتانیا	
١٥٨	محەممەد مستەوجید فەرد (میراوەیی)، چالاکی سیاسی	بریتانیا	
١٥٩	تاهیر مورتزا زادە، چالاکی سیاسی	بریتانیا	
١٦٠	فەریدوون مەعرووفی، چالاکی سیاسی	بریتانیا	
١٦١	عەلی خزری، نووسەر و رۆژنامەنووس		
١٦٢	دوکتۆر فریشتە پوور قوباد- بریتانیا		
١٦٣	یداالله کەنعانی(نمینلی)، لایەنگری فیرقەی دێمکراتی ئازەربایجان		
١٦٤	سمایل شەرفی، چالاکی سیاسی و رۆژنامەنووس	کوردستان	
١٦٥	سەرگوڵ شابازی،خوێندکار	کوردستان	
١٦٦	مستەفا مەعروفی، مامۆستای زانکۆ و چالاکی سیاسی	کوردستان	
١٦٧	نەسرین حەسەنزادە، مامۆستای قوتابخانە و چالاکی ژنان	کوردستان	
١٦٨	حوسێن خورەمی ، زمانی دیکی ئازەری	ئاڵمان	
١٦٩	عەبدوڵڵا بەهرامی، رۆژنامەنووس	کوردستان	
١٧٠	هوشەنگ قادر	کوردستان	
١٧١	ئاوات کەریمی	کوردستان	
١٧٢	ئەژین قادری	کوردستان	
١٧٣	سەلاح ئەنوەری	کوردستان	
١٧٤	شیلان یونسی	کوردستان	
١٧٥	د. کامران ئەمین ئاوە		
١٧٦	شلێر باپیری، رۆژنامەنووس و چالاکی مافی مرۆڤ	کوردستان	
١٧٧	حامیدمائیلی		
١٧٨	جەلیل ئازادیخواز		
١٧٩	ئارام مودەرسی		
١٨٠	محەمەد فەرهادزادە		
١٨١	بیژەن قوبادی		
١٨٢	پەرویز رەحیمزادە		
١٨٣	عەلیرەزا قادری		
١٨٤	نێعمەت سەروەری		
١٨٥	قادر نادر ئەحمەدی، چالاکی سیاسی و کلتوری		
١٨٦	عومەر رۆستەمی، چالاکی سیاسی	ئاڵمان	
١٨٧	سیامەک سوڵتانی- چالاکی سیاسی		
١٨٨	هاشم بەخشی،لە دیک بووی تۆربت جام	ستهکۆڵمی سوئید	
١٨٩	هوشەنگ سنەیی، چالاکی مدنی و مافی مرۆڤ	نورویژ	
١٩٠	مەسعوود رەواندوست، چالاکی سیاسی و رۆژنامەنووس	کوردستان	
١٩١	زێڕین عومەری، چالاکی سیاسی	کوردستان	
١٩٢	رەحمان مەحموودی، چالاکی سیاسی	کوردستان	
١٩٣	بەفرین مەحموودی، دەرچووی مێژوو	کوردستان	
١٩٤	مادح ئەحمەدی، رۆژنامەنووس	کوردستان	
١٩٥	زەهرا شەریف نژاد، رۆژنامەنووس	تاران	
١٩٦	کیان شایگان، رۆژنامەنووس	تاران	

ریز			
۱۹۷	سوهراب کەریمی، چالاکی سیاسی	کوردستان	
۱۹۸	ئەرسەلان هیدایەتی، چالاکی خوێندکاری	کوردستان	
۱۹۹	حەسەن رەحیمی	کوردستان	
۲۰۰	بەهرام ئیمامی - سوید	سوئید	
۲۰۱	رامیز لامێعی ، چالاکی سیاسی	نوروێژ	
۲۰۲	فەرزانە کەیوانی، چالاکی بواری مافەکانی ژنان	نوروێژ	
۲۰۳	محەممەد مەجیدزادە		
۲۰۴	سیامەک وەکیلی، چالاکی سیاسی	کوردستان	
۲۰۵	ئەحمەد تالش، چالاکی سیاسی ئازەری	هۆلەند	
۲۰۶	د. بێردی ئاهەنگەری ، چالاکی سیاسی و فەرهەنگی		
۲۰۷	ئاواز خزری	نۆروێژ	
۲۰۸	جەمشید خونجوش، فارس	ئاڵمان	
۲۰۹	شۆڕش سوڵتانی	هولەند	
۲۱۰	د.تاهیر حیکمەت	ئاڵمان	
۲۱۱	مەنسوورسدقی	ئاڵمان	
۲۱۲	تاهیربەرهوون	ئاڵمان	
۲۱۳	حەسەن ماوەرانی	ئاڵمان	
۲۱۴	شکۆفە قوبادی، چالاکی مافی مرۆڤ،	سوئید	
۲۱۵	شاهۆ حەسەنپوور، مامۆستای زمان	سوئید	
۲۱۶	حەکیم حوسین زادە	نۆروێژ	
۲۱۷	ئەحمەد حسەینی، چالاکی سیاسی کورد	فینلاند	
۲۱۸	محەممەد فەقێ عەلی	ئوتریش	
۲۱۹	عەزیز بەلوچ، بەرەی یەکگرتووی بەلوچستان		
۲۲۰	پەرۆش قادری، بەرپرسی کۆمەڵەی کوردی لە تاراوگە		
۲۲۱	. د. موسا مەزیدی، چالاکی مەدەنی ئەهواز	ئاڵمان	
۲۲۲	محەممەد رەزا ئێسکەندەری		
۲۲۳	تاهیرە خۆرەمی		
۲۲۴	محەممەد تەوفیق ئەسەدی		
۲۲۵	تەیبە ئەسەدی		
۲۲۶	مەنووچێهر گەنجی		
۲۲۷	موجتەبا نەزەری		
۲۲۸	فیروزە راد		
۲۲۹	عادڵ ئەسەدی نیا، نوێنەری پێشووی خەڵکی ئەهواز لە مەجلیسی ئێران	سوئید	
۲۳۰	تاهیر مەولانی		
۲۳۱	حوسێن ئەحمەدپوور، رۆژنامەنووس و چالاکی سیاسی	کوردستان	
۲۳۲	جابر ئەحمەد، ئەندامی چالاکانی کۆمەڵی مەدەنی عەرەبی ئەهواز و رۆژنامەنووس و وەرگێڕ	فینلاند	
۲۳۳	ئەنوەر ئەڵمان، نووسەر	ئاڵمان	
۲۳۴	رەشید ئاهەنگەری، تورکمان، بەڕێوەبەری بڵاوکراوەی ئینتێرنێتی "گوتاری تورکمانەکان	ئاڵمان	
۲۳۵	پێشەوا عەلیپوور	کوردستان	
۲۳۶	رەحمان نەقشی چالاکی سیاسی	کانادا	
۲۳۷	کارۆ رە سووڵی	کوردستان	
۲۳۸	شەهلا کاوە	کوردستان	
۲۳۹	محەممەد ئیسماعیلی		
۲۴۰	عەبدولرەحمان رەسوڵ، نووسەر و رۆژنامەنوس	باشووری کوردستان	
۲۴۱	ماردین مەحموودی	کوردستان	
۲۴۲	ئە بوو بە کرڕاد - مامۆستا	سوئید	

ریز			
٢٤٣	ئارام ئیبراهیم خاس، رۆژنامەنووس و چالاکی سیاسی	کوردستان	
٢٤٤	بابان سەقزی	دانمارک	
٢٤٥	حوسێن ئارەزوو، شاعیر	ئەمریکا	
٢٤٦	پروین مەلەک، ئەندامی دەستەی بەڕێوەبەری بنکەی فەرهەنگ و هونەری ئێرانیان – فرزنو		
٢٤٧	سیامەک قەوی پەنجە، چالاکی سیاسی	کوردستان	
٢٤٨	عەبباس خورسەندی، ئەندامی شورای ناوەندیی بەرەی دێموکراتیکی ئێران لە دەرەوەی وڵات		
٢٤٩	شەکبووس تالیبی، دەروونناس و سەر بە ئێلی قەشقایی	ئەمریکا	
٢٥٠	فەرشید، ئازەر نیوش		
٢٥١	عەزیز شێخانی، رۆژنامەنووس	فینلاند	
٢٥٢	یوسف رە حمانی دانشیتووی	فینلاند	
٢٥٣	چنوور مێهرپەروەر	نورویژ	
٢٥٤	حوجەت نارنجی، چالاکی سیاسی، ئەندام و لایەنگری فیرقەی دێمکراتی ئازەربایجان		
٢٥٥	غوڵامڕەزا داوەرنیا، تورک	ئاڵمان	
٢٥٦	هاشم ڕەزایی	سوئید	
٢٥٧	ئامانج عەزیز کەندی، رۆژنامەنووس و چالاکی سیاسی	ئاڵمان	
٢٥٨	دلشاد جەمشیدی، چالاکی سیاسی،	فینلاند	
٢٥٩	ئەحمەد سەفا، رۆژنامەنووس	بریتانیا	
٢٦٠	عەبدولواحد خەندەڕەش نووسەر	نیوزیلاند	
٢٦١	ئیحسان قادر، چالاکی سیاسی و وتە بێژی کنفرانسی پارتە کوردستانیەکان لە بریتانیا	بریتانیا	
٢٦٢	حیسام قادرپوور، چالاکی سیاسی و سەرپەرەستی تیمی هەڵپەرکی دیلان- کوردستان | بۆکان		
٢٦٣	رەسوڵ خورڕەم، موستەنەد ساز	فینلاند	
٢٦٤	عەبدوڵلا فەتاحی، چالاکی سیاسی و تێکۆشەری دێرینی دیموکرات	نورویژ	
٢٦٥	ئاسۆ خەبات،شاعیر	کوردستان	
٢٦٦	جەمیلە رەحیمی- چالاکی سیاسی		
٢٦٧	ئاریا جەبارپوور		
٢٦٨	جان ئۆڵفەتی	سوئید	
٢٦٩	هیوا ئەحمەدی	نۆروێژ	
٢٧٠	خالید ئسپەندار	کوردستان	
٢٧١	هەژیر عەبدوڵلاپوور، رۆژنامەنووس	کوردستان	
٢٧٢	حەسەن رەستگار - کەسایەتیی سیاسی		
٢٧٣	جەمال نەجاری، ئەندامی دەستەبەڕیوەبەری خۆرنیوز		
٢٧٤	جەواد حەیدەری، ئەندامی دەستەبەڕیوەبەری خۆرنیوز		
٢٧٥	ئارام عوسمانی، ئەندامی دەستەبەڕیوەبەری خۆرنیوز		
٢٧٦	چیا کوردستانی، ئەندامی دەستەبەڕیوەبەری خۆرنیوز		
٢٧٧	سابیر کاکە حەسەن، ئەندامی دەستەبەڕیوەبەری خۆرنیوز		
٢٧٨	ئەنوەر عەبباسی، ئەندامی دەستەبەڕیوەبەری خۆرنیوز		
٢٧٩	هیرۆ مەولودی، رۆژنامەنووس		
٢٨٠	ح. شەبەق، مامۆستا	نورویژ	
٢٨١	ئاسۆ موکریانی، رادیۆ ئاشتی	ستۆکهۆڵم سوئید	
٢٨٢	بە یان کە ریمی، کورد	کانادا	
٢٨٣	ئەحمەد عەزیزی چاوەدێری سیاسی– توێژەر	سوئید	
٢٨٤	لوقمان زەهرایی، نوسەر وچالاکی سیاسی	فینلاند	
٢٨٥	جەمیلە کەریمی	ئالمان	
٢٨٦	ئاسۆ ئیسلام پەنا، رۆژنامەنووس		
٢٨٧	عەتا ناسرسەقزی. چالاکی سیاسی و رۆژنامەنوس	کوردستان	
٢٨٨	هەتاو عەبدوڵلاهی، میدیا کار	کوردستان	

ریز			
۲۸۹	بێهزاد خۆشحاڵی، نووسەر و لێکۆلەر	کوردستان	
۲۹۰	ئارێز داراپوور، چالاکی سیاسی و مافی مرۆڤ		
۲۹۱	عەلی مەحموود، چالاکی مافی مرڤ	کوردستان	
۲۹۲	هێرش ئەحمەد		
۲۹۳	ئارش ناجی ، چالاکی مافی مرۆڤ	ئاڵمان	
۲۹۴	حوسێن بەخشی چالاکی سیاسی	ئەڵمان	
۲۹۵	پەروین سدقی		
۲۹۶	د.سۆران – یۆنان		
۲۹۷	شنۆ مێهرپەروەر، چالاکی بواری مافەکانی ژنان	نورویژ	
۲۹۸	مزەفەر نامداری هونەرمەند	سوئید	
۲۹۹	عەبدوڵلا ئەمیر هاشمی، نوسەر و مێژووناس	سوئید	
۳۰۰	ئایدا ئەمیر هاشمی، وەرگێڕ و چالاکی سیاسی کۆمەڵایەتی	سوئید	
۳۰۱	سریە ئەردەبیللی، چالاکی سیاسی کۆمەڵایەتی	سوئید	
۳۰۲	عەبدوڵلا ئیبراهیمی – تێکۆشەری دێرین و وەرگێر	ئۆسترالیا	
۳۰۳	ئارنە گوڵی، لێکۆڵەری مێژوو	سوئید	
۳۰۴	سەلاح شەشە، بەرپرسی ماڵپەڕی شەهید	سوئید	
۳۰۵	بێهروز ئە مین پور		
۳۰۶	حەبیبە عەبدوڵاهی، رۆژنامەنووس وچالاکی بواری مافەکانی ژنان		
۳۰۷	هێرۆ دانیش		
۳۰۸	سامۆئیل کرماشانی		
۳۰۹	ئەحمەد شێربەگی – تێکۆشەری دێرین	سویس	
۳۱۰	جەماڵ پوور کەریم، میدیاکار	فەرانسە	
۳۱۱	شلێر دەروێشی، میدیاکار	فەرانسە	
۳۱۲	کوردستان زورار، توێژەری کۆمەڵایەتی		
۳۱۳	حیسام قادرپوور، چالاکی سیاسی و سەرپەرەستی تیمی هەڵپەرکی دیلان- کوردستان | بۆکان		
۳۱۴	شەهریار ئەیازی، چالاکی بواری مافەکانی مرۆڤ		
۳۱۵	کەریم ئەڵلا وەیسی، چالاکی سیاسی	نورویژ	
۳۱۶	شاهۆ شێخولئیسلامی موکری- سوید	سوئید	
۳۱۷	عەلی چەمەنگوڵی، هەواڵنێر	کوردستان	
۳۱۸	مورتزا نیکی -	کانادا	
۳۱۹	رەسول سەفەریانی، نوسەر و وەرگێڕ	سوئید	
۳۲۰	دوکتۆر محەممەد حوسێن یەحیایی، نووسەر و چالاکی سیاسی	سوئید	
۳۲۱	رەحمەت ئیبراهیمی، چالاکی سیاسی	سویس	
۳۲۲	فەوزیە مام ئاقایی، چالاکی سیاسی	سویس	
۳۲۳	پەریسا تۆربەتی، چالاکی بواری مافەکانی ژنان و چالاکی مەدەنی کورد	کوردستان	
۳۲۴	د. ئاسۆ حەسەن زادە، مامۆستای زانکۆ	کوردستان	
۳۲۵	شادی سجادی ، شاعیر	سوئید	
۳۲۶	زەینەب ئیلخانی زادە، چالاکی بواری مافەکانی ژنان		
۳۲۷	خالید یوسفی ، چالاکی سیاسی	کوردستان	
۳۲۸	قادر وریا، نووسەر و چالاکی سیاسی	کوردستان	
۳۲۹	دوکتۆر رەزا بەراهەنی- شاعیر و نووسەر	کانادا	
۳۳۰	کانی کەریمیان، چالاکی مەدەنی کورد	نۆروێژ	
۳۳۱	مازیار بذرافکن، چالاکی بواری مافەکانی مرۆڤ و وێبلاگ نووس		
۳۳۲	مەسعوود فەتحی، شاعیر	کوردستان	
۳۳۳	رێبوار مەعرووفزادە ، رۆژنامەنووس	کوردستان	
۳۳۴	عزیز مولوودی		

ریز			
٣٣٥	حەسەن قادرزادە، چالاکی سیاسی	کوردستان	
٣٣٦	برزو ئەحمەدی		
٣٣٧	سەید جەلال ساڵحی – سەرنووسەری گۆڤاری لاوان	کوردستان	
٣٣٨	ئازیتا رەحیم پوور –	بلژیک	
٣٣٩	غوڵام حوسێن عەسگەری بابائەحمەدی بەختیاری، چالاکی بواری مافەکانی کرێکاران لە تاراوگە		
٣٤٠	کاوە ئاهەنگەری، چالاکی سیاسی کورد	بلژیک	
٣٤١	مەنووچێهر شەفایی، چالاکی بواری مافەکانی مرۆڤ و رۆژنامەنووس	ئاڵمان | هانۆڤێر	
٣٤٢	گوڵاڵە شەرەفکەندی، چالاکی سیاسی و چالاکی بواری مافەکانی ژنان	سوئید	
٣٤٣	عەلی بەهرامی، چالاکی سیاسی	کوردستان	
٣٤٤	مەزدەک بامدادان، چالاکی ئازەری و رۆژنامەنووس		
٣٤٥	ئەندازیار تاهیر مەحامی (اورمولو تایماز) - چالاکی سیاسی و نووسەر ئازەربایجانی	تورکیە	
٣٤٦	ئارەزوو موڕادی	ئۆتریش	
٣٤٧	عەتا نەسیری	ئۆتریش	
٣٤٨	هاشم رۆستەمی، چالاکی سیاسی و نووسەر	نورویژ	
٣٤٩	رەزا مەولایی، ئەندازیاری پیشەسازی		
٣٥٠	ئەمیر سوڵتانی	سوئید	
٣٥١	ئەبووبەکر قەدیکورد، چالاکی سیاسی	نورویژ	
٣٥٢	محەممەد کەریم بەلووچ، نووسەر	نورویژ	
٣٥٣	دوکتۆر شەکوور بابازادە، چالاکی سیاسی	سوئید	
٣٥٤	داداش ئەسڵان زادە، چالاکی سیاسی	سوئید	
٣٥٥	رەخشەندە بدوستانی، چالاکی کۆمەڵایەتی	سوئید	
٣٥٦	دوکتۆر ئاراس یەحیایی، چالاکی کۆمەڵایەتی	سوئید	
٣٥٧	ئەسعەد کوهکالانی، چالاکی ئازەری	ئازەربایجان	
٣٥٨	دوکتۆر حوسێن لاجەوەردی، بەرپرسی ئەنجوومەنی لێکۆڵەرانی ئێران	پاریس	
٣٥٩	پۆلا نانەوازادە،	سوئید	
٣٦٠	گوڵەباخ بەهرامی، شاعیر		
٣٦١	ئاسکە عوسمانی، خوێندکار	کوردستان	
٣٦٢	هانا وریا، خوێندکار	کوردستان	
٣٦٣	پێشەوا عەلیپور، میدیاکار	کوردستان	
٣٦٤	تەها رەحیمی، رۆژنامەوان	کوردستان	
٣٦٥	چیا عەلی مستەفا، مامۆستا لە زانکۆی راپەرین - بەشی کوردی	کوردستان	
٣٦٦	سەید عەلی هاشمی – سوید	سوئید	

سەرچاوە : کوردستان و کورد

خوێندن بە زمانی دایک
مافی ئێمەیە
ڕۆژی جیهانی زمانی دایک
روز جهانی زبان مادری
International Day for
The native language
2012.02.21
فراخوان برای روز جهانی زبان مادری
روز جهانی
زبان مادری
در آستانه روز جهانی زبان مادری و در روز مزبور ، همایش ها و تجمعات فرهنگی در بزرگداشت این روز و آشنا ساختن جامعه با حقوق ملی ، زبانی و فرهنگی ملیت ها و اقوام مختلف و صدور بیانیه ها و قطعنامه‌های متناسب با خواسته های تنوعات ملی و زبانی ایران ، برگزار گردد.
روز جهانی زبان مادری
هموطنان محروم از خواندن و نوشتن به زبان مادری ، در روز دوم اسفند در مدارس و ادارات مناطق ملی و قومی ، با لباس ملی و محلی خود در سر کلاس های درس و محل کار حضور یابند و به زبان مادری خود تکلم ورزند.
تورک دیلینه مدرسه
ڕۆژی جیهانی زمانی دایک
روز جهانی زبان مادری
International Day for
The native language
2012.02.21
فراخوان برای روز جهانی زبان مادری